

H.T.E.
MERWE

LUYT LIEVENSZ

DE LIEDJESZANGER

N.V. — W. D. MEINEMA — DELFT

LUYT LIEVENSZ, DE LIEDJESZANGER

... HAD ZICH NEERGEWORPEN VLAK BIJ HET WATER,
DAT GERUISLOOS VOORTGLEED

**LUYT LIEVENSZ,
DE LIEDJESZANGER**

DOOR

H. TE MERWE

GEILLUSTREERD DOOR J. H. ISINGS Jr

NAAMLOZE VENNOOTSCHAP W. D. MEINEMA - DELFT

H O O F D S T U K I. E E N Z A A M

Het was een late lentedmiddag in 1568. De bomen stonden in bloei of hadden jong, frisgroen loof.

De weg over de Lingedijk lag licht tussen het donker van de grasbermen. De rivier stroomde langzaam naar het Westen, naar waar zij haar water bracht in de brede Merwede.

Luyt Lievensz lag aan de oever. Hij was in een mismoedige stemming. De gehele dag had hij hard meegewerkt op de boerderij van zijn oom — nu het werk gedaan was en hij eigenlijk niet meer wist waarmede zijn tijd te vullen, was hij het erf afgelopen, de dijk overgegaan en had zich neergeworpen vlak bij het water, dat geruisloos voortgleed. Hij had geen zin om in de avond mee in de kring te zitten rond de tafel op de deel in de boerenhoeve. Hij voelde zich geduld bij zijn tante — méér nog dan bij zijn oom.

Oom Teunis was een goedge man: *die* verweet hem nooit, dat hij de zoon van een ketter, dat hij-zelf een ketter was . . . Moei Geerte had het deze middag nog gedaan. Eigenlijk bemoeide zij zich weinig met de godsdienstverschillen; zij wist alleen, dat haar broer het aan zijn ketter-zijn had te wijten, dat zijn nering was verlopen, zijn huisgezin was uit elkaar geslagen; dat hij zelf zwerven moest, wie weet waar! Luyt dacht met bitterheid aan de harde woorden, waarmede zij hem dat voor de voeten had geworpen. Waarom kon zijn vader niet naar de kerk gaan, waar de pastoor de mis bediende; waar de beelden van de lieve heiligen stonden; waar de wolken wierook het gebouw met hun zware geuren vulden? Waarom moest hij zich bij de ketters voegen, meelopen naar ketterpreken, meedoen met ketterverzet? Had hij niet

prijzend gesproken over de mensen — „de dolle kerels”, zei tante — die de beelden gebroken hadden in de kerken ginds ver in het Zuiden, in Antwerpen en Brabant; met de beeldstormers, die in Asperen de kerk hadden vernield? Waarom had hij moeten zeggen, dat beeldenbrekerij ook in Gorcum hard nodig was? Nu zag hij, waartoe zijn dwaze doen had geleid!

Luyt dacht aan zijn vader.

Hij herinnerde zich nog uitstekend hoe goed 't geweest was thuis; hoe vrolijk vaders hamer had geklonken op het aambeeld; hoe mooi de vonken waren weggespat van het roodgloeiende ijzer, als vader een hoefijzer smeedde; hoe prettig de drukte was geweest van den gaanden en komenden man, van reizigers, die hun paarden lieten beslaan, van boeren, die hun gereedschap lieten maken . . . .

Het was begonnen daarmee, dat vader een boekje gekocht had van een trekkenden marskramer. De man had een lang gesprek met vader gehad: Luyt had er half naar geluisterd, had er niets van begrepen; hij was nog te jong geweest, had voor die dingen geen belangstelling gehad. — Maar vader had in dat boekje gelezen; vader was uit de mis weggebleven; vader was naar vergaderingen gegaan bij gewone mensen aan huis . . . . en — Luyt had het maar al te spoedig gemerkt — de mensen begonnen over vader te praten, anders dan zij vóór die tijd gedaan hadden. Er waren klanten uit de smederij weggebleven en eens had Luyt er bij gestaan, dat vader een gezeten boer uit Schelluinen gevraagd had, waarom hij nooit meer zijn gereedschappen ter herstelling bracht. Het was op de markt geweest — de boer had eieren en boter te koop, en vader wilde van die eieren hebben.

„Ik help geen ketters in hun nering,” was het bitse antwoord geweest en zonder een woord te spreken was vader weggegaan.

Eieren had hij die dag niet gekocht, dat herinnerde Luyt zich opperbest; maar tegelijk had hij geweten, wat de oorzaak was van de veranderde houding van heel veel mensen tegenover zijn vader. Vader was een ketter!

De jongen had gevraagd, hoe de mensen wisten, dat vader een ketter was, en toen had die hem alles verteld. Hij had hem uit het boek van den marskramer voorgelezen — de Bijbel was het geweest.

„Eigenlijk ben je nog wat jong,” had vader gezegd. „Denk er om, dat je nooit praat over wat ik je nu gezegd heb. Eén onvoorzichtig woord zou de vreselijkste gevolgen kunnen hebben.” Dat had Luyt wel begrepen: hij wist wel van de plakkaten, die streng, die de dood zelfs dreigden wie niet zoon der Moederkerk bleef; hij had wel gehoord van Jan de Bakker, die verbrand was in Den Haag, omdat hij een ketter was. Al was dat jaren geleden; vader was toen een kleine jongen geweest . . . .

En na Jan de Bakker was een lange rij martelaren gekomen: met vuur en met zwaard waren ze gedood, met ijzer en pijnbank waren ze gemarteld; door verbeurdverklaring en verbanning waren zij getroffen.

Toch had het geleken, alsof de tijden van de ergste vervolging voorbij waren.

Ginds ver in Brussel, de hoofdstad van Brabant, waren wel 300 edelen, aangevoerd door Lodewijk van Nassau, een Duitsen graaf, en Hendrik van Brederode, den heer van Vianen, naar het paleis der landvoogdes getogen om van haar verzachting, liever nog òpheffing, der plakkaten te verzoeken. Die edelen hadden een verbond gesloten — daardoor schenen ze machtiger te zijn — en het verhaal was door het land gegaan, dat Vrouwe Margaretha angst voor die grote stoet getoond had. Zij had tenminste moderatie beloofd . . . .

De jongen grimlachte even.

Moderatie!

„Moorderatie” hadden de mensen gezegd, en dat bleek juist te zijn.

Eerst niet. Eerst had het optreden van de edelen het volk moed gegeven — de aanhangers van de nieuwe leer, de Geuzen, zij waren niet langer in het verborgen bijeen ge-

komen, in schuren, in achterkamers; zij hadden hun predikatiën gehouden in het open veld, buiten stadspoorten . . . . In Gorcum ook. Buiten de Quellingpoort was een hagepreek gehouden en op „t groot hoofd”, en op de Uylswaard.

Dit laatste wist Luyt nog precies. Hij was met vader en moeder meegeweest — en heel wat volk had zich naar de Waard laten roeien. Petrus Dathenus had de preek gehouden — een vroegere Carmelieter monnik. Maar hij had de dwalingen van de Roomse kerk ingezien; hij had met die kerk gebroken en nu trok hij het land door en bracht overal het Evangelie van den Heere Jezus en wees op Diens lijden en sterven, als op de enige grond der zaligheid.

De jongen aan de Linge-oever had de hoofdzaak van wat de hagepreker zijn hoorders zegde, begrepen en onthouden!

Geen goede werken om daarmee bij God iets te verdiënen: goede werken, omdat wie Jezus als zijn Heiland kent, daarmee zijn liefde en dankbaarheid bewijst; geen missen: het enige offer, door Christus aan het kruis volbracht, is voldoende tot zaligheid; verkeerd, ja afgodisch was het, dat offer dag aan dag te willen herhalen in het opdragen van de mis. Ouwel en wijn veranderen niet in het lichaam en bloed des Heeren, en de eerbetuiging, aan de hostie bewezen, is een te kort doen aan de eer, die alléén God toekomt . . . .

Na de preek was de prediker met hen meegegaan naar Gorcum: hij had daar overnacht bij Hans van Maeseyck, waar „de blauwe Pauw” uithing. De volgende dag was hij verder gegaan — Luyt had hem zien vertrekken in gezelschap van Wensel Berchmans. De Arkelpoort waren ze uitgegaan: Dathenus trok al predikende de gewesten door.

Ja in het begin van '66, en ook later nog wel, had het geleken alsof de zaak van de Hervorming zo'n grote voortgang nemen zou, dat vrees voor plakkaten, voor vervolging niet meer behoefde te bestaan . . . .

Hoe geheel anders was het gelopen!

De beeldenstorm was gekomen en had de regering opge-

schrikt. Het verbond der edelen was uiteengespat en koning Philips had uit Spanje strenge bevelen gezonden om met onverbiddelijke hardheid de kettters in de Nederlanden te straffen.

Hij had méér gedaan.

In 1567 was Don Alvarez de Toledo gekomen, de gevreesde hertog van Alva, de dapperste overste, de beroemdste veldheer van West-Europa. Een geducht leger had hij meegebracht: 8000 man van het onovertroffen Spaanse voetvolk, de „barbes noires”, en 2000 ruiters! Margaretha van Parma had de landvoogdij aan hem overgegeven. De schrik was de landzaten om het hart geslagen, toen Alva's opdracht, toen Alva's eerste bestuursmaatregelen bekend werden. De „Raad van Beroerten” had hij ingesteld: een rechtbank, waarvoor ieder gedaagd zou worden, die iets met de troebelen van de beeldstormtijd had uit te staan gehad — en haar vonnissen waren hard en onverbiddelijk. Honderden bij honderden hadden veiligheid in de vlucht gezocht — de Prins van Oranje, één van de allervoornaamste edelen, een man, die hoge regeringsposten bekleedde, onder hen. Was hij niet een der leiders geweest van het verzet tegen de wijze, waarop vanuit Spanje de Nederlanden bestuurd werden?

Ook uit Gorcum waren vluchtelingen gegaan: velen van hen had Luyt op de Uylswaard gezien. Er waren er, die onder heer Hendrik van Brederode gediend hadden in het Geuzenleger, dat — nog vóór de komst van Alva — door de troepen van landvoogdes Margaretha bij Oosterweel was vernietigd. Zij vreesden de Spaanse wraak.

Daarom waren ze geweken: naar Engeland sommigen, naar de Palts anderen, naar Emden . . . . Vader was ook gegaan. Het had hem moeite gekost, maar het gevaar was dreigend. Had niet broeder Antonius uit het Minrebroederklooster hem zelf gewaarschuwd?

In de avond was het geweest. Aan de deur van de smederij was geklopt, en toen vader opendeed, was de monnik zwijgend en snel naar binnen gestapt, had de deur achter zich gesloten.

„Lievensz,” had hij gezegd, „luister naar me. Vraag niet waarom — volg mijn raad. Vlucht . . . .”

„Waarheen, waarom?” had vader verwonderd gezegd, maar de monnik had aangedrongen:

„Doe wat ik je raad, — liever vandaag dan morgen.” Toen was hij weggegaan.

Nóg zag Luyt het gezicht van vader voor zich, zoals hij de kamer was binnengekomen: bleek en ontdaan.

Hij had willen blijven, willen afwachten wat komen zou . . . . maar moeder had op vluchten aangedrongen. Broeder Antonius was een goed man, was een vroom man — hij had kettervervolgingen nooit verdedigd; hij was van het Spaanse bewind géén vriend. Als hij waarschuwen kwam, was zo'n waarschuwing ernst.

De volgende morgen was vader gegaan: zogenaámd om een ploeg te brengen naar boer Spaen, die onder Arkel woonde . . . . Maar vader was van die boodschap niet teruggekeerd: later, wéken later, had een handwerksgezel, die door de stad trok, een kort briefje gebracht: vader was veilig in Emden.

In angstig verwachten bleven moeder en zoon in het oude huis in hun oude stad.

Een verwachten, zó angstig, zó spannend, dat het voor moeder niet te dragen geweest was. Zij was stil geworden en bleek. Zij was zwak geworden en ziek. Naar tijding van vader had zij uitgezien. Als de schout of een van zijn rakkers hun straat in kwam, beefde zij van vrees, dat hij naar de smederij zou komen. Zo had zij geleefd, dag aan dag — en de vrees, zowel als haar teleurgestelde verlangen, had haar geknakt.

In Gorcum lag moeder begraven . . . .

Dat was een diepe pijn geweest voor den jongen, die nu eenzaam achterbleef.

Toch . . . . was het niet — moest hij niet —?

Kort na moeders dood was de schout gekomen. Uit Brussel had de Bloedraad vonnis gezonden. Een hele reeks

Gorcumse burgers waren getroffen door de verbeurdverklaring hunner goederen. Had hun vluchten hun leven gered — Alva tróf hen in hun bezit. Zo was Luyt uit de oude smederij verdreven.

Zonder tehuis had hij gestaan en moei Geerte had hem uit barmhartigheid met zich naar de boerderij genomen. Niet uit liefde. Zij had een onberedeneerde angst voor ketters, zij veroordeelde wat zij de dwaasheid van haar broer noemde — maar het verzorgen van een wees rekende zij onder de goede werken.

En, wie weet: misschien kon de jongen, als hij in een andere omgeving kwam, voor de Moederkerk worden terug gewonnen!

Dat had zij hem eens gezegd en Luyt lachte bitter, toen hij er aan dacht. Teruggewonnen! Zeker door iemand, die dag aan dag hem verweet wat zijn vader had gedaan; die dag aan dag hem, den ketter, voelen liet hoe dankbaar hij zijn moest voor de barmhartigheid, die zij hem bewees.

Dankbaar! Met zijn verstand begreep de jongen wel, dat hij dat werkelijk wezen moest; maar in zijn h art leefde de dankbaarheid niet . . . .

Hij stond op — rekte zich.

De avond was langzaam gevallen. Hoog boven zijn hoofd werden de eerste sterren zichtbaar — zacht glansde het water . . . .

Langzaam liep Luyt terug naar de boerderij.

H O O F D S T U K I I . N A A R S T A D

Toen Luyt het lage vertrek binnentrad, waar het gezin van zijn oom huisde, zag hij al dadelijk aan Geerte-meu, dat zij in een gemelijke stemming was.

„Waar heb je zo lang gezeten?” antwoordde zij op zijn avondgroet.

„Buiten geweest,” zei Luyt. Hij schoof een lage houten zetel aan en zette zich.

„Buiten geweest!” snauwde zijn meue. „Te slënteren loop je, nietsnut dat je bent! Was er geen werk in de hof meer te doen?”

„Nee,” zei Luyt. Hij voelde zich nijdig worden. Oom had toch zelf gezegd, dat voor die dag het werk gedaan was, en als hij nu geen zin had om dan op het erf te blijven! Als hij dan liever langs de dijk liep of aan de rivier zat . . . !

„Wie zegt dat?” voer zijn tante uit.

Teunis-oom bleef zwijgen — meestal bleef hij zwijgen, en liet zijn vrouw haar gang gaan. Hij wendde het hoofd af, toen hij de blik van den jongen opving, die hem scheen te vragen om rechtvaardiging.

„Wie zegt dat?” herhaalde ze, en Luyt, niet willende, dat zijn oom betrokken zou worden in het onaangename voorval, dat zich afspeelde, mompelde iets van: „Het werk was af.”

Zij verstond hem niet precies — trouwens, een antwoord kon haar weinig schelen. Zij had zich zitten opwinden over „dien jongen knul van 17 jaar, die de lieve lange avond niet te zien was; die wie-weet-waar zat, misschien wel bij ketters of kettervrienden.”

En toen de jongen binnenkwam, was haar boze bui in een norske vraag losgebarsten.

Luyt stond op. Hij wilde zijn slaappleats opzoeken, op de koes¹⁾).

De stem van zijn oom hield hem terug.

„Wij moeten morgen naar de stad jongen; je gaat mee.”

„Goed oom.”

„Als je er maar om denkt, dat je bij je oom blijft. Je zorgt, dat de schout of zijn rakkers geen reden krijgen om je te vatten,” snauwde zijn tante.

De jongen, reeds op het punt de deur uit te gaan, keerde zich om.

„Hoe meent U?”

„Als ze je zien met een kettervriend . . . . Je bent zelf natuurlijk óók verdacht.”

„Waarom?” En er klonk spot en minachting in zijn stem, toen hij doorging: „Ik hoor nu immers thuis in een goed Rooms gezin?”

„Maar daarom bèn je niet goed Rooms,” beet zijn tante hem toe.

De jongen wilde antwoorden — maar zijn oom voorkwam hem. „Wij gaan vroeg weg, Luyt,” zei hij.

„Goed oom,” antwoordde de jongen weer; verliet toen met een „gezegende nachtrust” het vertrek. Hij hoorde nog, hoe tantes stem heftig te spreken begon, maar hij nam niet de moeite te trachten, haar woorden te verstaan. Hij liep de deel over naar achter in de stal, waar zijn strozak was. Een klein hoekje had hij voor zich zelf — net geschikt om er te slapen en er de paar armelijke bezittingen te bergen, die hij nog de zijne noemen kon. Hij ontkleedde zich. Toen knielde hij. Hij bad voor zijn vader, die ver was; voor wie was verbannen, of werd vervolgd als hij; hij bad voor zich zelf: of God hem nabij wilde zijn in de nacht, die kwam; in de dagen, die komen zouden; in de gevaren, die dreigen konden. Hij bad lang. Hij was nog jong — maar hij kende al de smart en de ernst van het leven; hij had veel te vragen . . . .

---

¹⁾ Achterdeel van de koestal.

HALVERWEGE KWAM HEN EEN HUIFKAR TEGEN

Na een poos stond hij op, legde zich ter ruste. En, ondanks zijn moeilijke gedachten, kwam die rust spoedig: een dag van harde arbeid in de open lucht en zijn gezonde jeugd schonken hem de slaap.

Teunis-boer moest naar de stad met een koebeest. Hij had het verkocht aan den beenhouwer uit „'t Kalfshoofd" op de Kortendijk, en met Luyt samen wilde hij het dier er heen brengen.

Eigenlijk had hij dit wel alleen gekund. De weg langs de Lingedijk was niet heel lang en het dier was volgzaam genoeg. Maar de boer gunde zijn neef wel een tochtje naar de stad. Hij wist, dat het leven op de boerderij voor Luyt niet aangenaam was, en — al was hij niet sterk genoeg van karakter om den jongen voor de boze buien van zijn vrouw te vrijwaren, toch bracht zijn goed hart er hem toe af en toe Luyt onder haar ogen vandaan te doen zijn.

De hele weg over spraken de twee weinig. Oom, met het koptouw van de koe in de hand, liep voor, dan volgde het verkochte beest en Luyt kwam als derde. Hij had een stok in de hand om, als het nodig mocht zijn, het dier aan te drijven. Hij behoefde die stok niet te gebruiken: het dier stapte gestadig achter zijn geleider aan . . . .

Halverwege kwam hun een huifkar tegen. De man op de bok keek hen scherp aan — het scheen een ogenblik, alsof hij zijn paard wilde inhouden en een praatje maken. Maar hij bedacht zich blijkbaar en met een groet reed hij voorbij.

„Stoffer Gerritsz,” zei oom, zijn hoofd even omdraaiend.

Luyt knikte. Hij kende den man wel: den voerman, die dicht bij de Dalempoort woonde. Vaak bracht hij met zijn wagen vrachten weg voor kooplui uit de stad. Hij was goed bevriend met de monniken uit het Minrebroederklooster, en er werd gezegd, dat hij dikwijls een bezoek bracht bij den schout. Men vertelde er bij, dat altijd na zo'n bezoek het toezicht op de ketters werd verscherpt . . . . „Een stille verklikker” noemden velen hem, en er waren er, die staande hielden, dat Stoffer Gerritsz één van de geheime spionnen van den hertog van Alva was, één van de „zevenstuiverslieden”¹⁾.

In allen gevalle: Luyt had den man nooit mogen lijden en hij was er helemaal niet rouwig om, dat de voerman doorreed. Hij liep nog te denken aan de vorige avond: al vaker had tante hem onaangenaam behandeld; of liever: zij had hem nooit anders dan onaangenaam behandeld; maar nu leek het hem, alsof hij dat niet meer verdragen kon, niet meer verdragen wilde.

Zijn gedachten gingen naar vroeger, gingen naar vader. Waar zou die zijn? Zou hij hem vinden kunnen? Meer dan twee maanden was het nu geleden, dat hij iets van hem had gehoord — uit Emden was vader weggegaan en naar het Zuiden getrokken. Naar den Prins zou hij . . . .

---

¹⁾ Zo genoemd, omdat ze als „loon” zeven stuivers per dag ontvingen.

Luyt wist niet zeker wat vader bij den Prins wilde, al meende de jongen dat wel te kunnen vermoeden. Er gingen immers geruchten, dat Willem van Oranje een leger verzamelde; dat Willem van Oranje met dat leger de Nederlanden wilde te hulp komen?

Nu kwamen zij de Hooch-Arkelpoort binnen en voor hen lag de Kortendijk. De beenhouwer scheen op hen gewacht te hebben: hij kwam hun tenminste al tegemoet.

Lang bleven zij niet bij hem; oom wilde nog enkele dingen in de stad kopen, die hij nodig had: een bijl en een paar messen. Zij liepen naar den messenmaker in de Gasthuisstraat.

Terwijl oom in de winkel was om de inkopen te doen, wachtte Luyt hem op de stoep.

„Ketter,” klonk het ineens naast hem. Dirck Vossen was het. Luyt hield zich, als hoorde hij niets.

„Ketter,” sarde Dirck nogmaals. Hij meende, dat Luyt bang was, niet durfde. Misschien om hem; misschien ook om den schout of zijn rakkers. Luyts vader was immers als ketter veroordeeld en was er niet, toen het vonnis van verbeurdverklaring bekend werd, gemompeld, dat de jonge Lievensz net zo goed een afvallige was als de smid?

Luyt was suspect, dat wist Dirck — en Luyt-zelf moest het ook weten. Het was al driest, dat hij waagde zich in de stad te vertonen — hij zou zijn driestheid niet zó ver durven drijven, dat hij twist zocht of te vechten durfde. Om die overwegingen durfde Dirck. Hij had zich misrekend.

De eerste maal, dat hij het scheldwoord hoorde, had Luyt zich bedwongen — toen de ander het herhaalde, schoot de drift in hem omhoog.

„Hier!” zei hij en zijn volle vuist trof zijn plager in het gelaat.

Met een schreeuw sprong die op hem toe.

De jongens vochten — een stuk of wat mensen kwamen toelopen, keken . . . .

„Dirck Vossen,” zei er een.

„Met Luyt Lievensz,” vulde een ander aan.

„Die hebben elkaar nooit mogen lijden,” zeide een derde.

„Een schoutsrakker!” schreeuwde de eerste.

De jongens keken op — werkelijk naderde een dienaar van den gerechte. Nauwelijks had Dirck hem gezien of hij zorgde om de hoek van de straat te verdwijnen; Luyt wilde de messenmakerswinkel binnen gaan om een ontmoeting met den schoutsrakker te vermijden. Als tante daarvan te horen kwam!

Terwijl hij de stoep opstapte, kwam een monnik voorbij. Hij herkende broeder Antonius en groette. Achter broeder Antonius . . . . Luyt keek, meende te herkennen — keek, meende zich te vergissen . . . . Was dat Wensel of was dat Wensel niet? De gestalte, die voorbij kwam, droeg een muts diep in de ogen, had een zware baard en liep wat voorover gebogen, als een oude man. Wensel Berchmans was een kerel geweest in de kracht van zijn leven. Luyt weifelde.

Toen liep de man vlak langs hem heen en fluisterde: „Ik ga de Lingedijk op.” Zonder op of om te zien liep hij door. Nu was Luyt overtuigd met Berchmans, den balling, te doen te hebben. Die wilde hem spreken — die had mogelijk tijding van vader.

De Lingedijk op . . . . Een ogenblik aarzelde de jongen — toen, een blik in de winkel werpend, waar zijn oom nog altijd messen keurde, haastte hij zich de stad uit. Buiten de poort zag hij de dijkweg leeg voor zich liggen: Berchmans was er nog niet. Luyt ging zitten aan de kant van de weg.

Lang behoefde hij niet te wachten: de oude man van zoëven kwam naar buiten.

De jongen sprong op.

„Wensel,” zeide hij, hem de hand biedend.

„Geen namen,” zeide de ander. „Kom mee.” Hij ging hem voor de dijkhelling af, de kleine vriend in, die op de uiterwaard groeide. Door de reeds tamelijk bebladerde wilgestruiken waren zij onttrokken aan het oog van wie op de dijk voorbij ging. Berchmans ging in het gras liggen, Luyt vlijde zich naast hem.

„Ik heb je vader onlangs gezien,” vertelde de man. „Het gaat hem goed, voor zover het ons, ballingen, goed kan gaan.”

„Wil hij naar den Prins?” vroeg Luyt.

„Misschien wel. Velen van ons willen naar den Prins. Die komt redding brengen.” De man keek naar de wilgebladen, die in het zachte windje bewogen werden. Van tussen de takken klonk vogelgefluit.

„O, hoe ik ze háát,” barstte hij los, „die Spanjaarden, die beulen . . . . Verdreven hebben ze ons, en wie ze niet verdreven hebben hebben ze vermoord.”

De jongen keek naar hem: hij wist wel, dat Wensel één van de heftigste partijgangsters der geuzen was. Hij wist wel dat Wensel geweest was in het leger van heer Hendrik van Brederode. Hij vroeg er naar en Berchmans vertelde.

„Na de nederlaag bij Oosterweel hadden ontkomen manschappen van het geuzenleger zich tot benden verenigd . . . . In de bossen van Vlaanderen en Brabant hadden ze geleefd en gezworven, hadden ze geroofd en gestreden. ‚Bosgeuzen’ werden zij genoemd . . . . ‚Bosgeuzen’ waren gevreesd. Hij, Berchmans, was er ook bij geweest, en het gevaarlijke vrijbuitersleven had hem getrokken . . . .”

„Waarom ben je hierheen gekomen?” wilde Luyt weten.

„Voor den Prins,” zei Wensel. „Wát, doet er niet toe” en, zonder overgang schijnbaar, vroeg hij: „Heb je ’t goed op Spijk, bij je tante?”

Luyt haalde de schouders op. Hoe het kwam, wist hij niet, maar tegenover Wensel kon hij niet klagen hoe eenzaam hij zich voelde; het leek wel, alsof iemand hem weerhield bij dien man steun of troost te zoeken.

„Blijf je er?” vroeg Wensel en vóór Luyt antwoorden kon ging hij door: „Als je het er niet langer harden kunt, ga dan weg. Voor een flinken vent is er in het prinsenerger best plaats.”

„Vader,” zei Luyt.

Berchmans stond op. „Ik moet verder,” zeide hij, „en het

is beter, dat wij niet sámen gaan. Ik zal eerst gaan, na een
poosje kom jij."

„Best."

Zonder verder groeten liep de Bosgeus naar de dijk. Luyt
wachtte tot hij uit het gezicht verdwenen was, en ging toen
zelf.

Bij zijn thuiskomst vond hij oom op het erf.

„Waar blijf je?" vroeg die. „Ik heb hier op je gewacht
en nu gaan wij samen naar het land."

En terwijl zij het erf overliepen, voegde hij er bij: „Je
tante heeft niet gezien, dat ik alléén thuiskwam."

Toen glimlachte Luyt even.

HOOFDSTUK III. DREIGEND NIEUWS

De tijden werden drukkender. De Bloedraad daagde en vonniste bij menigten. Dagelijks werden kettters en van ketterij beschuldigden in de gevangenis geworpen. — Niemand voelde zich meer veilig. Edelen uit het leger van heer Hendrik van Brederode hadden getracht te ontvluchten: de schipper, die had aangenomen hen over de Zuiderzee naar Friesland te voeren, had hen verraden en nu zaten ze gevangen binnen Brussel.

Lamoraal van Egmond, de populaire veldheer, de overwinnaar van Grevelingen, was op bevel van Alva op verraderlijke wijze gevangen genomen, en Filips van Montmorency, de graaf van Hoorne, had zijn lot gedeeld.

In Brussel was het geweest — en nu wachtten ze daar hun vonnis.

De ontroering in het land was groot. De harde hand van Alva trof niet alleen den gewonen burger — zelfs leden van de hoge adel bleken voor hem niet veilig te zijn! Egmond en Hoorne beriepen zich op hun recht als Vliesridders om te recht te mogen staan voor een kapittel van hun orde: de hertog brak dat recht. De Raad van Beroerten zou vonnis wijzen en ieder in den lande wist nu wel, hoe de vonnissen van de Bloedraad als regel uitvielen. In spanning wachtten de Nederlanden — wachtten: niet alleen op het lot van Egmond en Hoorne, maar ook op de daden van Oranje.

Onbestemde geruchten vlogen over de velden, van mond tot mond gingen ze en niemand wist, waar ze vandaan kwamen. Geruchten, die spraken van inval van legers, die de Spaanse benden wilden verdrijven.

Luyt had er ook van gehoord. Luyt verlangde vurig meer

te horen, maar op het afgelegen dorp kwam zo zelden een kramer — in de stad was méér gelegenheid om nieuws te vernemen. Daar kwamen de beurtschepen; daar kwamen de vrachtwagens; daar kwam de reizende man, die 's avonds aan de tafel in de taveerne zat en vertelde van wat hij onderweg had gehoord en gezien. *

Al werd dat vertellen steeds minder: de vrees voor een verkeerd opgevat of uitgelegd woord, door zeven-stuiverslieden overgebracht aan de ambtenaren van Alva, weerhield de mensen zich vrij uit te spreken.

Het was in de laatste dagen van April.

Langs de Lingedijk draafde een ruiter, uit de richting van Asperen. Aanhoudend zette hij zijn paard tot spoed aan en aan alles was te zien, dat hij reeds een lange rit achter de rug had. Plotseling schrók het paard: een heemhond was fel blaffend onverwacht te voorschijn geschoten uit een boerenhoeve.

Het geluid maakte het paard schichtig.

Het deed een zijsprong — de ruiter trok de teugels aan — het dier steigerde. . . . Maar de man bleef in het zadel.

„Hier Wodan!“ De boer, van wien de hond was, riep het beest terug en met de staart tussen de poten gehoorzaamde het dier. Toen kwam het paard tot rust.

„Hoe ver nog naar de stad?“ vroeg de ruiter, hoog uit het zadel, aan den boer, die dichter bij trad.

„Een stijf kwartier,“ was het antwoord. „Komt het heerschap ver?“

„Uit Gelderland.“

„Nog nieuws?“

„Ja,“ en op de vragende blik van den boer: „Het eerste prinsenvoerder, graaf van Hoogstraten, was ziek — zijn onderbevelhebber, de heer De Villers, had zijn plaats ingenomen; maar de Spanjaarden hebben de Geuzen uiteengejaagd, hun leider gevangen genomen.“

De ruiter had haast: hij gaf zijn ros de sporen en galoppeerde verder.

„Dat moet ik aan buurvrouw gaan vertellen,” mompelde de boer en even later zat hij bij Geerte-meu met zijn nieuws.

„Gelukkig,” vond die. „Zo moeten alle ketters varen, die tegen Zijne Katholieke Majesteit, Koning Philips, opstaan.”

Luyt zei geen woord. Hij had geluisterd naar het verhaal van buurman en had gedacht aan wat Wensel Berchmans had verteld over vader. Zou die misschien bij Daelhem geweest zijn? Het was mogelijk . . .

De jongen voelde de angst van de onzekerheid. — Als vader er geweest was, als vader . . .

Hij hoorde het gesprek naast zich voortgaan, luisterde er niet naar — tot op eens een naam hem trof.

„De graaf van Hoorne is een nobel heer,” zei Arent-buur.

„Een ketter is hij,” voerde de boerin hem tegen. „Hij heeft land liggen bij Gorcum — je weet wel, de Uylswaard daar in de rivier.”

Buurman knikte. Natuurlijk wist hij, dat Graaf Hoorne bezittingen had in deze streek! Hoe zou hij anders weten, wat een nobel heer de graaf was, dan door de verhalen, die hij hoorde van buurlieden en winkeliers, die met den hogen edelman in aanraking kwamen, een enkele maal?

„En?” vroeg hij.

„Nou, op die waard van den graaf van Hoorne zijn ketterpredikatiën gehouden! Ik zeg maar: wie dat toestaat, heult met de ketters en is zelf een ketter.”

De buurman haalde de schouders op. Hij vond, dat je nog lang geen ketter behoefde te wezen, al was je niet fel gebeten op je dorpsgenoten of kennissen, die aanhangers waren van „de nije lere”. En dat op land van den graaf een hagepreek gehouden was, vond hij in 't geheel geen reden om Hoorne van ketterij te beschuldigen.

Maar Geerte-meu betoogde heftig verder, dat Filips van Montmorency wel wis en zeker de gebenedijde Moederkerk in minachting hield, dat hij wel secuur een aanhanger van

de nije leer was! Zij had voor stellig horen vertellen, dat hij in geen tijden was ter misse geweest en de laatste jaren ook zijn Pasen niet had gehouden. En was hij niet met Willem van Oranje, den sluwen zwijger, in verzet gekomen tegen den koning?

„Egmond ook,” gooidde Luyt er tussen.

Door het heftig gesprek van tante waren zijn gedachten van het nieuws, dat buurman gebracht had, afgeleid. Hij had haar scherpe uitval gevolgd. „Egmond ook,” herhaalde hij, „en die is goed Rooms; die heeft voor den koning de Fransen verslagen . . .”

„Dat is lang geleden,” weerde tante af. „Hij heeft met Oranje en Hoorne meegedaan en als de hertog van Alva hem heeft laten gevangen nemen, dan zal daar best reden voor zijn.”

„De graven hadden moeten vluchten,” zeide buurman bedachtzaam, „als zovelen . . .”

„Oranje heeft het gedáán,” zei Geerte-meu, „die heeft zich bijtijds geborgen.”

„Men zegt, dat Egmond zich onschuldig weet.”

Buurman keek naar buiten, waar Teunis-boer het erf kwam opstappen — hij vond, dat het gesprek beter eindigen kon, en de laatste opmerking ter verdediging van graaf Egmond was hem eigenlijk ontvallen éér hij er erg in had gehad.

Heftig viel Luyt uit: „Misschien is hij dat wel, maar de hoofdzaak ligt bij de gemene verraderij van den landvoogd. Ik heb horen zeggen, dat Alva een vriendelijke brief van den koning voor graaf Egmond in de zak had, en hij heeft de graven eerst als goede vrienden op een maaltijd genodigd. Geméén was het, zoals hij ze toen liet gevangen nemen!”

„Hou je mond, kwajongen,” snauwde zijn tante, en de buurman kalmeerde: „Wees voorzichtig, Luyt — denk er om, dat je tegenwoordig gauw te veel zegt.”

„Als er verráders zijn,” gooidde Luyt er uit. Hij stond op en liep naar buiten. Oom was op het erf begonnen met

rooien van een boomstronk. In de winter was door de sterke storm een olm afgeknapt, die bij het pad had gestaan, dat naar de dijk leidde. Toen was de grond te hard geweest om de knoestige wortel uit te hakken en uit te graven, en als zoiets niet dadelijk gebeurt, wordt het steeds weer uitgesteld. Maar nu zou het toch wezen en Teunis-boer groef in een brede kring de grond los om de olmstronk.

„Helpen, oom?” bood Luyt aan, en zonder antwoord af te wachten haalde hij een spa en begon mee te graven.

Hard werken! Dat was het enige, wat op het ogenblik zijn gedachten kon verzetten. Wild warrelden die dooreen . . .

De nederlaag bij Daelhem; het gesprek over Egmond en Hoorne; de onzekerheid en onrust om vader; het gevoel, dat meue hoe langer hoe meer een afkeer van haar kettersen neef scheen te krijgen: dat alles drong hij nu weg door het zware, stugge werken.

Hij zag een ogenblik later den buurman naar buiten komen — naar zijn eigen erf gaan . . . Hij zag Geerte-meu bij het kippenhok: zij ging zeker eieren rapen. Maar ze bleef langer staan dan anders — keek onderzoekend om zich heen.

„Is er wat?” riep haar man vragend, en zij riep terug: „Ja, kom eens hier! Er moet een bunzing bij de kippen geweest zijn.”

De man en de jongen kwamen aanlopen. Zij zagen de bunzingsporen duidelijk in de vochtige grond. In het hok lagen een paar losse veren: klaarblijkelijk had het roofdier zich van een der legsters meester gemaakt.

„Wij moeten het beest vangen,” zei Geerte-meu.

„Vanavond,” beloofde haar man.

„Als je het maar niet vergeet,” zeide ze, terwijl ze weer de hoeve binnenging.

„Die vangen wij wel,” verzekerde oom en Luyt stemde toe. Natuurlijk, die bunzing vingen ze wel. Toen gingen zij verder met hun werk.

HOOFDSTUK IV. EEN VILEYNE DEUN

Ooms verzekering was waar geworden.

Het had wel moeite gekost en Luyt had er een nat pak bij gehaald, maar de bunzing was gevangen en de kippen van Geerte-meu waren — in ieder geval voor dit roofdier — beveiligd. Een groot dier was het en toen het dood voor hun voeten lag, hadden de twee jagers met welgevallen naar de prachtige dikke pels gekeken. Jammer, dat die een beetje beschadigd was: oom had, toen het beest nog scheen te zullen vluchten, de mestvork, die hij als wapen bij zich had, naar het dier geslingerd en de worp had getroffen. Maar — de scherpe gaffelpunten hadden in de mooie vacht gaten gemaakt . . . . Tòch konden ze met hun vangst tevreden zijn, en Luyt mocht het dier stropen en de pels naar den bontwerker brengen.

„Naar baas Rostijne, in de stad?” had hij gevraagd, maar tante had geantwoord: „Rostijne is ook al zo'n halve ketter, is me verteld. Je gaat maar naar De Roo in Asperen.”

Luyt was gegaan. Hij had het jammer gevonden van de pels, om die te moeten brengen bij een beunhaas. Want dat was De Roo, iedereen wist het — terwijl Rostijne als een uitstekend vakman bekend stond.

Het was een aardige tippel geweest naar Asperen en Luyt was blij, dat oom hem een paar penningen had meegegeven en gezegd had: „Voor een frisse dronk, jongen.”

Nu zat Luyt in de dorpskerk. De vacht had hij afgeleverd en — weinig verlangend om weer zo gauw mogelijk thuis te zijn, en dorstig óók — was hij gaan zitten op de bank voor de taveerne, waar „De Heer van Brederode” uithing. Door de zachte wind schommelde het uithangbord heen en

weer, dat aan een ijzeren stang boven de deur was aangebracht. Een edelman stond er op geschilderd in een glanzend harnas en daaronder „De Heer van Brederode.”

DE HERBERGIER KEEK HEM ONDERZOEKEND AAN

Luyt keek er naar en lachte.

Hoe lang zou dat uithangteeken mogen blijven? Want graaf van Brederode, de „groeto geus,” was een vermaledijde

ketter! Meermalen had Luyt hem gezien — in Gorcum, nog in de hoopvolle dagen van het verbond der edelen, van de hagepreken.

Toen was Brederode een machtig heer geweest! Hij was de bevelhebber van het Calvinistenleger, waar Wensel Berchmans en Jan de Snappert en Sander Torck zich hadden bij gevoegd.

In Amsterdam was Brederode geweest, om te trachten die stad voor de zaak van de Geuzen te winnen . . . . Het was hem niet gelukt, en terwijl hij in Holland toefde, was de nederlaag gekomen van zijn troepen bij Oosterweel. Heer Hendrik had moeten vluchten — natúúrlijk had heer Hendrik moeten vluchten, als zovele leiders en strijders voor de zaak van de nieuwe leer. . . .

Wie een vriend van Brederode was, was suspect; en de waard van de Asperense taveerne waagde nog steeds op zijn oude uithangbord den Heer van Brederode te eren!

Luyt zeide hem dat, toen de kastelein de kroes met dun bier bracht, die hij besteld had.

„Je kunt gelijk hebben, broer,” gaf de herbergier toe. „Weet je wat: als er nog eens een schilder bij me komt, laat ik het veranderen.”

„Noem het „'t Schaeckbert,” sloeg Luyt voor.

De herbergier keek hem onderzoekend aan. Wat bedoelde de borst met die opmerking?

„Dan zou ik „de waard in 't Schaeckbert” zijn,” zei hij, en zijn ogen bleven strak op het gelaat van Luyt gevestigd.

Het was zo'n rare tijd — je wist nooit wie je voor had en zeven-stuivers-lieden had je overal. Maar de jongen zag er zo vertrouwenwekkend uit — die zou wel geen verrader zijn.

„De hertog van Alva,” zei Luyt, en het was niet uit te maken of hij daarmede een uitleg gaf van de spotnaam, waarmede de landvoogd genoemd werd, of dat hij een nieuwe naam voor de herberg voorsloeg.

De waard keek naar het uithangbord.

„Dan behoef ik alleen het onderschrift maar te laten ver-

anderen," zei hij, „de pop kan blijven staan." Meteen keerde hij zich om en ging een wagen tegemoet, die de dorpsstraat in kwam. Op de bok zat Stoffer Gerritsz — Luyt herkende hem onmiddellijk.

Vlak voor „De Heer van Brederode," liet de voerman zijn dier stil staan. Hij kwam van de bok, deed het paard het bit uit de bek en zette het bij de voederbak, waar de kastelein zich haastte wat hooi in te gooien. Toen kwam Stoffer Gerritsz naar de bank, waar Luyt zat.

„Jij hier?" groette hij, terwijl hij zitten ging.

„Zo je ziet." Luyt had weinig zin in een gesprek met den man; hij had ook geen trek om voor een vent van dit slag te ruimen; dus blééf hij . . . .

„Nog nieuws?" vroeg de voerman.

Luyt schouderchokte. „Nieuws weet iemand, die uit de stad komt en veel langs de weg is, eerder dan een jongen van een boerendorp." Hij nam een slok bier, zette de tinnen kroes weer op de tafel en keek zwijgend voor zich uit.

De waard kwam een praatje maken. Hij bracht een kruik Hamburgs voor Gerritsz mee — die behoefde nooit te bestellen: hij was een gekende klant.

„Niet druk vandaag," meende de voerman te moeten opmerken, „al is het al ver op de middag."

„Ginds komt een reiziger," wees de kastelein, „als ik mij niet bedrieg."

Hij bedroeg zich niet: de man, die naderde, bleek een vreemde te zijn.

„Kan ik hier vannacht verblijven?" vroeg hij, terwijl hij naar de tafel trad. Hij keek beurtelings Gerritsz en den waard aan, onzeker tot wien van beiden hij de vraag richten moest.

„Dat zal gaan, sinjeur," haastte zich de herbergier te antwoorden. „Een bed voor den gaanden en komenden man is altijd gereed. Wenst sinjeur te eten?"

„Seffens, heerschap. Voorlopig heb ik meer dorst dan honger. Lang mij een dronk."

De waard voldeed aan het verzoek.

„Ver gekomen?” vroeg hij, toen hij weer terugkeerde, kroes en kruik in de hand.

„Nogal,” zei de vreemde. Hij haalde een papier onder zijn wambuis vandaan.

Met één oogopslag zag Luyt, dat een lied er op gedrukt was.

De vreemde keek hen aan, vroeg toen: „Een liedekje, mannen, over de victorieuze slag in Groningerland?”

Stoffer Gerritsz grijnsde.

„Graaf Lodewijk zit in den Dam ¹⁾,” spotte hij, „en Arenberg zal wel zorgen, dat hij er in blijft.”

„Dus je weet het nieuws niet?” vroeg de laatstgekome ne verwonderd.

„Wat dan?” Luyt boog zich belangstellend naar den spreker.

„Tussen Heiligerlee en Winschoten heeft graaf Lodewijk de Spanjaarden verslagen.”

„Onmogelijk,” schreeuwde de voerman opspringend.

De ander keek hem verbaasd aan. „Waarom onmogelijk, man? Als God zegent . . .”

„Vertelt het lied er van?” vroeg Luyt begerig.

„Luister!” De man vouwde het papier open, begon — half lezend, half zingend — het verhaal van de zegepraal in het noorden:

Myn ziel verblijdt haar in den Heer,
Zijn hulp doet my opspringhen,
Dus wilt met my tot zijnder eer,
Een danckbaer liedt nu singhen.
Want Wonder wrocht zijn stercke hant,
Hij heeft zijn volck ghedaen bystant
In het landt van Groeninghen.

---

¹⁾ Appingedam.

Op den dryentwintichsten Mey,
Des avonts nae ses uren,
Soo wert ghehoort een groot gheschrey,
Van alle den Nabueren,
Theyligherlee en daer omtrent,
Daer Godts ghenade wert bekend
In zijnes Strijds uutvueren¹⁾).

Graef Lodewijck tooch uit den Dam,
Na dees voorseyde stede,
Zijn broeder Adolf met hem quam . . . .

Zo ging het gedicht voort.

Het vertelde van de slagorde; van de aanval; van de „verloren hoop”²⁾; van graaf Arenberg met zijn ruiters; van de voorgewende vlucht van enkele Nassause vendels en van de ondergang der Spaansen in het moeras.

Gheen half uur en heeft dit gheduert,
Off den slach die nam ende . . . .

Maar het vers vertelde óók:

Doch Graef Adolf seer onvertsaeft³⁾,
Is daer oock doot gebleven . . . .

Dat was de droefheid bij de vreugde van de overwinning en de stem van den zanger werd doffer. Dan: tegen het einde klonk zij vaster weer, toen het lied beleed:

Mensch, dees saeck toch niet toe en schrijft
Den mènsch, want 't waer gheloghen:
Want 't is *Godt*, die deselve drijft . . . .

---

¹⁾ uitvoeren; de volvoering (van zijn strijd).

²⁾ de licht-gewapende troep, die de eerste aanval der ruitery moest doorstaan, en daarbij vaak geheel werd vernietigd.

³⁾ onversaagd, dapper.

En ernstig en eerbiedig klonk het slotcouplet:

O Heere, u sy lof end danck,
Van uwen overwinnen;
Sterck ons ghemoet, noch zwack en cranck,
Met uwen Gheest van binnen;
Dat het bid en' betrouwe vast,
Soo sult ghy van den overlast
Helpen, die u beminnen.

Het lied was uit. De zanger zweeg.

„Een vileyne¹⁾ deun!” viel de voerman uit.

„Een géuzendeun, dat is het,” knikte de man.

Hij scheen aan geen gevaar te denken, sterk als hij was door de woorden van zijn eigen lied.

„Ik bèn een Geus,” liet hij er op volgen en onvervaard keek hij den voerman aan.

Die stond op. „Dan groet ik je,” zei hij, en trad naar zijn wagen. Hij bracht het hoofdstel van het paard weer in orde, greep de teugels, klapte met de zweep en bleef naast de huifkar lopen.

„Tot weerziens!” riep hij den waard toe. Die knikte, scheen een ogenblik hem na te willen lopen, bedacht zich toch, verdween in de herberg.

„Was je bij 't leger van Lodewijk?” vroeg Luyt aan den Geus.

„Helaas niet.” zei die, „Ik heb ander werk te doen.”

„Wanneer is de slag geweest?”

„Een dag of vier geleden. Het verwondert me eigenlijk, dat jullie er niet van gehoord hadden.”

„Ik ben in geen weken van de boerderij geweest,” voerde Luyt als verklaring aan.

„Die vóerman, die toch,” vond de ander.

„Die is Spaansgezind — die zou het niet verteld hebben, ook al hād hij het geweten,” veronderstelde Luyt. Schouderophalend voegde hij er bij: „Misschien wist hij het wel.”

De vreemde sprak enkele ogenblikken niet — toen vroeg hij: „Moet je verder op, jonkman?”

¹⁾ gemeen; slecht.

„Naar huis terug, naar Spijk.”

„Woon je daar?”

„Ja — nu wel; vroeger in Gorcum.”

De vreemde maakte een gebaar van verrassing.

„Gorcum,” herhaalde hij de naam, „daar moet ik heen. Ken je daar veel mensen?”

„Nogal.”

De vreemde boog naar Luyt over.

„Weet je, waar Steven Tieleman woont, de knecht van Abraham v. d. Hoevel?”

„In de Revetsteeg.”

„Ken je hem? Ik heb een boodschap aan hem.”

„Hij was een vriend van mijn vader.”

De Geus overlegde blijkbaar een kort ogenblik — toen zeide hij:

„Hoe heet je dan?”

„Lievensz, — Luyt Lievensz.”

De ander stak hem de hand toe.

„Dan ken ik je vader. Uit Emden. Kom.” Hij stond op. Luyt volgde zijn voorbeeld.

De waard kwam aanlopen.

„Gaat ge weg, sinjeur?” vroeg hij.

„Ik kom weerom,” beloofde de ander. „Houd een slaapplaats voor me gereed.”

Luyt diepte uit zijn zak geld op, betaalde zijn bier; toen stapte hij, brandend van weetgierigheid, naast zijn nieuwen kennis voort.

Lang liet die hem niet wachten.

Zodra zij — de korte dorpsstraat dóór — op de Lingedijk kwamen, waar niemand hen beluisteren kon, vertelde hij:

In Emden was hij geweest — gevlucht uit Oudewater; dáár, in Oost Friesland, woonden veel ballingen; daar had hij Lievensz ontmoet. Die had dienst willen doen op de vloot van de Watergeuzen; had ook een tijd gevaren, op het schip van Nicolaas Ruychaver. Maar in de laatste maanden had hij bodendienst gedaan, was naar de Dillenburg geweest, naar den Prins.

„Hoe gaat het met vader?” vroeg Luyt.

„Goed, zover ik weet. Hij is nu met een opdracht naar de Palts, naar Dathenus.”

„Is die daar?” vroeg Luyt, terwijl hij dacht aan den hagepreker van de Uylswaard.

„Hij verzorgt de gemeente van Frankenthal. Een vurig man is hij en een gezalfd prediker. Ken je hem?”

Luyt vertelde van de keer, dat hij Dathenus had gezien en gehoord, en zij spraken over de kansen van de opstand: nu, na de overwinning bij Heiligerlee, scheen uitkomst te lichten in de duisternis van de vreemde onderdrukking; scheen het begin te zijn aangebroken van een tijd, waarin vervolging zou zijn opgehouden, waarin vrijheid zou komen voor ieder, om God te dienen naar Zijn Woord. De Geus zag die strijd als een kamp voor het geloof; hij vertrouwde vast, dat God eens de overwinning schenken zou, al begreep hij, dat dagen van veel moeite en zware strijd, lange dagen van volharding en geloof zouden nodig zijn, éér volledige vrijheid zou zijn verkregen.

„De koning zal nooit toegeven, dan genoodzaakt en gedwongen,” zei hij. „Daarom is het plicht van ieder, die de goede zaak voorstaat, zich bij de legers van den Prins te voegen.”

Hij keek Luyt van terzijde aan; die begreep zijn bedoeling. Toch gaf hij nog geen antwoord.

„Alva zal er alles opzetten, om graaf Lodewijk te verslaan,” ging de ander door, „en wat Egmond en Hoorne aangaat . . .” Hij maakte de zin niet af. — Toen, plotseling van onderwerp veranderend, zei hij:

„Nu moet ik terug — morgen ga ik naar Gorcum, naar Tieleman.” En als met een verborgen bedoeling voegde hij er achter: „Daar kan je me vinden, als je me hebben wilt.” „Goed.”

Een ogenblik rustten de rechterhanden in elkaar — toen scheidden de twee. Vol gedachten vervolgde Luyt de thuisreis.

HOOFDSTUK V. DE VLUCHT

Lang lag Luyt die avond wakker. De ontmoeting in Asperen had meer indruk op hem gemaakt dan hij had laten blijken. Voortdurend waren zijn gedachten bezig met wat zijn nieuwe kennis hem had verteld over vader, over graaf Lodewijk . . . . Met wat zijn nieuwe kennis hem had gezegd over de strijd voor vrijheid van geloof en geweten . . . .

Was het niet zijn plicht, óók zijn plicht mee te helpen in de kamp? Moest hij niet gaan naar het leger van Oranje? Vader zoeken . . . .?

Die gedachten voegden zich bij zijn eerdere overleggingen. Hij gooide zich op de andere zij.

Teunis-oom: die was goed en vriendelijk voor hem, had hem in huis genomen, hem onderdak en voedsel gegeven. Die rekende ook op hem bij het werk, dat nu weer aankwam. O, Luyt wist het wel: zijn werk maakte, dat oom een knecht minder noodig had; en de jongen had dat altijd beschouwd als de enige vergoeding, die hij bieden kon voor wat hij ontving. Mòcht hij weggaan?

Maar dan kwam hem voor de geest de voortdurende bitsheid en scherpste van zijn meue — dan zag hij de grote zaak van vrijheid, die belangrijker toch was dan het boerderijwerk bij Teunis-oom . . . .

Hij kon niet in slaap komen en toen het schemerlicht van de morgen in de koes binnendrong, stond hij op en kleepte zich. Buiten hing een lichte nevel.

Luyt huiverde, toen hij de deur uit trad. Hij liet de puttemmer aan de rammelende ketting neerzakken; ze plompte op de waterspiegel in de put, schoot half onder, vulde zich . . . . Luyt haalde ze op — zette ze op de gemetselde putrand en

stak zijn gelaat in het koude nat. Hij proestte. Toen droogde hij zijn gezicht met een dwaal¹⁾, liep om het huis heen naar de bogerd, raapte een paar eieren en bracht die naar binnen.

Het was nog tamelijk donker in het lage vertrek. Een houten schemel was wat ver van de muur geschoven — de jongen zag hem niet . . . „Hij liep er tegen — struikelde — viel! De eieren vlogen hem uit de hand — toen hoorde hij een slag, een breken — en een schok van schrik schoot door hem heen! Hij was tegen het huisaltaar gevallen, tantes bijzondere zorg, tantes devote trots! Het heiligenbeeld lag in gruzels!

Luyt haastte zich, om zich op te richten.

Hij stond nog niet, toen de deur open vloog en meue binnenkwam. Een ogenblik duurde het, eer haar ogen in de schemerdonkere kamer voldoende onderscheiden konden — dan zag zij! — Haar heilige Benedictus in scherven op de lemen vloer! Het altaar bespat met eierstruif, en daarbij de jongen, de ketter!!

Als een furie vloog zij op hem los, sloeg hem waar ze raken kon! Haar stem sloeg over, ze krijste: „Ketter! Beeldenbreker! Heiligschenner!” Ze hijgde. En een nieuwe stortvloed verwijten en verwensingen kwam . . . .

Luyt verroerde zich niet, liet de woordenstroom over zich heen gaan.

Verbouwereerd stond oom Teunis op de drempel. Dit was . . . ! Het kostelijke heiligenbeeld vergruizeld! Als de jongen dat had gedaan! Had hij hem daarvoor altijd zoveel mogelijk de hand boven het hoofd gehouden?

Nu kwam de stem van Luyt.

„Ik ben gevallen. Die schemel daar . . . .”

Maar tante luisterde niet. Haar schreeuwende stem sloeg zijn woorden stuk.

Opzet was het geweest! Natuurlijk! De kettters durfden! Had zij hem dáárvoor barmhartigheid bewezen? Heiligschenner! Beeldenbreker!

---

¹⁾ doek.

Luyt bukte zich — wilde de scherven op rapen.

„Blijf af!” Met een grote stap stond tante bij hem, duwde hem op zij — alsof zij de brokken van het beeld tegen hem beschermen moest.

Toen keerde Luyt zich om en liep het vertrek uit. Eén gedachte was er in zijn hoofd: weg! Hij ging naar de koes, bond zijn Zondagse spullen tot een bundel, stak de paar carolusguldens, die zijn rijkdom uitmaakten, in de zak en liep naar buiten. Het erf ging hij over, vlak langs het venster met de kleine groene ruiten. Het kon hem niets schelen of zij hem zagen.

Weg wilde hij! En niets zou hem kunnen tegenhouden . . . .

Hij keek niet eens om, of hij ook gevolgd werd.

Bij de dijk aarzelde hij een seconde; toen koos hij de richting van de stad.

In de Revetsteeg klopte hij aan de deur van het huisje, waar Tieleman woonde. Een vrouw deed open. Zij draaide alleen de bovendeur naar binnen, de onderdeur liet ze nog dicht.

„Wie . . . .?” vroeg ze, maar tegelijk herkende ze den smidszoon. Toen opende ze helemaal.

„Kom er in, Luyt.”

„Is jullie gast er nog?” vroeg die, zonder eerst te groeten.

Het gelaat van de vrouw tekende verwondering. Hoe wist de jongen?

Nu drong Luyt aan op antwoord en zij herhaalde: „Kom er in.”

Zij ging hem voor naar de achterkamer, waar aan de tafel haar man zat. Tegenover hem zag Luyt den Geus van gisteren. Die stond op, herkende hem onmiddellijk.

„Zoek je mij?” vroeg hij.

„Ken je Brouwer?” vroeg Tieleman.

„Wij hebben elkaar gisteren gezien,” antwoordde de Geus, nog vóór Luyt de vraag van den pakhuis knecht bevestigend had kunnen beantwoorden.

Hij wendde zich tot Brouwer:

„Ja, ik zocht je. Ik wil met je mee. — Ik wil naar den Prins.”

De vrouw, die achter hem stond, drong nieuwsgierig naar voren; Tieleman zag den jongen verbaasd aan. Die ging verder:

„Ik ben weggegaan bij Geertemeu vanmorgen . . . .”

En hij vertelde het voorgevallene met het beeld.

„Weet wat je doet, jongen,” waarschuwde Tieleman. „Als haar drift voorbij is, zal Geerte-meu . . . .”

Luyt schudde het hoofd.

„Ik had er lang over gedacht,” zeide hij, „en na wat wij — met een hoofdknik naar Brouwer — gisteren besproken hebben . . . . Nee, terug ga ik niet.”

„Weten ze op de boerderij ervan?” De vraag kwam van den pakhuis knecht.

Luyt schouderhaalde.

„Als ze mij hebben zien weggaan, ja; gezegd heb ik ze niets.”

„Maar jongen!” Dat was de vrouw.

„Laat jullie het ze weten,” zeide Luyt. „Ik trek weg.” Hij keek naar Brouwer, alsof hij van dien verwachtte, dat hij onmiddellijk zou opstaan en hem met zich zou meenemen. De Geus bleef rustig zitten.

Ik kan je niet bij me houden,” zei hij. „Mijn zending is te belangrijk, en te gevaarlijk om samen te gaan.”

Dat viel tegen. De jonge Lievensz had er zeker op gerekend, zich bij den Geus te kunnen aansluiten, en nu dat onmogelijk bleek, was de teleurstelling duidelijk op zijn gezicht te zien.

Brouwer glimlachte.

„Waar wil je heen eigenlijk?” vroeg hij.

„Naar vader, naar den Prins.”

„Dan moet je dus naar het zuiden. Goed. Ga dan vandaag met mij mee, dan breng ik je bij iemand, die je verder helpt.”

„Graag. Wanneer vertrekken we?”

„Met een uur.”

„We moesten juist eten.”

Buiten blies de bakker.

„Ik ga brood halen,” zei de vrouw. „Heb je al gegeten, Luyt?”

De jongen schudde het hoofd — hij had zelfs aan geen eten gedacht.

Toch was hij blij, toen de warme hollen voor hem stonden: de loop door de ochtend had hem hongerig gemaakt.

Ze stonden gereed te vertrekken, Brouwer en Luyt.

„Ga met God,” wenste Tieleman.

„In Zijn hoede weet ik mij veilig, broeder,” antwoordde Brouwer. „Binnenkort komt nadere tijding.”

„Ik zal wachten en zwijgen.”

„Goed.”

De deur viel achter de twee toe.

„Waarheen?” vroeg Luyt.

„Naar de rivier.”

Luyt wees de weg en toen ze onder de Waterpoort door gingen en de poortwachter groetten, die daar stond, keek de man verwonderd op.

„Goede morgen, Luyt,” groette hij terug. „Jij weer hier? Ik dacht, dat je in Spijk was.”

„Niet meer,” antwoordde de toegesprokene, meteen doorlopend. Hij voelde geen behoefte aan een praatje.

Zij kwamen bij de oever; vonden den veerman.

„Zet ons over,” verzocht Brouwer, „naar Woudrichem.”

De varens-gast maakte zwi-jgend het touw van het bootje los, nodigde hen met een handgebaar aan boord te stappen.

Juist wilde hij afstoten, toen uit de poort een monnik naderde, die wenkte.

„Nog een passagier,” mompelde de veerman. Hij wachtte tot de kloosterbroeder in de boot zat, stootte toen af.

Brouwer zat over de rivier uit te kijken, het gelaat van den monnik afgewend. Die verdiepte zich dadelijk in het brevier, dat hij in de handen hield; keek van onder de wijde kap strak

naar zijn boek. Na een poos varen sloeg hij het gebedenboek dicht, borg het onder de wijde plooiën van zijn pij en zag zijn medereizigers aan. Toen herkende hij Luyt.

„Zo, Lievensz,” zei hij.

De jongen groette terug: bij het aan boord komen al had hij broeder Antonius herkend, maar toen die hem niet scheen op te merken, had hij gezwegen.

De monnik vroeg naar Teunis-oom en Geerte-meu — en Luyt antwoordde; maar van zijn weglopen sprak hij niet en broeder Antonius scheen er niets vreemds in te vinden den jongen hier in de morgen te ontmoeten.

Brouwer mengde zich niet in het gesprek; het kon schijnen, dat Luyt en hij in 't geheel niet bij elkaar hoorden.

Dat dacht de monnik ook blijkbaar, want toen ze — aangekomen — samen uit de boot stapten en samen het stadje aan de rivier binnenliepen, mompelde hij: „Hoort de jongen bij dien man? Ik herinner me niet dien ooit eerder gezien te hebben,” en zich tot den roeier wendend, vroeg hij:

„Kèn je dien vreemdeling, Geertsen?”

„Nee, Eerwaarde. Hij kwam met den jongen Lievensz tegelijk aan boord.”

„Hm,” mompelde de monnik. Toen groette hij den varens-gast en stapte weg.

Even buiten Woudrichem, aan de oever van de Maas, lag een tjalk. Met rijshout was ze geladen en hoog lag de deklust opgestapeld.

De schipper zat op de achtersteven. Blijkbaar wachtte hij op iemand, want, hoewel de wind gunstig was om te varen, lagen alle zeilen gereefd en was de schuit vastgemeerd.

De schipper stond op, ging het gangboord langs, de loopplank over en tuurde de dijk af. Niemand was er nog te zien. Hij liep een ogenblik heen en weer, keek nog eens, stapte de loopplank weer op, en ging opnieuw bij het roer zitten.

Over het water scheerde schreeuwend een meeuw; plotse-

ling schoot het blanke dier omhoog; dook; wierp zich dan omhoog in de lucht. Een zilverige vis glansde tussen de lange snavel. Meer meeuwen zwierven rond in sierlijke wendingen. In wijde kringen bleven ze boven het water. In de stilte van de voormiddag klonk hun hees gekrijs.

Aan de overzijde naderde een soldaat. Een musketier was het, van de Spaanse bezetting van Loevestein, het oude slot aan de overzijde van de Maas.

De schipper keek naar hem.

De soldatier zette de hand aan de mond en schreeuwde: hij wilde overgehaald worden.

De man op de tjalk verroerde zich niet; het roeibootje, dat achter zijn schip hing en langzaam schommelde op de deinende golven, zou geen dienst doen voor een Spanjaard, zolang hij het verhinderen kon. Bovendien: om over te zetten was er toch een veerman! Waar zat de vent?

Weer schreeuwde de soldaat.

Uit een huisje, dicht bij het water, kwam een visserman te voorschijn. Hij zwaaide, ten teken, dat hij de roep had gehoord — even later maakte zijn bootje zich los van de wal.

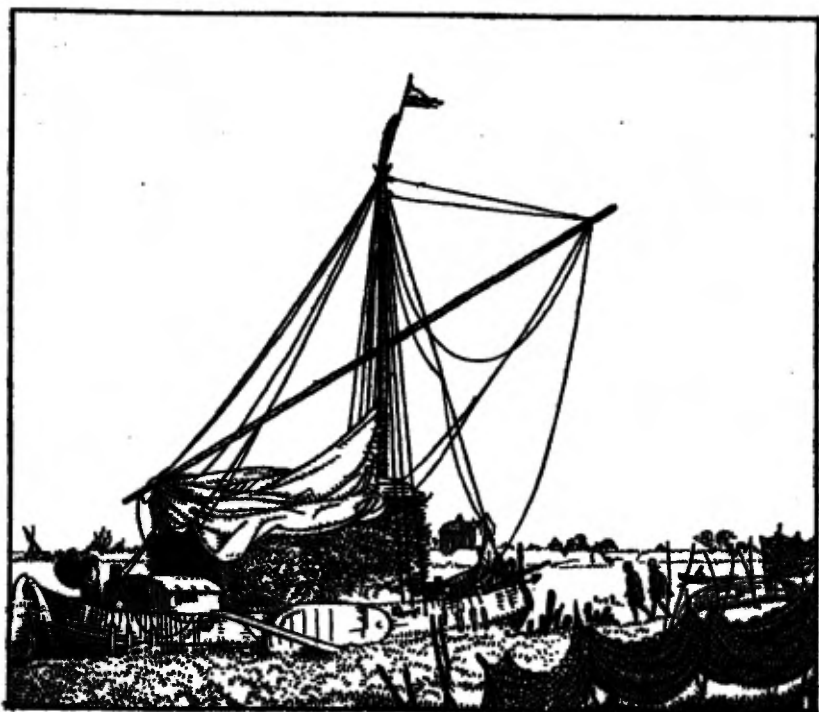
De schipper had zoveel aandacht aan het voorval besteed, dat hij vergeten had op de dijk te letten. Nu hij zich weer daarheen wendde, zag hij den man, dien hij verwachtte. Maar die was niet alléén.

Rustig bleef de schipper zitten; het kon zijn, dat de tweede geen vriend was, bedacht hij; dan zou Brouwer doorlopen, om te trachten dien eerst kwijt te raken.

Als ging hem de zaak niet aan, keek de man op de achterstevan naar de twee wandelaars op de dijk; zelfs toen zij de dijk half afkwamen en op de schuit toeliepen, bleef hij nóg zitten. In geen geval laten merken, dat Brouwer en hij elkaar kenden, vóór hij zekerheid had omtrent den tweeden man.

„Hallo schipper!” schreeuwde de Geus.

„Hallo!” klonk de roep terug over het water, en schipper Matthijsse kwam nu toch werkelijk over het gangboord naar de loopplank.

SCHIPPER MATTHIJSSE KWAM NU TOCH WERKELIJK OVER HET
GANGBOORD NAAR DE LOOPPLANK

„Kom aan boord,” nodigde hij, en Brouwer en Luyt volgden die uitnodiging op.

„Wie is dat daar?” vroeg de Geus, met een blik in de richting van de roeiboot.

„Een man van de Loevesteinse bezetting,” zei Matthijsse. „Heb daar maar geen vrees voor.” Hij ging zijn gasten voor naar de roef.

„Naar dek, Klaas — en waarschuwen als het nodig is.”

De schippersknecht, die in de roef half te slapen lag, kwam overeind. Hij scheen op het eerste gezicht niet al te snugger en Matthijsse beweerde, dat hij juist daarom zoveel aan den knecht had.

„Voor zorgen,” zei Klaas. Hij keek ternauwernood de beide bezoekers aan, klauterde aan dek en ging de plaats van den baas bij het roer innemen. Hij zou wel zorgen, dat de drie in de roef ongestoord hun gesprek konden voeren!

Brouwer begon met den schipper omtrent Lievensz in te lichten.

„Een zoon van den smid, je weet wel,” zei hij, „den Gorcumer, die onder Ruychaver heeft gevaren.”

„Een flinke kerel,” prees Matthijsse. „Als de zoon naar den vader aardt . . . !”

„De zoon wil den vader zoeken,” legde Brouwer uit. „Naar het zuiden moet hij, want naar mijn laatste berichten is Lievensz naar de Palts. Daarvandaan komt hij terug naar het prinsenleger.”

„Ik moet naar Den Bosch,” vertelde Matthijsse, „zover kan hij meevaren.”

„Prachtig. Staat het je aan, Luyt?”

„Graag,” nam deze het aanbod aan.

„Dan moet je nu naar Klaas gaan,” zei Brouwer, „want bij wat wij samen moeten bepraten is een derde overbodig. Niet dat we je niet vertrouwen, maar het heeft geen doel, dat je er van weet. En hoe meer mensen ergens van weten, hoe groter de kans, dat iets uitlekt.”

„Ik dank je alvast voor de hulp, schipper,” zei Luyt, terwijl hij opstond en aan dek ging.

Daar vond hij Klaas, aan wien hij vertelde, dat hij aan boord zou blijven en meevaren tot Den Bosch.

De schippersknecht knikte — en begon een gesprek over de meeuwen, die nog altijd boven de Maas zwierven.

H O O F D S T U K V I . A A N B O O R D

Brouwer was van boord gegaan en had de weg terug naar Woudrichem ingeslagen.

Luyt wist niet waar de Geus heenging; Matthijssse had er met geen woord over gesproken.

Maar nauwelijks was Brouwer verdwenen, of de schipper begon aanstalten te maken tot de vaart. De zeilen werden gehesen en langzaam gleeed de schuit voor de wind de Maas op. Ze had stroom tegen; daardoor ging de tocht niet snel. Voor de boeg kringelde klein de kopgolf; langs de flanken van het schip deinde de rimpeling van het zogwater al wijder en wijder, en achter de tjalk was een brede baan, die doffer lag in de milde glans van de stille waterspiegel ter weerszijden.

Klaas hield het roer. Hij had de ruige muts naast zich op het dek gelegd en keek naar de dijk, waar een paar huislieden liepen, de spa op de schouder.

Het was stil op het water. Alleen het ruisen van het nat langs de scheepsromp en het kraken van het tuig werd gehoord. Matthijssse had in de roef gezeten; hij was met een papier bezig geweest, een brief misschien, die Brouwer had meegebracht.

Luyt had gezien hoe hij aandachtig las — dacht — wéér las . . . . Daarna had de schipper het papier in kleine snippers gescheurd, die op een hoopje gelegd en vuur geslagen. Toen de tondel gloeide, hield hij er een paar papierbrokken bij — al gauw krulde een vlammetje op. Het blanke papier verkoalde.

En alsof dat nog niet voldoende was, had Matthijssse het verkoalde papier tot poeder gewreven tussen zijn vereelte handen en de as in de wind gestrooid.

Nu was hij aan dek gekomen; naar Luyt gelopen, die op de voorsteven stond.

„Is je vader gevlucht?“ vroeg hij.

Luyt knikte en vertelde zijn geschiedenis. Hij vertelde ook van zijn plan, om vader te zoeken, om dienst te nemen in het leger van den prins.

„Dat ligt in het Luikse,“ vertelde Matthijse. „Waarom wil je zijn vaandel volgen?“

Een ogenblik dacht de jongen na voor hij antwoordde; toen zei hij:

„Om vader te vinden — Ten minste . . . eerst dacht ik, dat het alleen daarom was, maar nu ga ik ook om iets anders. De prins strijdt voor de vrijheid van godsdienst en geweten.“ Hij keek uit over het stille water — aan de oever stond riet, de lange lintvormige bladen licht geneigd. Een paar watersnipjes zwommen er vlak bij met snelle onverwachte wendingen.

De schipper knikte.

„Je hebt het goed, jongen,“ zei hij. „In deze ernstige tijd komt de ernst wèl vroeg. Je kent al leed en lijden — Ik hoop, dat God je daarbij de troost van Zijn Evangelie doet kennen.“

„Op Hem vertrouw ik.“ Luyt zocht naar woorden, om precies uit te drukken wat hij meende — hij vond ze niet dadelijk. Hij aarzelde te spreken van de liefde tot den Heiland, die hij voelde groeien in zijn hart . . . Een eigenaardige schroom had hem nog altijd weerhouden te zeggen, hoe hij innerlijk overtuigd was van de waarheid van het Evangelie; hoe hij eerlijk geloofde, dat de Roomse kerk dwaalde . . .

Hij had er nooit nog over gesproken.

Altijd, wanneer in huis, vroeger, vader en de vrienden van vader over die dingen hadden gepraat, had hij geluisterd . . . Zo was langzamerhand het inzicht bij hem gekomen in de betekenis en de beginselen van de Hervorming.

Een poos had hij het gevoel gehad, alsof dergelijke dingen alleen door groteren, door volwassenen konden worden besproken en begrepen. Maar de dagen na vaders vlucht, de dagen op Geerte-meu's boerderij hadden hem doen rijpen.

Hij herinnerde zich gesprekken met moeder, kort voor haar sterven. Meest had hij gezwogen, moeder gesproken . . .

De herinnering daaraan lichtte in hem met een stille glans . . . .

Oók de herinnering aan moeders sterven.

Radeloos van smart was hij geweest en toch . . . . Vredig was moeder heengegaan. „Jezus m'n Heiland, Die voor mij stierf . . . .” Dat waren de woorden, die haar laatste ademtocht gefluisterd had; dat was het vaste geloof, waarin zij haar rust, haar zaligheid had gevonden. En nu . . .

Sedert hij met Brouwer had gesproken, sedert hij — als een man — mee had gezeten in de kamer van Tieleman, was het, alsof hij forser, vrijer tegenover die dingen stond; alsof hij nu zeggen durfde, zeggen kon, wat zolang in de stilte van zijn hart had geleefd.

Zo sprak hij er met Matthijsse over . . . .

De voormiddag was voorbij gegaan; het noenmaal aan boord was gebruikt: een brok brood, een homp kaas, een slok bier — de zon ging naar het westen.

Een eind lang was de dijk, waar zij langs voeren, niet bebouwd geweest; nu vermeerderden de huizen op het dijkstuk aan stuurboord. Ze naderden een dorp. Boven de bomen piekte een toren omhoog.

„Waar zijn we hier?” vroeg Luyt.

„Hedel,” antwoordde de schipper. „Hier gaan we voor anker.”

„Varen wij niet verder?”

„Nee.”

Meteen riep de schipper naar achter: „Bakboord je roer.”

Klaas gehoorzaamde. De schuit zwenkte naar links, naar waar de oever niet bebouwd was.

De schipper liet de zeilen zakken; nog een eindje gleeed de schuit dóór tengevolge van haar vaart; toen schoof ze tussen het riet van de oever. Klaas liet het roer los, hielp bij het uitbrengen der ankers.

„We zijn vroeg, schipper,” zei hij.

Matthijsse knikte.

„Als Van Vliet nu maar op tijd is.”

Lang behoefden ze niet te wachten. Nog was de schemer niet dicht geworden, toen de kreet van een aalscholver klonk. Luyt sloeg er geen acht op. De roep herhaalde zich tweemaal.

Matthijssse liep naar het achterschip, maakte de roeiboot los, sprong er in en voer naar de dijk. Daar stond iemand. Vanaf het schip zag Luyt hoe de beide mannen elkaar groetten, hoe ze naar de tjalk kwamen terugroeien.

De nieuwgekome ne had met Matthijssse gewichtige dingen te bespreken, tenminste de roef werd gesloten achter hen.

De jonge Lievensz begon te begrijpen, dat de schipper één van de vele boden was, die de verbinding vormden tussen den prins van Oranje en de ontevredenen in den lande; die, met levensgevaar vaak, de opstand voorbereidden, geld inzamelden, berichten en bevelen overbrachten.

Na een poos kwamen de mannen aan dek, voegden zich bij Luyt en Klaas.

„Van Vliet weet gewichtig nieuws,” zei Matthijssse. „Luister.”

Van Vliet begon te vertellen. Na de slag bij Heiligerlee had Alva snelle en forse maatregelen genomen; zó snel en zó fors, dat het land sidderde van ontzetting en vrees. Nauwelijks was het bericht van de nederlaag in Brussel gekomen, of het proces tegen Egmond en Hoorne was naar het einde gedrongen. Arenberg zou worden gewroken, het land worden in schrik gezet.

„Arenberg?” vroeg Luyt.

Brouwer had bij zijn verhaal van Heiligerlee wel het sneuvelen van graaf Adolf verteld — nu hoorde de smidszoon, dat ook de stadhouder des konings in Friesland, graaf Arenberg, op het slagveld gebleven was.

„Brussel is rood van bloed,” vertelde Van Vliet. „Verscheidene edelen, de heer De Villers, de heer van Batenburg, hebben hun leven gelaten op het schavot — de graven van Egmond en Hoorne ook.”

Hij haalde een geuzenlied te voorschijn: op een lange papierstrook was het gedrukt.

„Lees,“ zei hij en reikte het Luyt over.
Die las, halffluid;

Een Prince van grooter machten,
En Grave van Egmont
Als een schaep ginck hij ter slachten,
Daer was er die ure en stont,
Men sach er weenen en trueren;
So menige Man en Wijf,
Te Brussel binnen der mueren
Al om dit wreet bedrijf.

Cloek ging hij na der stede,
Daer hy moest sterven, desolaet¹⁾
En sprack ghy Heeren en Burghers mede
Och isser nu gheen genaedt.

.....

Als zijn knien waren gheboghen
En zijn handen tsaem gevoegt,
Een heeft dat sweert uutghethogen
Die den Grave zijn hoofd afsloeg.
Sijn bloedt sach men daer stralen,
Edel, van Ordens verbondt²⁾,
Godt sal de wraeck verhalen³⁾
Van den Grave van Egmont.

Terstont daernae quam vooren,
Edel van Stam en Bloet,
Die edele Graef van Horen
Liefhebbende Gods woort soet,
Lieflijck sach men hem treden
Als een slachtschaep in noot;
Comende ter selver steden,
Daer hy moest sterven den doot.

---

¹⁾ ellendig.

²⁾ Egmond was Ridder in de Orde van het Gulden Vlies.

³⁾ nemen.

Een kussen hy voor hem vande,
Hy boog daer op zijn knien,
Tesamen leyd hy zijn hande,
Ten Hemel sachmen hem sien.
Hy voer uit deze warande,
Heer! ic beveel u mijn geest,
Mijn ziele tot een offerande,
Sprac de Grave onbevreesd.

Als zijn knien waren gebogen
En zijn handen tsaem gevoegt,
Een heeft dat zweert uitgetoghen,
Die de Grave 't hoofd afsloeg.
Zijn bloedt sach men daer blincken
Edel van stamme root,
Dus sach men de Grave krincken¹⁾
Van Hoorn seer minjoot²⁾.

De woorden pakten den jonkman; hij voelde het medelijden en de toorn groeien in zijn hart en fel las hij de laatste strofe, waarin de verontwaardiging van den dichter gloeide, de verontwaardiging om de moord op de twee graven.

Hij reikte zwijgend het papier aan den eigenaar terug.

„Houd het maar,” zei Van Vliet, en Luyt borg het lied onder zijn kleren.

„Roei hem naar de wal, Klaas,” beval Matthijsse.

Ze hadden nog een poos zitten praten; de duisternis lag over de rivier en bood bescherming en verberging voor wie in het verborgen door zijn eigen land reizen moest.

De twee, die op het schip achterbleven, hoorden het regelmatig geplas van de riemen; het verwijderde zich; het hield stil. Vaag zagen ze, hoe aan de overkant Klaas het bootje langs de walkant stuurde; hoe, zwart, de gestalte van Van Vliet aan land sprong.

---

¹⁾ doden.

²⁾ minzaam; loffelijk.

Toen kwam weer het roeigeluid; het werd sterker; langs de tjalk schoof de roeiboort.

Zich vastgrijpend aan het gangboord, de handen telkens vervattend, trok de knecht het kleine vaartuig naar de achtersteven. Hij gooide het meertouw aan boord, de schipper greep het, bond vast.

„Morgen in Den Bosch,” wendde hij zich tot Luyt, naast hem. „Dan ga ik naar Breda en jij zoekt het leger, en” voegde hij er bij, zijn stem onwillekeurig dempend: „als het nodig mocht zijn, dan rekenen wij op je. Ik heb met Brouwer afgesproken, dat het mogelijk is, dat je een opdracht krijgt. De grote zaak gaat voor de dingen van eigen familie. Denk daarom.”

„Ja,” zei Luyt.

Het was een belofte.

HOOFDSTUK VII. IN DEN BOSCH

Luyt had schuit en schipper vaarwel gezegd en stond alleen in de straten van Den Bosch. Hij was het marktplein overgekomen, had bij de grote St. Jans Kathedraal gestaan, en nu zocht hij zijn weg door de nauwere straten achter de muren. Daar moest hij het huis vinden van Colijn van Keyten, waar „de Druckpersse” in de gevel stond. Hij wilde er niet naar vragen, uit een voorzichtige vrees om bij iemand argwaan op te wekken, want Van Keyten was de drukker van het geuzenlied, dat Luyt met zich droeg.

Hij had een prachtig plan.

De vorige avond, aan boord, hadden ze er over gesproken en Van Vliet had het hem zeer aangeraden.

Zo kon hij misschien zijn eigen kost ophalen en meteen de goede zaak dienen.

Luyt ging dat plan uitvoeren. Oplettend keek hij naar de gevelstenen: daar was „de Druckpersse!” De deur van het voorhuis stond open en de jonge borst trad binnen. Niemand was er.

Luyt riep: zijn stem klonk zwaar in de lege ruimte. Hij wachtte even, riep weer. Toen kwamen er stappen uit het achterhuis en een oude man verscheen. Zijn dun haar was grijs, zijn ogen, onder zware wenkbrauwen, lagen diep in de kassen, maar ze keken scherp de wereld in.

„Meester van Keyten?” vroeg Klaas.

„Die ben ik,” antwoordde de oude man. „Wat is er van je dienst, sinjeur?”

„De drukker?” vroeg Luyt ten overvloede.

Van Keyten knikte.

„Ik wil liedjes gedrukt hebben,” zei Luyt en hij tastte al naar het geuzenlied in zijn wambuis.

Voor hij het te voorschijn gehaald had, legde de drukker

DE OUDE MAN BELOOFDE HEM DE BLAADJES ZO SPOEDIG MOGE-
LIJK TE ZULLEN GEREED MAKEN

de hand op zijn arm: „Kom mee naar achter, jongeman.
Hoe heb je mij gevonden?”

Hij bracht hem in het achterhuis.

Verwonderd keek Luyt naar de letterkasten en de houten persen, die daar stonden.

„De man, die mij dit lied gaf, sprak mij van U,” zei hij, tegelijk zijn lied voor de dag brengend.

Met een oogopslag herkende Van Keyten zijn werk.

„Nu?” vroeg hij.

„Daar wil ik er 500 van hebben,” zei Luyt. „Hoeveel geld kost dat?” Hij dacht aan de enkele carolusguldens, die zijn gehele bezit uitmaakten. Gelukkig viel de prijs mee en de oude man beloofde hem de blaadjes zo spoedig mogelijk te zullen gereedmaken.

„Waar lig je thuis?” wilde hij weten.

„Nergens nog. Vanmorgen pas ben ik met schipper Matthijssse hier gekomen . . . .”

Die naam had een goede uitwerking. Had het nog altijd geschenen, alsof Van Keyten den jongen man maar half vertrouwde, nu was zijn argwaan klaarblijkelijk verdwenen.

„Het gouden Zwijnshoofd’ is een goede taveerne,” zei hij. „Neem daar je intrek. Bij de Grote Markt is het.”

Luyt beloofde die raad te zullen opvolgen; ze spraken af, wanneer hij het bestelde werk kon komen halen, en de jonge man vertrok.

Eigenlijk wist Luyt gedurende de tijd, dat hij gedwongen was op zijn liedjes te wachten, niet wat te doen. Hij zat in de herberg en luisterde naar de gesprekken; hij slenterde door de straten van Den Bosch en keek naar het bedrijf van ambachtlieden en handelaars; hij liep langs de Diezekant en bracht uren door bij het lossen en laden der schepen. Er hadden er een paar gelegen, waar oorlogstuig aan boord werd gebracht, en toen de jonge man aan een sjouwer, die een ogenblik uitrustte, vroeg, waar al die wapens heen moesten, had de man hem verwonderd aangekeken. Wist hij dan niet, dat de hertog van Alva een leger naar het noorden zond, om de benden van Lodewijk van Nassau uit elkaar te jagen? Een

groot leger was het, en de ketters behoefden op geen overwinning te hopen! De sjouwerman beweerde zelfs gehoord te hebben, dat de landvoogd zelf zijn vendels zou aanvoeren en als dat zo was, bestond er grote kans, dat hij op zijn tocht vanuit Brussel naar het noorden door Den Bosch zou komen.

Toen was een vreemd verlangen in Luyt gegroeid, om den gevreesden hertog, den ijzeren onderdrukker van zijn volk, te zien . . . .

Dat verlangen werd vervuld . . . .

De jonge Lievensz kwam de stoep van „de Druckpersse” af. Hij had zijn liederen gehaald en droeg ze onder zijn mantel verborgen mee.

Het had hem een halve carolusgulden gekost — maar nu kon hij het werk beginnen, waarmee hij zichzelf en zijn medestanders wilde dienen.

Hij liep de smalle straat uit.

Bij de hoek zag hij opeens een ongewone drukte. Uit de huizen kwamen de mensen en zij haastten zich allen naar waar aan het einde van een bredere straat de stadspoort te zien was. Gewapende burgers maakten ruim baan.

Buiten de poort klonken trompetten, klonk een zware, dreunende stap. Luyt keek.

„Alva komt,” klonk het om hem heen en in beklemming wachtte hij. Nú zou het gebeuren — nú zou hij den gevreesde zien.

Onder de poort door kwam een vendel lansknachten. Zodra ze uit het zwart van het poortgewelf in de zonnige straat stapten, fonkelden en glinsterden harnassen en helmen in de zomerzon. Boven de troep blikkerden de blanke lanspunten. Nors staarden de gezichten: geen man, die het hoofd terzijde wendde. Ze liepen, als bestonden de mensen niet, die weerskanten de straat dromden.

Een benauwend zwijgen hing over de mensen.

Regelmatig stapten de soldeniers verder — de blikken

van de wachtende mannen en vrouwen staarden naar de poort: zo dadelijk . . . .

Hoefgetrappel —

Hoog te paard verschenen ruiters. De voorste bereed een schimmel. Rechtop zat de lange gestalte in het zadel. De zwarte baard golfde op het gepolijste borstkuras, de donkere ogen dreigden. Hij reed alleen. Niemand naast hem.

De landvoogd!

Hoge officieren volgden: ze zaten lossen op hun dieren, sommigen spraken enkele woorden met elkaar. Eén, een jonge man nog, liet zijn blikken langs de mensenrijen glijden — groette hoffelijk een jonge vrouw, wier deftige kleeding haar als van meer dan gewone burgerstand aanwees. Achter de officieren volgden weer soldeniers . . . .

De beklemming bleef — Geen kreet werd gehoord. —

Het was de tiran, die reed door het neergeworpen land.

Luyts ogen volgden den eenzamen ruiter. Alva! Zijn handen balden zich. Alva! Hij voelde, hoe de afkeer, hoe de haat brandde in zijn hart, De man, die ellende bracht — de man, voor wien vader was gevlucht, door wien moeder was gestorven . . . .

Rustig marcheerden de laatste troepen voorbij, eer Luyt de ban van zijn sombere gedachten kon breken.

De menigte ging naar haar huizen terug — praatte met gedempte stemmen en vrees in de ogen . . . .

Het was laat in de namiddag, toen Luyt zijn herberg opzocht. De Spanjaarden waren verder getrokken: Alva had haást met zijn veldtocht! De rust scheen in de stad teruggekeerd; uiterlijk herinnerde niets meer aan de dreigende door-tocht van de gevreesde Spanjolen.

De gelagkamer van „Het gouden Zwijnshoofd” zat vol: handwerkslieden, een paar schippers, wat waagdragets . . . . De waard stond bij het grote vat bier, dat op een paar schragen in de hoek lag — liet uit een houten tapkraan een stenen bierkroes vol lopen. Hij draaide de kraan dicht, zette de

HIJ REED ALLEEN. NIEMAND NAAST HEM

kroes op de bierbank neer voor een breed geschouderden visserman. Toen wenkte hij Luyt.

„Hoe lang blijft sinjeur nog?” vroeg hij. „Heeft sinjeur penningen in de tas?”

Luyt begreep hem: de man wilde betaald worden.

„Niet veel,” zei hij, „maar ik kan mijn buidel vullen.”

„Dat is vaak een kunst in deze benarde tijden, die iedereen niet verstaat, sinjeur,” meende de waard. „Je praat er zo gemakkelijk over.”

„Laat mij een liedje zingen,” stelde Luyt voor, „en de penningen zullen in mijn hoed regenen.”

„Een liedje! Ja! een liedje!” schreeuwde een kuipersgezel, die de woorden had opgevangen.

„Goed dan,” stemde de waard toe.

Luyt sprong op een ton. Hoog stak hij uit boven de hoofden van de gasten. Er kwam wat stilte. De liedjeszanger kuchte kort, begon toen . . .

Hij had een lange strook papier in de hand, waar zijn verzen op stonden en in langzame cadans zong zijn stem het verhaal van de dood der beide graven.

De mannen luisterden. Enkelen schoven de bierkroes wat van zich af, leunden hun elleboog op de tafel en bogen zich voorover om dan beter den zanger te kunnen zien. Zij luisterden, toen het lied vertelde, hoe Egmond het schavot had betreden; zij hoopten mee, toen de graaf vroeg:

„Och isser nu gheen ghe-naedt?”

Hun trekken verstrakten, toen zij hoorden van de slag, waarmede Egmond werd gedood . . .

Het lied ging verder. Het vertelde van Hoorne; het vertelde van de smart van Brussels volk, dat het rode bloed der hoge slachtoffers had zien stromen . . .

Terwijl hij zong, had Luyt de gezichten gezien, die naar hem waren opgeheven; had de ontroering gezien, die sommigen niet verbergen konden . . . Hij had óók gezien, hoe

de deur was open gegaan en een man was binnengekomen.

Toen had zijn stem een ogenblik gestokt — onmiddellijk had hij Stoffer Gerritsz herkend. Was die dan met zijn wagen in Den Bosch?

De voerman was bij de deur blijven staan, had getracht zich in de schaduw te houden. Maar lang gebleven was hij niet! Luyt had hem de deur zien uitglippen.

Betekende dat gevaar?

Hij wist het niet. Hij zong door, want afbreken, nù, midden in het lied; zich wat haasten, nù, waar niemand daarvan een oorzaak kon vermoeden, was te gevaarlijk. Wie vlucht roept immers achtervolgers?

Het lied was uit. De zanger sprong van de ton en ging met de hoed bij de gasten rond. Penningen rinkelden er in . . . .

De waard stond weer in de hoek bij het biervat. Toen Luyt bij hem kwam, gaf hij geen geldstuk, maar reikte hem een tinnen kroes met de blonde drank.

„Dat verfrist de keel.”

Zijn snelle blik had de inhoud van de hoed geschat. Daar was het verblijf in „Het gouden Zwijnshoofd” ruim mee te voldoen!

Nadat hij zich door een hartige dronk had verkwikt, begon Luyt al rekenende den waard te betalen wat hij voor zijn verblijf en vertering schuldig was.

Rumoer aan de deur deed hem opzien: Stoffer Gerritsz kwam weer binnen, en achter hem zag Luyt de kovel¹⁾ met het stadswapen van een schoutsrakker²⁾.

Met een snelle greep graaide hij de overgebleven penningen uit zijn hoed, sprong langs den waard heen de nauwe gang in, die naar de binnenplaats leidde, en sloeg de deur achter zich dicht.

Rumoer in de gelagkamer — mannen rezen overeind —

---

¹⁾ muts; kap, waarop vaak het wapen van de stad, hier van 's Hertogenbosch, geborduurd was.

²⁾ dienaar v. d. Schout; ordebewaarder; ongeveer: agent van politie.

Gerritsz wees naar de gang, waarin de zanger verdwenen was. Hij probeerde zich een weg daarheen te banen. De schoutsknecht was vlak achter hem, maar de gasten weken niet snel . . . . In de verwarring werden banken en schemels omgeworpen; één viel vlak voor de voeten van den voerman. Gerritsz dreigde te struikelen. Met een forse trap schoof hij de belemmering op zij! Maar het had een paar kostbare seconden geduurd — seconden, die Luyt zich uitstekend had ten nutte gemaakt.

Hij was de binnenplaats overgerend, de stal door en had door de achterdeur het slop bereikt, dat aan de stadsmuur grensde. Hij hólde! Luid klonken zijn stappen in de stille straat. Hij hoorde het — durfde toch niet stilstaan. Waren de vervolgers achter hem? Nu kwam hij bij een hoek. Zonder te aarzelen vloog hij op goed geluk af de straat in, die naar zijn berekening naar de wallen voerde. Het geluk had hem gediend. Hij stormde de wal op: hier, waar geen plaveisel van bonkige keien lag, verdofte het geluid van zijn treden. Hij stond stil.

Tégen de nachthemel stak, rechts van hem, flauw de donkerheid af van de naastbijzijnde stadspoort . . . . Hij luisterde. Uit de straat, die hij gekomen was, klonken voetstappen. In een radeloze angst trachtte hij om zich heen te zien — het rumoer van naderende mensen werd sterker . . . .

Toen liep hij tot waar de steilte van de stadsmuur in de vestinggracht daalde — wierp zich plat op de grond: hij voelde het koele gras van de wal in zijn gelaat, aan zijn handen . . . .

Nu klonken stemmen.

„Hij kan ook de andere kant heen gegaan zijn,” hoorde de zanger zeggen, en het bekende geluid van Stoffer Gerritsz antwoordde:

„Ik meende zeker, dat hij deze weg had gekozen.”

„Terugkeren is onverstandig.”

De voetstappen gingen langs . . . .

Het duurde een poos vóór Luyt het waagde, zich op te

richten, Geen geluid — niets dan het suizen van de nachtwind. Hij overlegde . . . .

Terug gaan naar de taveerne was uitgesloten; door de poort de stad verlaten te gevaarlijk. En blijven? Hij móest weg.

Hij boog het hoofd buiten de walmuur — trachtte met een blik de afstand te schatten tot het water van de gracht. Die viel mee, al was het nog een aanzienlijke hoogte; maar het leek hem de enige kans op ontkoming. Hij moest! Een kort gebed steeg uit zijn hart . . . . .

Toen richtte hij zich langzaam overeind; om zijn kostbare liedjes wikkelde hij zijn mantel, bond die op het hoofd. Hij werkte zich over de muur heen, liet zich voorzichtig omlaag glijden tot hij aan de toppen van zijn vingers langs de ruwe stenen boven het water hing!

De handen lieten los en hij schoot naar beneden.

De stenen schaaften zijn knieën en handen — zijn kin sloeg er tegen . . . .

Hij gleed in het water, dat opspatte; tot de borst reikte het hem; toen voelde hij grond onder de voeten, maar die grond bood geen stevigte om te staan . . . . Hij voelde zich verder glijden . . . .

Toen gooide hij zich om, sloeg de armen uit en begon te zwemmen. Zijn kleren werden zwaar van water. Hij beet de tanden op elkaar en zwom voort — tot de overzijde. Zijn handen grepen naar de graspollen, die tegen de grachtwal groeiden; hij hees er zich aan op, kroop op de kant. Een ogenblik bleef hij liggen, vermoeid. Dan stond hij op, wierp een blik achter zich naar de donkere stad en begon te lopen: recht toe — recht aan. Hij liep door, tot zijn benen van vermoeidheid bijna de dienst weigerden . . . .

De stad lag nu ver achter hem en midden in het veld stond een lage boerenwoning. Daar ging hij heen. Nog was daar geen menselijk leven te speuren. De heemhond schoot nijdig blaffend uit, dreigde met zijn blikkerende tanden. Luyt probeerde het dier te kalmeren — het blafte te feller!

In het huis kwam rumoer en — in het besef, dat iedere

ontmoeting met mensen in de toestand, waarin hij zich bevond, gevaar kon betekenen, — ging de borst het erf weer af en dwong zich verder te lopen.

Langs een rietplas kwam hij nu. Een half ingezakte hut stond er; hij duwde de scheve deur open — een duffe lucht sloeg hem tegen! Toch ging hij binnen: er was geen mens.

„Leeg!”

Met een zucht van verlichting liet de vluchteling zich in een hoek neervallen. Doodop voelde hij zich en zijn ogen waren zwaar.

Maar hij begreep, niet zó te kunnen gaan slapen. Zorgvuldig duwde hij de deur dicht, trok zijn kleren uit en wrong ze, zo goed het ging, droog. Vuur durfde hij niet maken. De vochtige kleren spreidde hij uit, wikkelde zich in zijn mantel, die niet met het water in aanraking was geweest, legde de bundel papieren als een peluw onder het hoofd en verloor zich in een droomloze slaap.

HOOFDSTUK VIII. EEN OPDRACHT

De zon stond al boven de bomen, toen Luyt wakker werd. Zijn kleren waren tamelijk droog: hij trok ze aan, probeerde ze zo goed mogelijk te ordenen en trad naar buiten.

De hut, waarin hij overnacht had, lag ver van de weg. Aan de kim zag hij de torens van Den Bosch. Hij keerde de stad de rug toe en toog op pad.

In het eerste dorp, waar hij langs kwam, stapte hij de herberg binnen en eiste brood. De maaltijd verkwikte hem.

Het was niet waarschijnlijk, dat Stoffer Gerritsz hem gevolgd was. Die had natuurlijk in de stad gezocht en, wanneer hij al ontdekt mocht hebben, dat zijn vijand kans gezien had buiten de poort te komen, zou hij toch niet weten in welke richting Luyt was gevlucht.

Wat dat betrof kon de jonge Lievensz gerust zijn.

Hij vroeg den waard de weg naar Roermond.

„Moet sinjeur daarheen?” wilde die weten.

„Ja,” zei Luyt.

„Als sinjeur een eindje rijden wil . . . . Mijn broer moet met de bolderwagen naar Boxtel. Hij vertrekt seffens”, en zonder op antwoord te wachten, zéker er van, dat zijn gast het aanbod aannemen zou, ging de herbergier dien broer roepen.

Een fikse boerenknaap was het. Hij beloofde den vreemdeling mee te nemen, „als die met een plaatsje naast hem genoeg wilde nemen.”

Natuurlijk wilde Luyt dat en spoedig reed in de zonnige morgen de wagen langs de mulle zandweg — zuidwaarts.

Het karrespoor liep langs de Dommel.

De Brabanter bleek een gezellige praatvaar te zijn; hij wist

AAN DE KIM ZAG HIJ DE TORENS VAN DEN BOSCH

van allerlei en zijn gesprek kortte de tijd. Zij waren in Boxtel, eerder dan Luyt had durven hopen en toen hij van de wagen afsprong en zijn vriendelijken geleider dankte, legde hij een van zijn liedjes op de voermansbank.

„Neem maar weer mee, vriendschap,” en de voerman wilde het hem teruggeven. „Lezen kan ik niet.”

Luyt schudde het hoofd.

„Toch niet. Houd het maar. Vanavond in de taveerne is er wellicht iemand, die lezen kan.”

„Dat is waar,” erkende de boer. „Nou, dan bedankt.” Met een klakken van de tong zette hij het paard weer aan, liet het naar rechts zwenken en reed het erf op van de boerderij even buiten Boxtel, waar hij zijn moest.

Luyt trok het stadje binnen. Graag had hij ook hier zijn lied gezongen, maar hij durfde niet. Hij nam een middagmaal en zette de tocht voort.

Zo trok hij dagen verder.

Soms vond hij onderdak bij een boer in een schuur — soms overnachtte hij in een herberg . . . . En overal waar hij kwam zong hij zijn lied. Zijn voorraad minderde — de mensen gaven gewillig de paar penningen, die hij er voor vroeg, en hoe sterker zijn papierbundel minderde, des te meer zwol zijn geldbuidel.

Zo was hij westelijk Noord-Brabant door gezworven — bereikte opnieuw de Maas.

Het was een warme middag in de laatste dagen van Juli. Die morgen had de jonge man al een forse tocht achter de rug.

Hij was nu aan de berm van de weg gaan zitten, had brood en vlees te voorschijn gehaald en begon te eten. Zijn hoed lag naast hem in het gras. Even legde hij er de spijzen op, vouwde de handen en bad. Toen begon hij zijn maal.

Vanaf de plek, waar hij zat, kon hij een heel stuk van de rivier overzien. Veel smaller was ze hier dan bij zijn geboorteplaats, en het water was laag. De zomer was droog geweest . . .

Waar zou vader zijn? Luyt had de laatste dagen minder aan hem gedacht dan anders. De tocht naar het leger, waar hij hem hoopte te vinden, was moeilijker en gevaarlijker, duurde langer, dan hij zich voorgesteld had! Die morgen, toen hij bij Teunis-oom was weggegaan, hoe lang leek dat nu geleden! Zou Tieleman de boodschap hebben gebracht? En hoe zou Geerte-meu dat hebben opgenomen? Haar arm heiligenbeeld!

De jonge man verwonderde er zich over, hoe weinig zijn gedachten met alles, wat achter hem lag, waren bezig geweest. Lange maanden had hij toch geleefd op de boerderij, en het leek, alsof die maanden verdwenen waren door al wat hij sindsdien had doorgemaakt.

Op de rivier naderde een schip. Langzaam kwam het voorwaarts: het scheen zwaar geladen. Een tjalk was het, en een ogenblik meende Luyt de schuit van Matthijssse te herkennen. Hij vergiste zich. Een vrouw zat op de luiken, naast haar speelde een kind.

Luyt riep een groet — over het water kwam een antwoord. Verder gleed de tjalk, zuidwaarts . . .

Zuidwaarts!

Hij werd er door gebracht tot de gedachte aan het nog niet bereikte doel van zijn tocht: hij lag hier zijn tijd te verluieren! Vooruit!

Met een sprong stond hij op de benen — vervolgde dan zijn weg langs de rivier.

Tegen de avond bereikte hij Venlo — en hij herinnerde zich een naam, die Brouwer genoemd had. Hij besloot, daar heen te gaan.

„Van Gorssel, de wagenmaker, is ook voor den Prins,” had de Geus verteld, en toen zij spraken over het plan om het leger van Oranje te zoeken, had hij gezegd, dat Luyt, mocht het nodig zijn, bij Van Gorssel raad en hulp zou kunnen vinden.

Nu was het nodig.

Binnen de poort hield Luyt een voorbijganger staande, vroeg naar den wagenmaker uit „Het gekroonde rad”. De man hielp hem gewillig terecht: ver behoefde de vrager niet te lopen.

Van Gorssel was een forse kerel. Toen Luyt zich bekend maakte, zeide hij: „Verleden week was Brouwer nog hier. Hij heeft naar je gevraagd.”

„Zo,” zei Luyt. „Heeft hij nog een boodschap voor me achtergelaten?”

„Ja. Die zal ik je vanavond zeggen, want vandaag blijf je verder hier, en vannacht ook. Ik zal je bij mijn vrouw brengen.”

De vrouw des huizes was een bejaarde, vriendelijke verschijning. Er lag een trek van weemoed om haar mond; ze

had nog kortst een dochter verloren. Zij ontving den jongen man hartelijk en toen haar man met een paar woorden had gezegd, wie Luyt was, deed ze zoveel mogelijk haar best, hem goed te doen. Zij schoof een brede stoel voor hem bij en kwam — na haar werk gedaan te hebben — bij hem zitten.

Een wonderlijk iets was dat voor den jongen. Weken lang zwierf hij nu reeds; weken lang was hij onder enkel mannen, was hij in gevaar, was hij in het harde leven geweest. . . . Hier was rust en veiligheid om hem; hier was een vrouw, die — als moeder vroeger — rustig bij hem zat; voor hem zorgde; met hem praatte.

Ze vroeg naar zijn moeder, en Luyt vertelde.

Heel anders was het hier dan hij de laatste tijd gewend was en betere, zachtere gevoelens, die verdrongen waren geweest door de harde noodzakelijkheid van zijn zwerversbestaan, kwamen boven . . . .

Hij rustte uit, naar het lichaam — méér naar de geest . . . .

In de avond sprak Van Gorssel over wat Brouwer voor tijding had gebracht, voor boodschap had achtergelaten. Wist Luyt wel van de nederlaag bij Jemmingen? Luyt knikte. Hij had er vaag van gehoord die morgen. Bijzonderheden waren hem niet verteld — had zijn zegsman zelf niet geweten; en ook: twee dagen was de veldslag pas geleden . . . . Alleen wist ieder, dat Alva een geweldige overwinning had behaald. Er werd gezegd, dat graaf Lodewijk gesneuveld was; er werd ook beweerd, dat de Nassauer nog kans had gezien te ontsnappen.

„Je weet er meer van dan wij,” zei Van Gorssel. „Wij weten alleen van de nederlaag.”

„Met zékerheid weten doe ik óók niets,” zei Luyt. „Die geruchten over den graaf spreken elkaar tegen. Maar wat had Brouwer?”

De wagenmaker stond op, liep naar een klein kastje in de wand. Het was nauwelijks te zien, dat zich daar een bergruimte bevond. Hij haalde uit zijn zak een sleuteltje te voorschijn, deed het deurtje open.

In het kastje lag een papier, dat hij nam en Luyt overreikte.

„Berg het goed weg,” zei hij, „het is gevaarlijk. Als het bij je gevonden wordt, kost het je de vrijheid, zo niet het leven.”

„Wat moet ik er mee doen?” vroeg Luyt, terwijl hij het stuk overnam.

„Naar Tieleman brengen in Gorcum.”

De smidszoon werd een tintje bleker.

Gorcum! Stoffer Gerritsz! Dirck Vossen!

Toch kwam geen ogenblik de gedachte in hem op te weigeren.

„Brouwer meende, dat het jou het beste toevertrouwd was. Je kent de stad en de streek . . . .”

„De mensen kennen mij ook,” zei Luyt. Hij kon de opmerking niet binnenhouden.

„Dat begreep ik wel. Dat vergroot het gevaar — en als je het niet aandurft . . . .”

„Ik ga.” Luyt zijn stem klonk vast; hij dacht aan de belofte, die hij Brouwer gegeven had.

„Wij — Brouwer en ik — hadden niet anders verwacht, al laten wij je de vrijheid zelf te beslissen.”

„Ik heb beslist.”

„Goed dan. Hoe denk je te gaan?”

Luyt lachte. „Ik ben liedjeszanger,” zei hij. „Ik heb overal het lied van Egmond en Hoorne gezongen. Zo ben ik tot hier gezworven.”

„Geen last, geen moeite gehad?”

„O jawel. In Den Bosch . . . .”

Tot laat luisterden de man en de vrouw naar de verhalen over wat de liedjeszanger had beleefd.

„Toch heeft jouw werk meer invloed misschien dan wij nu weten. Het volk moet horen van de onderdrukking. Er zijn er nog te veel, die, wanneer Alva niet hen zelf treft in bezit of familie of vrijheid, zich weinig aantrekken van wat anderen lijden. Voor zulken is het goed, als ze horen . . . .”

De liedjeszanger trok naar het noorden. Zijn gastheer uit Venlo had voor nieuwe liederen gezorgd. Hij had een soldaat opgediept, die uit het leger van graaf Lodewijk, uit de slag bij Jemmingen ontkomen was; hij had hem mee naar huis genomen; had de man laten vertellen . . . .

Luyt zat er bij.

De krijgsman vertelde maar: hij deed het bloedige gebeuren voor zijn hoorders leven. En toen hij weg was, was de jonge man een poos blijven zitten, had papier en een ganzeveer gevraagd, was gaan schrijven . . . .

Staag-aan vulde zich het blanke vel voor hem op de tafel: een lied over de nederlaag van den dapperen graaf.

Maar niet alleen dit vers droeg hij bij zich op zijn nieuwe tocht. Het leger van Prins Willem, het grote leger, waarop zoveel hoop gevestigd was, was opgetrokken, naderde de Nederlandse gewesten.

De Prins van Orangien is te velde gecomen,
Vive le Geus!

Een fors krijgslied was het, met een rythme als van dreunende stappen van aanmarcherende soldaten, met een klank als van schetterende trompetten. Vive le Geus!

En overal, waar Luyt zijn liedjes zong, luisterde het volk.

De Prins van Orangien is te velde gecomen!

O! als Luyt zijn eigen zin had gevolgd, was hij niet terug gekeerd; was hij verder de Maas langs getrokken; had hij het leger gezocht, waar de Prins het bevel voerde, waar zijn vader was!

Hij had anders gehandeld. „Het belang van de grote zaak

gaat boven het belang van eigen familie," had Brouwer gezegd. — Luyt gedroeg zich naar die woorden.

Hij wilde Den Bosch vermijden; niet omdat hij met zekerheid verwachtte, daar Stoffer Gerritsz weer te ontmoeten, noch omdat hij bevreesd was, dat de schoutsknecht, wiens kovel en kodde¹⁾ hij een ogenblik in de deuropening had gezien, hem herkennen zou. — Tòch koos hij zijn weg over een andere plaats . . . .

Hij trok voorbij Grave en kwam bij Heumen in het Gelderse. Het rijk van Nijmegen liet hij aan de rechterkant liggen: hij wilde Tiel bereiken.

Daar kon hij mogelijk een schipper vinden, die de rivier afzakte. Voor geld en goede woorden zou die hem wel mee willen nemen.

De tocht door de Betuwe hield hem niet lang op. Gedreven door het besef, dat een spoedige aflevering van het kostbare papier niet alleen van belang was voor zijn eigen veiligheid, maar bovenal voor de zaak, die hij dienen wilde, hield hij zich zo weinig mogelijk in taveernen en op hoeven op. Zijn liedjes klonken alleen wanneer de reispenningen waren verteerd.

Vier dagen nadat hij Venlo verlaten had bereikte hij Tiel. Hij ging de Waalkant langs: een paar schepen lagen er maar. Géén maakte zich zeilree.

Op de wal stond een varenskast.

Luyt klampte hem aan en vroeg, of hij misschien naar beneden moest. Nee, de man had lading voor stroomopwaarts. De liedjeszanger verliet de rivierkant en trok weer de stad in.

In de hoofdstraat hing een wingerdkrans aan een luifel: daar was een vers vat bier aangestoken.

Luyt moest eten.

Hij ging de herberg binnen; hij zong er zijn liedjes; hij kreeg er zijn penningen.

„Een gevaarlijk beroep, sinjeur," zei de waard, „als de rakkers je vatten . . . ."

¹⁾ knots.

„Och.” De liedjeszanger gaf geen verder weerwoord. Hij wist maar al te goed, hoezeer de kastelein gelijk had — en vooral het felle vers van den Prins van Oranje was gevaarlijk!

Toen hij de poort uitliep, om opnieuw aan de waterkant te proberen een schip te vinden, legde zich een hand op zijn schouder.

„Je hebt daarnet in de taveerne gezongen, jongeman. Ik heb je gehoord.”

Luyt schrok. De man, die hem aansprak, zag het.

„Je hoeft niet bang te zijn,” stelde hij gerust. „Ik zal je niet aanbrengen. Waarom zing je?”

„Om mijn buidel te vullen,” ontweek Luyt een dieper gaand antwoord.

De man hield niet af. „Daarom alleen?” drong hij aan. „Of ben je een man van ‚den waard int gulden Vlies?’”¹⁾

„In géén geval van ‚den waard int Schaeckbert,’ durfde Luyt nu te antwoorden. Hij begon te vermoeden met een medestander te doen te hebben.

Hij zag den man vóór zich scherper aan; ontdekte toen om diens hals een koordje, dat onder het grove wambuis verdween.

De man voelde zijn blik. Hij pakte het koordje en trok het geheel te voorschijn. Onderaan hing een geuzenpenning met de ineengeslagen handen en de bedelzak; het bedelnapje; dat er onderaan slingerde, herkende Luyt onmiddellijk. „Wivel die geus”, wist hij, dat op dat napje stond, en ook de betekenis van het randschrift van de penning kende hij. „Getrouw aan den koning tot de bedelzak.” Hij dacht op dit ogenblik er niet over na, of deze leus gestand zou kunnen worden gedaan, nu trouw aan den koning niet anders kon worden getoond dan door ontrouw aan eigen geloof, door ontrouw aan den Heiland, door verloochening van Gods wil en Zijn Woord. De penning was voor hem op dit moment alleen een bewijs, dat de man die haar droeg en toonde, bij de Geuzen behoorde. Daarom zei hij: „Goed, dan niet van ‚den waard int

---

¹⁾ Oranje.

Schaeckbert', maar van den waard int gulden Vlies'. Als jij."

„Als ik," bevestigde de ander. „Waar vandaan kom je?"

„Uit het Limburgse."

„Waarheen moet je?"

„De rivier af. Ik wou gaan zoeken naar een schuit."

De ander monsterde de schepen, die aan de oever meerden. Hij kende ze alle.

„Daar is er geen bij," zei hij.

En Luyt erkende: „Dat heb ik al gemerkt een uur of wat geleden, toen ik navraag heb gedaan."

„Kom mee," zei de ander.

Hij liep de rivier langs, met stevige pas. Af en toe scheen zijn scherpe blik iets te zoeken. Luyt had gaarne gevraagd „wat" — maar hij deed het niet. Hij ging mee — vertrouwend op zijn nieuwen geleider, en tòch op zijn hoede.

Ze gingen de stad voorbij — nu lag het wijde land om hen, de wijde rivier voor hen.

„Daar!"

De man bleef staan en wees voor zich uit. In de verte stak de mast omhoog van een schip, dat dicht bij de oever voor anker lag.

„Zie je die tjalk?"

„Jawel."

„Goed. Ga daarheen. Zeg den schipper, dat Harmen Noortman je naar hem heeft verwezen. Dan neemt Matthijsse je wel aan boord."

„Matthijsse?" Vol verwondering riep Luyt de naam — een verwondering, die Noortman opviel.

„Ken je hem?" vroeg hij, en Luyt knikte.

„Ik ben al eens eerder bij hem aan boord geweest. Toen voer hij op de Maas."

„Dat kan. Hij vaart veel in deze streken — hij vervoert van allerlei . . ."

„Ja — dat weet ik . . ."

„Hij kent véél mensen."

„Dat dàcht ik."

Het leek wel, dat de twee, die elkaar tòch hielpen, elkaar niet ten volle durfden zeggen wat ze dachten, wat ze wisten . . . .

Noortman keek den liedjeszanger een ogenblik aan — toen zei hij:

„Ik zal je helemaal vertrouwen. Matthijssse is een van de mannen, die de verbinding onderhouden tussen de mensen, die werken voor de goede zaak.”

„Dat vermoedde ik wel,” gaf Luyt nu toe. „Toen ik bij hem aan boord was, heb ik een paar maal lui zien komen met tijding en boodschap . . . .”

„Goed. Ik ga niet verder met je mee — je weet wat je weten moet.”

„Dan dank ik je voor je hulp.”

„Ik werk voor de grote zaak.” — En met dieper ernst voegde de man er aan toe: „Ga met God. Hij bescherm je.”

Een handdruk — ze scheidden. Noortman ging naar de stad terug, en Luyt stapte verder naar de tjalk.

Klaas stond aan dek, hij had een hengel in de hand en scheen zich de tijd van stilliggen ten nutte te willen maken met vissen. Strak tuurde hij naar de dobber, die rustig dreef op het glanzende water — en niemand, die den schippersknecht daar gezien had, in de rust van het vredige landschap, rustig bij zijn kalme bezigheid, zou vermoed hebben, dat hij de helper was van één der meest-durvende boden van den Prins in een land en een tijd vol dreiging en gevaar . . . . Er kwamen lichte rimpelingen om de dobber: een vis sabbelde blijkbaar aan het aas . . . . Gespannen lette de knecht op — Nu! De dobber schoot naar beneden, maar op hetzelfde ogenblik sloeg de visser op, en een zilver-glinsterende blik spartelde onder aan de lijn. Klaas liet het snoer naar zich toe zwaaien — greep het beet en begon de haak uit de bek los te maken.

Hij keek op. Een pas of vijftig van de schuit af stond een jongkerel op de wal — dat was . . . .

Maar Klaas liet geen verwondering blijken; dat deed hij nooit.

„Goeie middag!” groette hij over het water, terwijl hij even ophielde met zijn bezigheid. „Wat wou je?”

„Aan boord komen,” gaf Luyt terug. „Is de schipper er?”

Klaas gaf geen antwoord op die vraag. Hij maakte de blik helemaal vrij van de angel en wierp hem in een emmer, die op de luiken vlak bij hem stond. Toen legde hij zijn hengel-roe zorgvuldig neer, zó, dat het snoer niet verwarde, en ging naar het achterschip. Aan het touw, waarmee de roeiboot achter de tjalk was vastgemaakt, trok hij het vaartuigje tot vlak bij de scheepsrand, klauterde over boord in een bootje, maakte het touw los, greep een roeispaan en wrikte naar de wal.

„Stap in,” nodigde hij Luyt uit, zodra de kop van het bootje over het oeverzand schuurde. Die liet zich geen tweemaal vragen. — Hij ging op de achterdoft zitten en herhaalde zijn vraag van zoeven:

„Is de schipper er?”

„Nee. — Die komt pas tegen de avond weerom.”

„Weet je, waar ie héén is?”

„Ja.”

„Waar dan?”

Geen antwoord, Klaas roeide. Toen begreep Luyt, dat z'n kameraad geen antwoord wilde geven, en hij zweeg. Hij blééf zwijgen, toen ze samen aan boord van de tjalk waren en het bootje al weer achter het schip hing.

„Gegeten?” vroeg Klaas hem.

„Zo pas nog — in Tiel.”

„Mooi; dan hoef ik dus niets voor je klaar te maken voor-
eerst. Dan ga ik weer vissen.”

„Vang je nogal?”

„Gaat wel . . . .”

Geen woord over wat toch ook hem bevreesden moest: de onverwachte terugkomst van den smidszoon. Geen enkele informatie, waar die geweest was, vandaan kwam, heen

ging . . . . Zou hem dat helemaal geen belang inboezemen?, overdacht Luyt, of was hij zó gewend nooit naar dergelijke dingen te vragen aan de bezoekers, die ongetwijfeld tamelijk vaak bij Matthijssse kwamen? Luyt wist het niet — maar Luyt had al wél geleerd niet àl te veel te spreken over de gevaarlijke aangelegenheden, waarmee de geuzen en de geuzenboden dag aan dag hadden te maken. Hij bleef kijken naar het vissen van den schippersknecht — hij begon een gesprek over dobbers en snoeren en grote vangsten en allerlei visavonturen . . . .

Langzaam werd de emmer voller — na een poos legde Klaas de hengel neer.

„Ziezo,” zei hij, „nu hebben we een aardig zoodje bij elkaar. Dat ga ik schoonmaken en bakken. Voor straks, als de schipper terug is.”

Hij haalde zijn mes te voorschijn, deed een greep in de emmer, haalde er een baars uit en begon . . . . Luyt trok eveneens zijn mes, hielp hem . . . .

De vangst was al lang panklaar, en nog was Matthijssse niet teruggekeerd.

Het was laat in de namiddag nu — Luyt begon ongeduldig te worden.

„Heeft de schipper niet gezegd, hoe láát je hem verwachten kunt?” vroeg hij.

„Tegen de avond. Precies zeggen kan hij dat nooit.”

„Nee . . . .”

De uren werden lang . . . .

Er begon wind te komen — een zachte bries, die het water flauw rimpelen deed . . . .

De bladeren van een paar knotwilgen aan de kant bewogen — van tussen de takken klonk het getjilp van mussen. Met een licht geplas sprong soms een visje boven de waterspiegel uit — viel dadelijk weer terug, dat een paar druppels fonkelend opspatten . . . . Een vlucht wilde eenden kwam uit het Zuiden: met regelmatige wiekslag trokken ze de rivier over, verdwenen in noordelijke richting . . . .

Klaas liep heen en weer op het dek. Kreeg onrust hem te pakken?

Luyt wist het niet — vroeg er ook niet naar.

Ineens kwam er een uitdrukking van spanning op het gelaat van den knecht. —

Toen Luyt zijn blik volgde, zag hij in de verte een man naderen met snelle stap.

„Matthijssse,” zei Klaas. Meteen sprong hij in de roeiboort, maakte die los en stootte af — naar de wal . . . . De jonge man aan boord zag, hoe de schipper haastig in de boot klom — hoe schipper en knecht met snelle woorden een kort gesprek voerden — toen kwam het roeischuitje terug.

„Zo, jij weer bij ons, Lievensz?” begroette Matthijssse zijn onverwachten gast.

„Ja, schipper,” antwoordde die, „Harmen Noortman wéés me de tjalk.”

„Al goed. — Straks praten we wel. Nu moeten we varen.”

Matthijssse had haast. — Klaas en hij pakten aan: het anker werd gelicht, de zeilen werden gehesen, en langzaam kwam er vaart in de schuit.

De schipper had zèlf het roer genomen: hij stuurde naar het midden van de rivier. Gedurig keek hij naar de oever, als verwachtte hij daar iets . . . . En Klaas deed dat eveneens . . . .

Het licht van de zon was zwakker dan op de middag — de avond begon aan te breken, — maar donker zou het niet worden. Midzomer!

„Het duurt lang,” mompelde Matthijssse. „Zou toch . . . .?”

Maar neen! Door de avond klonk ver-verwijderd rumoer: paardengetrappel, gekletter van staal!

Het naderde: een ruitertroep werd op de dijk zichtbaar. Luyt herkende onmiddellijk Spaans paardevolk — hij zag het aan het vaantje, dat de voorste ruiter droeg, aan de morions¹⁾, aan de harnassen . . . .

„Zoeken die òns?” vroeg hij aan den schipper.

---

¹⁾ bepaald model Spaanse helm.

Die glimlachte.

„Waarschijnlijk wèl!” zei hij. „Kijk!”

De troep was in de nabijheid van de tjalk gekomen: ze hield de paarden in. De mannen aan boord zagen, hoe één der ruiters naar hun zeilschip wees; hoe hij — vragend — het hoofd omwendde . . . . Toen kwam er van tussen de soldaten een man in burger-kleren te voorschijn; die begon met den eerste te praten.

„Zeil bijzetten?” Klaas kwam naar het roer gelopen om dat te vragen. — Matthijssse schudde het hoofd.

„Nee.”

Hij mat met de ogen de afstand tussen schip en wal: diè was veilig!

Een der Spanjaarden reed naar de oever — reed een eind het water in. Hij schreeuwde iets . . . .

„Schreeuwen laten,” vond Matthijssse doodkalm.

De Spanjaard riep opnieuw — Toen hij zag, dat er van hem en van zijn doen blijkbaar weinig notitie genomen werd daarginds aan boord, haalde hij een zwaar ruiterpistool uit de holster en schoot. De knal daverde over het water — maar het schot droeg niet ver genoeg. Een stuk vóór het schip nog viel de kogel in de rivier.

„Benieuwd, wat ze doen zullen,” zei Klaas.

De ruiter, die geschoten had, was weer naar de groep teruggereden — een ogenblik scheen overlegd te worden — toen galoppeerden de Spanjaarden verder . . . .

„Ze willen zeker trachten ons vóór te komen, dan een schip te vinden en daarmee ons de weg afsnijden,” veronderstelde Matthijssse.

„Nu, we zullen zien . . . .”

„Varen we dóór, schipper?” vroeg Klaas.

„Ja, de hele nacht, als 't kan. We moeten vóórkomen en vóór-blijven . . . .”

„En als zij nu eens een schuit vinden?”

„Dan zullen we verder zien.”

In de verte verdween de ruitertroep.

... HAALDE HIJ EEN ZWAAR RUITERPISTOOL UIT DE HOLSTER
EN SCHOOT.

„Al varende kunnen we praten,” zei Matthijse. „Luyt, vertel jij eerst maar eens. Hoe kom je hier, en waarvoor?”

Luyt gaf verslag van zijn wederwaardigheden — vertelde, hoe Noortman hem uit de taveerne in Tiel gevolgd was, hem de tjalk gewezen had . . . . Hij vertelde ook, dat hij naar Gorcum moest, naar Tieleman . . . .

„Opdracht?” vroeg Matthijse.

„Namens Brouwer.”

„Ja, — dacht ik al. Je weet, dat we indertijd met z'n drieën

er over gesproken hebben, dat zoiets wel eens zou kunnen nodig zijn. 'n Brief overbrengen?"

Luyt keek op. Hoe wist . . . ? Maar hij zei: „Ja.”

„Juist. Waarschijnlijk krijg je van Tieleman geld mee terug — dat in het geheim is verzameld om den Prins te steunen. Dan zal je 't wel naar het leger moeten brengen ook.”

„Prachtig. Daar vind ik dan vader . . . .”

„Misschien wel. — We zullen straks praten over de beste manier om' jou te helpen. Nu moet ik vertellen.” Klaas scheen tot nog toe weinig gelet te hebben op wat gepraat werd — tenminste zijn gezicht had niet de minste blijken gegeven van belangstelling — nu de schipper beginnen zou, werd de blik van Klaas' ogen anders, heel anders . . . . Opmerkzamer, feller . . . .

Luyt zag het — ondanks het wijkende licht van de dag. Klaas moest wel sterk aan zijn schipper verbonden zijn . . . .

„Ik was naar de wal gegaan — ik moest in een boerderij wezen even buiten Tiel. Goed — ik kom daar; ik vind er den man, dien ik hebben moet; we bespreken wat er besproken moet worden; we zijn klaar. De boer brengt me het erf over, tot aan de weg: daar praten we nog een ogenblik . . . . Net komt er een Spaanse ruiter voorbij, met een soortement knecht bij zich. Wij groeten niet — de ruiter heeft daar geen eens erg in, maar dat stuk knecht wèl . . . .

„Mutsen af, geuzengespuis!” roept die — en slaat met een soort zweep naar mij. Nou, dat begrijp je! Ineens vloog de drift in me op — ik spring op hem toe en geef 'em een stomp met de volle vuist, dat ie van pijn gaat stáán in de stijg-beugels . . . .

Dat wordt ruzie — de Spanjaard komt erbij — goed, wij tweeën weten ons zó te weren, dat knecht en Spanjaard afdruipen . . . .

Op zichzelf zou zo'n vechtpartijtje niet èrg zijn — 't komt vaker voor. Maar m'n kennis vertelde me, dat die Spanjolenknecht een vroegere staljongen van hem was, en dat die hem al meermalen voor Geus had gescholden.

„Ze zullen dus jou ook wel als Geus beschouwen,” zei-die, en ik lachte: „Dan is d'r lui beschouwing goed.”

Best — ik nam afscheid en ging weg. Ik zou dóór Tiel — maar net toen ik de poort naderde, kwam daar een troep ruiters uit. De ruiter van éérst erbij! Ik kon me verschuilen — denkelijk zijn ze naar de boerderij gereden. Wat ze daar gedaan zullen hebben, wéét ik niet . . . .”

„Je hoeft het anders niet te vragen!” zei Klaas.

Zijn stem klonk diep; als een verre dreiging lag er in.

Zonder op dat gezegde in te gaan vertelde Matthijsse verder:

„Ik ben toen òm de stad heen gelopen — ik wou zo gauw mogelijk aan boord zijn, en dan wèg . . . .”

„En de boer?” Dat was Luyt, die vroeg.

„Dat wéét ik niet. — Al was ik teruggegaan, dan had ik hem toch niet kunnen helpen . . . . Natuurlijk moet ik zo gauw mogelijk weten wat er gebeurd is,” en daarbij keek hij Luyt eigenaardig aan.

„Maar eerst de zaak: de grote zaak gaat vóór het belang van personen. En ik doe op 't ogenblik gewichtig werk . . . .”

Hij brak af — over de aard van dat werk sprak hij niet, nòg niet . . . .

„En verder, schipper?” vroeg Klaas.

„Verder? Wel, ik heb me naar boord gehaast — we zijn dadelijk gaan varen. En wat er gebeurd is, toen die Spekken¹⁾ achter ons aan reden, weet je.”

„Hoe wisten ze, dat ze een schuit moesten zoeken?” vroeg Luyt. „Die ruzie was toch op een boerderij . . . .”

„Alsof ze aan m'n kleren niet zien konden, dat ik schipper ben! Nee, dat hadden die twee eersten best in de gaten!”

„Zoveel schepen liggen er trouwens niet op de rivier voor Tiel, dat ze met wat navraag je niet makkelijk uitvinden,” vulde Klaas aan. „Maar voorlòpig zijn we van ze af!”

„Voorlopig!” herhaalde Matthijsse. „We zullen proberen voor goed.”

¹⁾ scheldnaam voor de Spanjaarden.

Ze bleven doorzeilen, al werd dat met de toenemende duisternis moeilijker. Een enkel schip kwam hen tegen, dat de rivier op voer — dan verwachtte Luyt telkens, dat het de Spaanse achtervolgers zou aan boord hebben, en het verwonderde hem, dat Matthijsse kalm doorvaren bleef. . . . Tot die hem uitlegde: „Geen nood nog, Lievensz. Ik ken zowat al de schepen, die op Waal en Merwede en Maas varen: ik verzeker je, als er een aankomt van een schipper, die in staat is Spanjaarden te helpen en aan boord te nemen, waarschuw ik je wel.”

Intussen was Klaas naar de roef gegaan — hij had om zijn vissen gedacht! Bakken! En — al was het wat later dan de visser die middag had kunnen vermoeden: toen het gebakken maal op het achterdek kwam smaakte het opperbest! 'n Paar sneden brood, 'n kruik bier, gebakken vis: een kóningsmaal was het!

„Nu je eet, voel je pas hoe lang je gevàst hebt,” zei Matthijsse; en Luyt:

„Blij, dat ik eindelijk wat krijg! Want tegen vasten zou ik op de duur niet kunnen!”

Klaas ruimde pan en kroezen weg . . . .

HOOFDSTUK X. OP KONDSCHAP

Ze zaten in de roef.

Buiten was de stille nacht — een donkere hemel, bezaaid met sterren. Vanaf het dek waren de oeverkanten maar vaag meer te onderscheiden geweest, toen Matthijssse gezegd had: „Strijken, Klaas. Hier gaan we voor anker.”

Het rumoer van de langs de mast neer-roetsjende rolbanden en van de vallende zeilen was heel luid geweest in de duisterende eenzaamheid — een paar watervogels, die dichtbij tussen riet op hun nest hadden gezeten, waren er door verschrikt en met een hees gekrijs waren ze opgevlogen . . . .

Maar de geluiden aan boord waren gauw verstomd, de vogels waren tot hun nest weergekeerd en zwijgend lag de zwarte romp van de tjalk op het donkere water . . . .

Nu zaten ze in de roef.

Klaas had een vetkaars op de tafel vastgeplakt, en haar walmende vlam verspreidde een dof licht.

„Nog even praten — dan naar kooi,” zei de schipper. „Morgen is het weer vroeg dag — we varen zo dra mogelijk.”

„Zouden die Spekken ons nog tegenkomen?” wilde Luyt de gedachte van den schipper weten. Die haalde de schouders op.

„Misschien,” zei hij. „Per slot van rekening hebben ze niets anders op me aan te merken nog dan dat gevalletje bij de boerderij vanmiddag.”

„Als ze niet méér zijn te weten gekomen,” bracht Klaas in het midden. Hij was nu helemaal niet meer de wat-domme knecht, die Luyt de eerste maal in hem gezien had, toen hij met Brouwer aan boord kwam: hij was nu scherp en snelberaden.

„Mogelijk,” gaf Matthijssse toe. „Daarom varen we morgen zo gauw het even kan. Maar nu: Luyt! Wat moet die?”

„Naar Gorcum.”

„Jawel — maar hoe?”

„Je hebt daar wel lui, die je kennen, hè?” vroeg Klaas.

„De hele stad kent me, om zo te zeggen.”

„Dan is het dus niet geraden op klaarlichte dag de poort binnen te stappen . . . .”

„Nee . . . .”

„En je liedjes zul je er wel niet kunnen zingen,” ging Klaas door.

„Dan hadden de schoutrakkers hem dádelijk in de kraag,” zei Matthijsse.

„M'n brief is nu hoofdzaak,” kwam Luyt zelf. „Die moet veilig afgeleverd.”

Hij staarde in de kaarsevlam — de pit was tamelijk lang geworden — en vlamde sterk. De schipper zag het; hij nam de snuiter¹⁾ en snoot de kaars. De vlam werd geler, gaf wat meer schijnsel.

Matthijsse legde de schaar neer — toen zei hij: „Je liedjes moet je niet meenemen, Luyt.”

„Nee,” zei die. „Maar waar laat ik ze dan?”

„Aan boord. Wij vinden er wel een plaatsje voor, waar de slimste spion van Alva ze niet vinden kan — als zo'n heer aan boord komen zou.”

„Goed, hier zijn ze.”

Luyt nam de bundel papieren, die hij naast zich op de zitbank gelegd had, en overhandigde ze aan den schipper. Die borg ze voorlopig in een kastje onder de bank.

„Wij brengen je tot dicht bij Gorcum,” ging hij toen door.

„Daar ga jij van boord — het is beter, dat je langs de landweg binnen de stad probeert te komen dan vanaf de rivierkant.”

„Och —”, vond Luyt, maar Klaas maakte hem de reden duidelijk: „Aan de waterkant loopt gewoonlijk nogal volk. En als ze daar zien, dat iemand met een bootje naar de wal

¹⁾ een schaar met een huisje er op, om de pit van een vetkaars af te knippen. Dat afknippen heette: snuiten.

wordt gevoerd, valt dat éér op, dan wanneer ze een jongkerel de poort zien binnenstappen."

„Jawel — maar ze moeten me niet zien," zei Luyt. „Ik wou 's nachts in de stad proberen te komen. En als jij 's nachts naar de wal roeit . . ."

„'t Is beter, dat je éér van boord gaat," hield Matthijssse vol. „Volg mijn raad."

„Dat wil ik wel, schipper — daar gaat het niet om."

„Kàn je 's nachts binnenkomen?"

„Ik ken de muren tamelijk goed — ik vind wel een plek, waar ik er overheen kan komen."

„En dan . . .?"

„Naar Tieleman."

„Best. Dan is dat afgesproken. — Nu wat anders. Ik wil weten, hoe het met dien vriend van me in Tiel gegaan is. Zelf kan ik er niet heen — jij moet, of Klaas."

„Laat mij . . ." vroeg Klaas dadelijk.

Luyt zweeg. Hij wilde wel, maar — zijn eigen opdracht?

„Ik heb liever, dat Luyt gaat," zei de schipper. „Klaas is vaker, en dan met mij, in Tiel geweest. Bovendien: Klaas kan het schip behandelen, als ik soms onverwacht van boord moet . . ."

„Ik wil best," zei Luyt. „Als het kàn om mijn brief . . ."

„Dat kan," stelde Matthijssse hem gerust. „Geloof dat van mij . . ."

„Dan ga ik."

„Best. Dan moet je . . ." en de schipper gaf hem nauwkeurige aanwijzingen, wáar de boerderij stond, waar Harmen Noortman woonde, waar de tjalk terug te vinden zou zijn . . .

Toen gingen hij en Luyt naar kooi — Klaas hield wacht . . .

Nog schemerde het, toen Luyt al op weg was naar Tiel. De roeiboot had hem naar de wal gebracht — een stevige handdruk van Matthijssse — een aanmaning tot voorzichtigheid — toen liep hij alléén door de prille ochtend naar de stad.

De dauw hing nog over de velden; leeuweriken stegen tiere-
lierend op — bleven zingend hangen in de ochtendlucht . . . .

De jongen had er geen oog voor. Zijn gedachten waren vol
van de gebeurtenissen van de vorige dag — waren vol van
de drukkende moeiten van zijn land en zijn volk . . . .

Vervolging, dreigende oorlog, gevangenneming, pijniging,
dood . . . .

Voor wie de vrijheid wilden — de vrijheid, om geregeerd
te worden volgens de oude handvesten en bezworen rechten;
de vrijheid bovenal, om God te kunnen dienen naar uit-
wijzen van Zijn Woord!

Om die vrijheid had vader moeten vluchten; was moeder
weggekijnd . . . . Voor die vrijheid trok hij het land door,
— o! het was weinig, wat hij deed, wat hij doen kòn; maar
toch . . . . Ieder het deel, dat hem te doen stond; ieder het
werk, het misschien schijnbaar kleine werk, dat van hem werd
gevraagd . . . .

Af en toe kwam hij een huisman ¹⁾ tegen; op de landen zag
hij boeren aan het werk . . . .

Daar rezen de torens van Tiel. —

Het was middag, toen hij de stad weer binnenstapte. Hij
volgde de aanwijzingen van Matthijsse op — éérst naar Noort-
man! In een der achterstraten woonde die; Luyt vond het
huisje zonder vragen.

Een vrouw deed op zijn kloppen open. Nee, de man was
niet thuis!

Wanneer hij thuiskwam? Weinig van te zeggen — wou
Sinjeur wachten?

Luyt besloot dat niet te doen. Dan maar zelf op kondschap
uit!

Hij toog op weg naar de boerderij . . . .

Hoe zou hij die vinden? Zòu hij die nog vinden? Er ston-
den vier lindebomen voor, had de schipper gezegd, en op

---

¹⁾ boer.

het erf een wit geveerd houten hok. Ja, daar was het. Rustig lag het gedoe in de middagzon — toen de liedjeszanger het erf opstapte, schoot de heemhond nijdig blaffend naar voren, rukte met woeste sprongen aan de ketting, waarmee hij aan het hok vastlag. Een meisje kwam naar buiten — een deern van zeventien, achttien jaar. Ze had geschreid — dat was duidelijk aan haar gezicht te zien.

„Is vader thuis?” vroeg Luyt.

Ze keek hem aan met een verschrikte blik — scheen opnieuw in tranen te zullen uitbarsten. Maar ze bedwong zich. —

„Nee,” schudde ze.

„Komt hij gauw thuis?” vroeg de jonge man verder.

Weer een ontkennend hoofdschudden — en een angstig kijken naar den vreemde . . . . Wat kon die willen?

Luyt trad op haar toe — toen, in scherpe fluister, zei hij: „Zijn Spanjolen geweest?”

Geen antwoord.

„Ik —” hij aarzelde. Maar het moest.

„Gister was er iemand bij je vader op bezoek — die heeft me gestuurd. Wat is er gebeurd?”

Het meisje keerde zich om en liep naar binnen —

Luyt volgde haar.

In het lage woonvertrek zat een vrouw aan de tafel, werkeloos. Twee jongetjes speelden op de lemen vloer; een hond likte in een hoek van het vertrek een pan schoon.

„Moeder, hier is iemand, die naar vader vraagt.”

De vrouw keek op — zag Luyt lang aan.

„Wie ben je?”

„Luyt Lievensz. Gestuurd door den schipper.”

„Welken schipper?”

„Die gisteren hier was.” Hij boog zich naar de vrouw over en fluisterde de naam. Dat gaf haar vertrouwen.

„Wat wil je?”

„Weten wat er hier gebeurd is. Anders niet. En dan terug — vertellen aan boord.”

„Goed dan. Toen de schipper wegging . . . .”

„Dat wéét ik,” weerde Luyt af . . . . „Dat heeft ie me zèlf al verteld. Hij wist zelfs, dat er een troep ruiters uit Tiel deez' kant opging.”

„Nelemans was er bij — onze vroegere staljongen. Gèus was m'n man, zeien ze, en hij had dien Spanjaard willen doodsteken — 's middags . . . .”

„En?”

„Hij heeft zich verzet — het hielp niet. Nù zit hij gevangen onder de toren in Tiel . . . .”

Een snik brak de zin af. De jongetjes hielden met hun spel op; keken naar moeder . . . .

„En verder . . . .?”

„Verder? We weten verder niets . . . . O! de àngst voor wat komen gaat! Mijn arme man! Wie weet, wat ze hem doen . . . .”

Luyt gaf geen troostwoord . . . .

Toen zeide het meisje: „Denk aan wat vader zei, moeke. ‚De Heere zal mij sterken’.”

„Ik weet het wel, Marijke, ik wéét het wel . . . . Maar o! de angst!”

En in een plotselinge overgang van stemming gilde ze: „Die beulen! Die verrader!”

Een van de kleine kinderen zette het, verschrikt, op een huilen — met lange uithalen gierde zijn stem door het vertrek.

Het andere jongetje zat verwezen te kijken — verraderlijk trok zijn gezichtje . . . . Marijke knielde bij hen neer — poogde te troosten, te kalmeren . . . . De moeder bedwong zich — ze nam haar jongste ventje op de schoot, zei sussende woorden . . . . Maar haar stem trilde, stokte . . . .

Toch werd het stiller, rustiger . . . .

Luyt wilde moed inspreken: alléén om wat gistermiddag gebeurd was, kon een man toch niet rigoureu¹⁾ worden ge-

---

¹⁾ fel; hard; zwaar.

straf . . . . Met een boete liep het misschien wel af . . . . Een vechtpartij!

Het leek, dat zijn woorden hielpen — tenminste, de vrouwen luisterden.

Op zijn vragen vertelden ze nog enkele bijzonderheden — toen viel een zwijgen.

„Moet je nog terug, Sinjeur?” vroeg Marijke, en Luyt bevestigde dat.

„Zet brood op en ham, kind,” zei haar moeder.

„Je moet eerst wat eten,” wendde ze zich tot Luyt.

„Graag,” zei die. Hij had nog een flinke tocht vóór zich. Marijke bracht brood en kaas en ham, bracht dubbier . . . .

Het maal was gauw gedaan — toen moest de bezoeker weg. Hij stond op — reikte de hand.

„Je hoort nog van ons,” zei hij, „van den schipper en de anderen. En God helpe jullie; jullie, en ons allen . . . .”

Marijke bracht hem het erf over — de hond voorbij. Ze keek hem een ogenblik nà, toen hij op de weg liep; dan keerde ze zich om en ging naar huis terug.

Luyt had het niet meer nodig geoordeeld, Harmen Noortman op te zoeken. Hij wist wat hij weten wilde; hij kon Matthijsse uitvoerig inlichten over wat er gebeurd was — hoe eer hij weer op de tjalk kwam, hoe beter!

Toch was het láát, héél laat, voor hij het schip bereikte.

Dat lag op een eenzame plek, waar geen huis in de omtrek te zien was.

Matthijsse was die dag wèg geweest: in zijn afwezigheid had Klaas bezoek gehad van een schuit met Spanjaarden aan boord, die een tjalk zochten met een geuzenschipper.

„Die zijn er zovéél,” had Klaas gezegd, en de woordvoerder van de Spanjaarden had geantwoord: „Jammer genoeg wèl. Dien wij zoeken, was gister in Tiel. Net zo'n schip als dit, overigens.”

Klaas had de schouders opgehaald — er waren zo véél tjalken eender!

Waar de schipper was?

„Naar wal. Praten over een vracht.”

„Wat vracht?”

„Rijshout. Uit de grienden. Kijk, daar lagen heel veel gekapte bossen. Als er geladen werd, moest dat hiër gebeuren.”

„Wanneer?”

„Nou, als de baas het met den eigenaar van het hout ééns was, hè? Dáár was ie over gaan praten.”

„Waar wóónt die eigenaar?”

Klaas had z'n onnozelste gezicht getrokken — „Ver weg. Ginds heen,” en hij had met een wijd gebaar over de vlakke landen gewezen. Toen hadden de Spekken de schuit doorzocht — niëts gevonden! Luyts liedjes lagen wèl goed verborgen!

Klaas lachte bij de herinnering aan dat vruchteloze bezoek.

En toen waren de Spanjaarden weggegaan — op zoek naar de tjalk van den geuzenschipper, die gisteren in Tiel was!

Luyt vertelde van zijn wedervaren: de schipper keek ernstig! Gevangen genomen — dat was wèl erg! Als daar een scherpe ondervraging¹⁾ op volgde!

Zelfs al hield de gepijnigde het uit; al liet hij geen wóórd los, dat hem bezwaren kon: de foltering op zichzelf was al erg genoeg!

Hoewel — het wàs mogelijk, dat de zaak rustig afliep. Als de Tielse vroedschap voor haar buitenpoorter²⁾ opkwam! Want om een los gerucht van Geuzerij, of om een ruzietje met een soldáát, zou niemand zwaar worden gestraft!

Harmen Noortman kende wel vroedschapsleden in Tiel — diè moest men bewerken, om — als 't kon! — foltering van den boer te voorkomen.

„Als de Prins maar eenmaal in 't land is!” zei Luyt.

Dan kwam de vrijheid! Dàn was er geen vrees voor vervolging meer! Dàn!!

¹⁾ ondervraging op de pijnbank.

²⁾ Iemand, die buiten (de poorten van) de stad woonde, maar de rechten van een poorter, een stadsingezetene, had. Zo nodig kwam het stadsbestuur voor zijn belangen op.

En daaraan werken; doen, wat er te doen viel — ieder op zijn manier, in zijn kring . . . .

„Morgen-avond moet je Gorcum binnenkomen,” zei de schipper. „Vannacht en morgen vóór-de-middag blijf je aan boord en rust je uit — we zeilen verder stroomaf, en na de noen ga jij aan land.”

„Goed,” antwoordde Luyt.

„Maar vermomd, ik heb kleren voor je aan boord.”

„Vermomd?”

„Ja. Dat lijkt me beter. Denk aan Stoffer Gerritsz, dien vriend van je!”

„Vriend!!”

„Wat wordt Luyt?” vroeg Klaas, de opmerking over Gerritsz negérend.

„Schipper — dat lijkt me het beste. Iets op tegen, Luyt?”

„Nee, Matthijsse; 't is mij goed.”

HOOFDSTUK XI. „METTEN ZWAERDE”

Het weer was omgeslagen.

Een Zuid-Westen-wind had grote, grauwe regenwolken aangevoerd; die hadden de hemel ingenomen en bedekt: een sombere, leigrijze lucht.

Toen was de regen gekomen: eerst langzaam, maar aldra waren de druppels gaan neerstralen . . . .

Een watergordijn hing over de rivier, over de wegen, over de velden . . . . De wind joeg er onder heen en wierp de stralen schuin voor zich uit . . . .

Matthijsse stond aan het roer: doornat. Toch bleef hij zeilen: al kwam de tjalk maar langzaam voorwaarts. Lavéren moesten ze, en . . . . dat schoot niet erg op.

Luyt zat in de roef — in schipperskledij . . . .

De brief, die hij overbrengen moest, droeg hij goed verborgen onder zijn kleren.

Hij wachtte . . . .

Matthijsse wilde hem aan land zetten even voorbij Herwijnen — dan had hij slechts de dijk te volgen naar de stad.

Een natte wandeling!

Het zou donker zijn, als hij Gorcum bereikte! Zó was het plan gemaakt — zo werd het uitgevoerd.

„God behoede je,” wenste de schipper, toen Luyt van boord ging.

„Dank je, schipper,” antwoordde die. En hij voegde er bij: „Bid voor me.”

„Dat zál ik,” beloofde de ander. Hij bleef kijken, hoe de jonge man de wal bereikte, tegen de dijk opklom . . . . Een gevaarlijke tocht! Een belangrijke tocht!

„O Heere, help Uw volk,” bad de man, terwijl hij het

roer hield en het schip door de wind liet gaan. „Zegen ons werken — laat ons U mogen dienen met eerlijke harten, in vrijheid . . . . Bewaar ons — ons allen . . . .”

De nog steeds neerstromende regen had Luyt begunstigd bij zijn poging, om binnen de stad te komen. Hij had een punt gekozen aan het eind van de Keizerstraat, een vijftig pas voorbij de toren Roeienborch.

Het was gelukt. Vlakbij lag een werfje — daar had de smidszoon een mast gevonden van een schip, dat op de heling lag. Die mast had hij tegen de muur gezet — was daarlangs naar boven geklommen . . . .

Niemand te zien! Prachtig!

Hij had het rondhout weggeduwd — met een doffe slag hoorde hij het vallen op de natte grond . . . .

Nu naar Tieleman.

De nacht was donker in de nauwe, onverlichte straten — de regen hield de mensen binnen.

Toen hij — bij een hoek — voetstappen hoorde naderen, drukte hij zich tegen een huis, onder de donkerte van de luifel . . . . Toen weer verder . . . .

Zouden ze bij Tieleman . . . .? Nee, natuurlijk zouden ze daar niet òp zijn.

Luyt haastte zich — Gelukkig, de Revetsteeg bereikt . . . . Hij telde de deuren, tastend . . . .

Dit was de goede.

Hij durfde toch de klepper niet te laten vallen — zo zwáár een geluid! Hij tikte tegen het vensterluik — luisterde, en wachtte, en speurde . . . .

Geen geluid, geen beweging van binnen . . . .

Nog eens kloppen, luider nu . . . . Wéér wachten . . . .

Er kwam gerucht — achter het venster een stem.

„Is daar iemand?”

Luyt sprak geen antwoord — klopte opnieuw.

Toen hoorde hij stappen binnenshuis; even later ging de bovendeur op een kier open.

„Wie is daar?”

„Ik — Luyt Lievensz. Laat mij binnen.”

„Luyt Lievensz?!”

„Ja — doe open toch!”

Tieleman voldeed aan die wens — sloot weer onmiddellijk achter zijn laten bezoeker.

In het voorhuis sloeg hij vuur, stak een kaars aan.

„Jij hier? En nu!” verwonderde hij zich.

„Ik heb een boodschap — een brief. Van Brouwer.”

„Goed. Kom.”

Ze gingen naar de achterkamer — vrouw Tieleman, in nachtjak, keek uit de bedstede.

„Wie . . . ?” Maar dadelijk herkende ze . . .

„Hoe lang blijf je?” vroeg Tieleman, onmiddellijk het gesprek leidend naar wat het belangrijkste was. „En waarheen dan?”

Luyt haalde de schouders op.

„Dat hangt er van af.” Hij haalde zijn brief te voorschijn.

„Hier — neem die eerst.”

Tieleman brak hem open en bij het licht van de kaars las hij. De vrouw keek onafgebroken naar hem; Luyt was in een der stoelen gaan zitten.

„Weet je de inhoud?” De man keek op van het papier, en zag Luyt aan.

„Nee — al vermoed ik die wel. Matthijssse sprak van ingezamelde gelden.”

„Ja. — Ik zal je morgen verder inlichten — of . . . .”

„Hoe staat het hier?”

„Slecht! Weet je niet van Rutgersz en Van Maeseyck?”

„Nee.”

Luyt kende de beide burgers wel, die Tieleman noemde. Hans van Maeseyck was de waard uit „de blauwe Pauw” op de Kortendijk en Barend Rutgersz behoorde tot diens vrienden. Ze waren beiden de nije leer toegedaan geweest — Luyt had hen meer dan eens bij hem thuis gezien, in de dagen, toen vader nog niet was gevlucht en moeder nog leefde . . . .

„Wat is er met hen?“ vroeg hij.

„Ze hadden moeten vluchten — zoals jouw vader en Govert den Uyl en Wensel Berchmans en zo veel anderen . . . Ze zijn gebleven — En nu . . . .”

Tielemans schudde het hoofd.

Dagenlang was de stad er vól van geweest; hadden de burgers van Gorcum over niets anders gesproken; hadden de vrienden van de twee geuzen met klimmende bezorgdheid en in geweldige spanning gewacht . . . .

Gevangen genomen waren de beiden; een rechtsgeding was tegen hen aangespannen en vanuit Brussel hadden de commissarissen van Alva het vonnis voorgeschreven — het doodvonnis . . . .

Met verschrikte ogen luisterde Luyt.

Vlucht, verbanning was hard, was zwaar — dit was erger.

Dit was een einde . . . . De gevluchte, de balling behield de hoop, behield het leven — de veroordeelde zag dat alles afgesneden . . . .

„Wanneer?“ vroeg hij — en zijn stem fluisterde in ontzetting.

„Morgen.”

Zwijgen viel — somber, droef . . . .

En achter dit vreselijke vonnis stond de dreiging tegen ieder, die het waagde of gewaagd had zich tegen Spanje's vorst te verzetten.

Alva's hand was wél hard; Alva's regeren wél onverbidde-lijk . . . .

„Ik zal je een slaappleats wijzen,” zei Tieleman.

„Morgen — morgen . . . .” De woorden stokten . . . . hij dwong zich, verder te gaan: „Dan vertel ik je alles uitvoeriger. En dan help ik je — je moet wèg . . . . Ik weet niet, of je hier veilig bent.”

Toen lachte Luyt even. — „Ik ben niet suspect toch,” zei hij.

„Dat is haast ieder van ons,” antwoordde Tieleman. „Maar een zanger van oproerige liederen vooral.”

Verrast keek de jongen op.

„Hoe weten jullie . . . .”

„Stoffer Gerritsz! Die heeft verteld aan ieder, die het maar horen wilde, dat de zoon van den kettersen smid in Den Bosch met Geuzenliederen leurde.”

„Hij hééft me gezien, da's waar.” Luyt voelde gevaar. „Is hij in de stad? Zeker wel?”

„Nee. Is als voerman bij de tros van Alva's leger. Meegeveest naar Jemmingen — zó kwam-ie in Den Bosch.”

„O.” Die laatste mededeling was enigszins een geruststelling voor Luyt; toch begreep hij, dat voorzichtigheid in zijn eigen stad bitter noodzakelijk zou zijn.

„Kom.” Tieleman bracht hem naar een klein kamertje. — „Hier is je bed.”

„Dank je.” Een „slaap wel,” wilde hen geen van beiden over de lippen . . . .

Wie kòn slapen, wèl slapen, in zùlk een nacht, vóór zó een dag . . . .?

Luyt was niet van zijn voornemen af te brengen geweest. Wát Tieleman ook gezegd had, welke redenen diens vrouw ook aangevoerd had: Luyt blééf op zijn stuk staan.

Hij wilde naar de Grote Markt.

Hij wist, dat het onvoorzichtig was — tòch ging hij. Alsof hij gedreven werd . . . .

De dag was helder. Het weer scheen uitgeraasd — aan de hemel boven de hoge huizen dreven enkele witte wolkjes, langzaam, vredig . . . . Een fris koeltje woei, een milde zon straalde . . . .

En over de stad klepte de doodsklok.

De Grote Markt stond vòl volk. — een dichte menigte . . . . Gedempt klonken de stemmen, strak stonden de gezichten . . . .

Een bange beklemming lag over de mensen: de onverzettelijkheid van Alva's wraak had hen geslagen.

Gehoord hadden ze van de dood van de graven Van Eg-

mond en Hoorne, van de heren Van Batenburg en De Vil-
lers, van zoveel anderen; ze hadden er over horen vertellen;
ze hadden het lied er van horen zingen . . . .

Maar dat was ver weg geweest, in Brabant, in Brussel . . . .

Er waren burgers uit hun eigen stad ontvlucht — en toen
was het geweest, alsof de macht van Spanje dichterbij kwam.

Vonnissen waren geveld, die verbanning inhielden en
verbeurdverklaring van goederen — en de grijnzende ellende
van het rondzwerven in de vreemde, het berooid en arm
zijn, had mannen getroffen, die ze kenden, met wie ze jaar
en dag hadden omgegaan, die hun vrienden waren, hun
bloedmagen vaak . . . . En de benauwing om de gestrengte
forsheid van het Spaanse regiment was groter geworden . . . .

Nú!

Dóódvonnissen was geveld; en in adem-benemende spanning
wachtten ze, tot ze zien zouden voor hun ogen . . . .

Het schavot stond opgeslagen; gewapende wacht er om heen.

Vóór het raadhuis was de vierschaar gespannen: daar
zaten, strak en ernstig, de Commissarissen van Don Alvarez
de Toledo, 's konings stadhouder; heer Casper Turk, der
stede Drossaard¹⁾; Schout en Schepenen.

Daar trad de stads-secretaris naar voren: Sinjeur Dudijn.

In de hand hield hij het perkament, waarop het vonnis
geschreven stond, en met ver-veerneembare stem las hij . . . .

De menigte luisterde . . . .

Luyt Lievensz onder haar. In zijn schippersgewaad, de
muts diep in de ogen gedrukt, stond hij tussen het volk . . . .
Géén gedachte aan ontdekking verontrustte hem op dit
ogenblik — star keek hij naar den man, die de zwaarwichtige
woorden las:

„Sententie²⁾ van Schepenen van Gorinchem, jegens Hans
Jansz. van Maeseyck, 31 Augustus 1568.

Alzo Hans Jansz. van Maeseyck gevangen tot Gorinchem,
buyten pijn en banden van ijsere beleeden heeft:

¹⁾ hoog rechtelijk ambtenaar.

²⁾ vonnis.

dat hij de nieuwe predicatiën van de Sectarissen gefreque-
teert¹⁾ heeft, ende zelve geweest is in de predicatie die op
te Waert van de Grave van Hoirne gedaan worde ende daer-
nae in meer andere predicatiën . . . .”

Luyt hoorde de stem — Luyt zag zich weer bij de hage-
preek op de Uylswaard. Dáár was Maeseyck óók geweest, en
Rutgersz en vele, vele anderen . . . .

„dat hij oock geloegeert heeft een Minister van de gerepro-
beerde Religie . . . .”²⁾

Ja, de predikers, die Gods Woord hadden gebracht aan de
begerige mannen en vrouwen, die ter hagepreek getogen
waren in dat wonderde jaar '66, hadden vaak in „de blauwe
Pauw” geloegeerd . . . .

Luyt wist het; en de meesten van de burgers, die in ont-
zet zwijgen daar stonden, wisten het „dat tot zijnent³⁾ dick-
maels Vive les Geulx geroepen is geweest ende dat hij mette
roep van „Vive les Geulx” wel omme ghedroncken heeft . . . .”

Het vonnis ging voort: een lange opsomming van alles,
wat de veroordeelde had gedaan in overtreding van 's konings
wil, in een werken en worstelen om vrijheid . . . .

Toen kwam het slot.

„Waerop Schepenen op last van de Commissarissen van
Alva, wien deze feiten gebleken zijn van kwaden exemple,
die niet behoiren ongestraft te blijven en Alva aan de Com-
missarissen gerescribeert⁴⁾ heeft, dat zij den voorsz. gevan-
gen⁵⁾ metter dood zouden doen executeren⁶⁾ dewelke bevelen
de voorsz. Commissarissen obedieerende⁷⁾, condempnee-
ren⁸⁾ den voorsz. gevangen geleyt te worden ter plaetse
daer men gewoonlijk es justitie te doen⁹⁾ ende dat hij aldaer

---

1) geregeld bezocht.

2) bedienaar van de verboden godsdienst.

3) te zijnen huize.

4) geschreven.

5) bovengenoemde gevangene.

6) terechtstellen.

7) gehoorzamende.

8) veroordelen.

9) recht te doen.

gerecht sal worden metten zwaerde, zulckx datter die Doot nae volcht; ende verclaren alle zijne goederen geconfisqueert ¹⁾ tot prouffeyt ²⁾ van Zijne Majesteit . . . .”

Een ogenblik stilte . . . .

Maar vóór een gemurmel kon komen onder de menigte, klonk opnieuw de stem van Dudijn:

„Sententie van Schepenen van Gorinchem, jegens Barent Rutgersz., alias ³⁾ Naeijnre, 31 Augustus 1568.

Weer een lang stuk — in hoofdzaak dezelfde beschuldigingen behelzende — eindigende met dezelfde uitspraak: „dat hij aldaer gerecht sal worden metten zwaerde; zulckx datter die Doot nae volcht . . . .”

Tromgeroffel . . . .

De gevangenen werden gebracht — te midden van de dienaars van den gherechte . . . .

Menigeen nam de muts af — vrouwen snikten . . . .

In de ogen der mannen kwam een harde blik.

O! als ze gekùnd hadden; als ze gedùrfd hadden!

Maar de macht was aan de zijde der onderdrukkers . . . .

„Heere, sterk hen!” bad Luyts hart.

Toen, met brandende ogen, zag hij het verschrikkelijke gebeuren . . . .

---

¹⁾ verbeurd verklaard.

²⁾ ten voordele van.

³⁾ bijgenaamd.

Ze waren weer in huis terug: Tieleman en Luyt.

Geen woord hadden ze gesproken, toen ze, de Grootte Markt verlatend, door de Molenstraat terugliepen. Zwijgend had Tieleman de deur van zijn woning opengesloten — zwijgend was hij met Luyt binnengetreten . . . . Maar eenmaal in het woonvertrek was hij losgebarsten . . . .

„Op last van de Commissarissen van Alva!”

Jawel — dat had Dudijn duidelijk voorgelezen! — Alva, de vreemdeling, de Spanjool: die beval; dié eiste een doodvonnis, een verbeurdverklaring . . . . Zoals hij dat eiste alle gewesten dóór! Waaróm? Waaróm? Wat hadden Maeseyck en Rutgersz. gedaan? Naar de hagepreek waren ze gelopen — omdat ze daar voedsel vonden voor hun ziel! Omdat ze anders dachten over de wijze, waarop God wilde zijn gediend, dan de Papen, dan de koning! Omdat ze Gods Woord wilden lezen — het Woord, dat Hij-zelf zijn kinderen heeft gegeven! Maar de Paus wil dat niet . . . .!

Onderdrukken wil de koning — dwingen naar de Kerk te gaan, die hij de enig ware acht!

En de privileges schenden! Dát konden ze, die Spekken! Was niet de zoon van den Prins van Oranje opgelicht van de Leuvense hogeschool — weggevoerd naar Spanje? Waren Egmond en Hoorne niet veroordeeld door de Bloedraad, al behoefden de graven rechtens alléén maar voor een kapittel van de Gulden-Vlies-orde te verschijnen? En die hele gevloekte Bloedraad! Een schending van de priveleges was ze! Vreemdelingen zaten er in, Vargas, Del Rio — vreemdelingen, knechten van Alva . . . .! Alsof er niet een bezworen privelege was, dat géén vreemden rechter konden zijn over de landzaten!

En zó een rechtbank — ha! een rêchtbank! 't mocht dat rêcht!! — zo'n rechtbank eiste doodstraf tegen eeburgers . . . .!

MAAR EENMAAL IN HET WOONVERTREK WAS HIJ
LOSGEBARSTEN . . . .

Overall hoorde je van geselen en radbraken en verdrinken en ophangen en onthoofden . . . .

O! het volk was nù nog lamgeslagen van schrik; sidderde nù nog van vrees . . . .

Maar àls het opstond! Als het ontwaakte! Als het — ge-
100

tergd en gemarteld — wild worden zou van smart en haát!!!

De vrouw en de jongen luisterden naar deze geweldige uitbarsting. Met fonkelende ogen stond de anders zo rustige man in het vertrek — zijn stem was dreigend, fel . . . .

Dreunend sloeg de vuist op de tafel!

Als het volk maar wilde; alle mannen, die wapens dragen konden . . . .!

Als één man den Prins helpen — onder zijn vanen dienen gaan . . . .

De klopper viel op de buitendeur.

De vrouw hief haar handen op, sloeg ze in schrik samen . . . .

Tieleman zweeg — luisterde. Luyt luisterde eveneens.

Wéér de klopper . . . .

Zou . . . .? De vrouw keek in angst naar haar man: hij had zo luid gesproken!

Die dwong zich tot kalmte — ging opendoen.

De twee in de kamer hoorden hem een paar woorden met iemand wisselen — toen hoorden ze, hoe hij de deur weer sloot.

Ze keken elkaar aan: wie kon dat zijn?

„Teunis-oom!”

Luyt riep het, zodra hij den bezoeker herkende, die met Tieleman de kamer in kwam.

„Zelf, jongen,” antwoordde de boer. Hij ging bij de tafel zitten.

„Verschrikkelijk,” zuchtte hij, en veegde met de rug van de hand langs het voorhoofd. „Verschrikkelijk.”

„Zeg dat wèl, Teunis-boer,” zei de vrouw. „’t Is verschrikkelijk. — Die arme vrouwen, die stakkers van kinderen . . . .”

„Ja — geen man en geen vader meer, en huis en goed verbeurd verklaard!”

„Beulen!”

Luyt zei dat — Luyt, wiens eigen smart feller pijnde, nu deze dag hem die opnieuw nadrukkelijker had herinnerd.

Tieleman speelde met het mes, dat aan zijn gordel hing . . . .

Opeens, in een afbreken van de gedachtengang, die hen allen bezighield, wendde hij zich tot Luyts oom:

„Hoe wist je, dat je neef hier is?”

„Dat wist ik niet — ik dacht het. Ik heb hem gezien op de Markt. Ik herkende hem wel, en jij stond naast hem . . . . Toen dacht ik, dat de jongen hier zou zijn.”

„En?” vroeg Luyt.

Hij had het altijd met Teunis-oom goed kunnen vinden; maar de manier, waarop hij van de boerderij was weggegaan, zou natuurlijk geen erg goede indruk hebben nagelaten . . . . En: Geerte-meue was er óók nog!

„Toen zei de vrouw, dat ik je eens moest opzoeken!”

Luyt hoorde verbaasd op: had moei Geerte dat gezegd? Was die dan óók in de stad?

Ja — ze waren samen gekomen om de terechtstelling te zien, vertelde Teunis. Geerte had er op aangedrongen — kettters, oproerkraaiers, die hun gerechte straf ontvingen! Dát wilde ze meemaken!

Het was heel anders gekomen dan ze gedacht had. Het doodse zwijgen van al die mensen rondom het schavot had haar aangepakt: het had haar de verschrikking doen voelen van wat gebeuren ging . . . . Het was héél iets anders, over die dingen te praten met de buren op je Spijkse boerderij, dan ze mee te leven tussen een menigte, bevende van haat en vrees . . . . En dan mannen te zien sterven — mannen, die frank en vrij hadden gewoond in de stad, waar je stond, hadden gelopen door de straten, waar jij door nu liep . . . .

Ze had het eind van de terechtstelling niet afgewacht — ze waren samen weggegaan. Buiten de poort had Geerte-meu gezegd: „Teunis,” had ze gezegd, „ik heb nooit geweten, hoe verschrikkelijk zo iets is . . . . M'n arme broer!”

Toen had Teunis verteld, dat hij meende Luyt te hebben gezien — en wonderlijk, ze had er op aangedrongen, dat hij den jongen zou gaan opzoeken. Zelf wilde ze niet mee. „Waarom, zei ze niet,” vertelde Teunis-boer. Ze was alléén doorgestapt naar huis. . . .

„Is ze nog boos om het heiligenbeeld?“ vroeg Luyt, half-glimlachend.

„Neen. Ik heb ze een nieuw gegeven — en toen broeder Antonius kwam . . . .”

„Die is wezen vertellen, dat ie je met een vreemde in Woudrichem had gezien,” viel Tieleman in. „Hij was nog éérder met z'n tijding op de boerderij dan ik met m'n boodschap.”

„Zo!” zei Luyt.

„. . . . en toen broeder Antonius kwam,” hervatte Teunis, „en ze hem het verhaal van je beeldbrekerij deed, heeft die óók gezegd, dat je dat wel niet met opzet zou hebben gedaan. Dáárvoor kende hij je goed genoeg.”

„Ik ben broeder Antonius wèl dankbaar!”

„Nu, zijn woorden hebben geholpen! En je meue laat zeggen, dat ze je alles vergeeft, en als je soms terug wíl komen . . . .”

Teunis aarzelde. Dit was een lastige opdracht — vond hij. Want: eerlijk gezegd, had hij het gevoelen, dat Luyt minstens evenveel aan zijn meue te vergeven had als deze aan haar neef! En wat dat terugkomen betrof . . . .

„Al goed, oom,” zei Luyt. „Nee, ik kom niet weerom. 't Is mooi aangeboden, maar terugkomen kan ik niet en doe ik niet.”

„Best.”

Teunis-oom sprak daar verder niet over — hij praatte nog wat met Tieleman, met de vrouw; toen stond hij op om heen te gaan.

„Luyt — het beste. Gods lieve heiligen mogen je zegenen En hier!” Hij reikte den jongen een paar goudstukken — ze blonken op Luyts hand. Die wilde weigeren, maar zijn oom zei: „Neem aan. — Als je ze niet voor jezelf gebruikt, weet Tieleman er wel een weg voor,” en eer iemand hem naar de juiste bedoeling van zijn woorden had kunnen vragen, was hij het voorhuis doorgestapt, had hij de deur geopend en stond hij op straat.

Tieleman — verwonderd — sloot achter hem toe.

Die avond praatten ze nog lang.

Over de toestand der gewesten — over de nederlaag van Graaf Lodewijk bij Jemmingen . . . .

De graaf scheen toch ontsnapt te zijn: het was wèl op het kantje af geweest, maar hij had weten te ontkomen. En nu moest hij bij zijn broeder zijn, bij Prins Willem van Oranje, die met zijn leger in het Trierse lag.

Over de mislukking van de inval van De Villers hadden ze het; en Tieleman bekeek de toestand heel somber. Twee ondernemingen waren al mislukt; dat had den landzaten weinig vertrouwen gegeven in het slagen van de derde poging al wàs dat dan een heel wat grootser plan.

14.000 Duitse voetknechten en 8.000 Duitse ruiters had de Prins aangeworven, werd er verteld, en bovendien nog 4.000 Walen.

Maar de bijstand der Nederlanders moest hem sterken — de bijstand met mannen en met geld . . . .

En die leek niet zo ruim te zijn.

Tieleman had in het geheim gelden voor den Prins verzameld van verschillende medestanders in de stad en in de omgeving — het bedrag was vèr beneden zijn verwachting gebleven. Hij noemde het aan Luyt — die moest het naar het leger brengen.

En wat het dienst-nemen onder de vanen van Oranje betrof: niemand haast zou durven.

Alva had er de schrik ingebracht bij de mensen: door zijn overwinningen en door de talrijke vonnissen . . . .

Zèlf zou Tieleman wel méé willen met Luyt — hij kon niet. Hij kon z'n gezin niet achterlaten, onverzorgd en onbeschermd; hij moest — als velen — óók blijven, omdat het van belang was, dat in de verschillende steden partijgangsters van Oranje bleven, die — àls de veldtocht voorspoedig was en de Prins vóór de stad kwam — de mannen moesten zijn, die de burgerij te wapen zouden roepen, die een onwillige vroedschap zouden dwingen, de poorten te openen . . . .

Ze spraken over de ballingen, die zich bij het Prinsen-leger zouden gevoegd hebben.

Lievensz zou er wel zijn, en Berchmans, en Van den Heuvel, en véél anderen!

Luyt hoopte hen te vinden: zijn vader in de eerste plaats; de andere Gorcumers óók!

„Vertel ze dan, hoe het hier stáát,” zei Tieleman. „Je weet dat nu . . . .”

Luyt knikte.

O! hij zag het minder donker dan zijn gastheer; hij meende, dat de veldtocht van Oranje móest slagen! Was het volk niet ontevreden, zag het niet met verlangen uit naar verlossing? De talrijke vonnissen, het voortdurend in angst en vrees leven — de mensen waren er door tot verbittering gebracht . . . . En hij vertelde van wat hij beleefd had in Tiel; van wat hij gemerkt had bij zijn zwerven door het land . . . .

Tieleman haalde de schouders op.

„Nòg is de vrées sterker dan de verbittering,” zei hij. „Denk eens aan vanmiddag — hoe was het volk?”

En Luyt zag weer eensklaps vóór zich de doortocht van Alva door Den Bosch — hoe ook dáár het volk gestaan had in bevende bangheid . . . . Zou dan toch Tieleman gelijk hebben?

Het werd tijd voor het avondeten. De vrouw ging naar de spinde¹⁾, haalde het ammelaken²⁾ te voorschijn en spreidde dat over de tafel.

Ze zette borden op en kroezen.

„Hè, ik heb te weinig brood,” zei ze. „Ik heb vanmorgen vergeten te halen.”

„Ga dan nu nog even,” zei haar man.

„Dat moet wel,” antwoordde ze. Ze sloeg haar huik³⁾ om en ging. De bakker woonde niet ver.

Toch duurde het langer dan haar man verwacht had, eer ze terug was. Ze begon het brood te snijden — nodigde aan de dis.

---

¹⁾ kast.

²⁾ tafellaken.

³⁾ mantel met kap.

.... DAAR LAG ZE, BINNEN HAAR MUREN, ZIJN GEBORTEPLAATS

In eenvoudige woorden deed Tieleman het gebed; dacht daaraan aan de nood der vervolgdén, aan de ballingen, aan den Prins.

„Amen.”

Ze aten. Toen zei de vrouw: „Ik heb daareven Dirck Vossen gesproken.”

„Zo.” Haar man scheen in die mededeling niets bijzonders te vinden; Luyt werd opmerkzaam.

„Ja. Hij liep in de Molenstraat. — Ik heb het jullie nog niet gezegd, omdat ik meende me vergist te hebben, maar vandaag is hij al méér langs gekomen. Vanmorgen nog, toen jullie wég waren.”

„En?” Er klonk spanning in de vraag.

„Hij groette — hij hield me staande. Begon over Rutgersz en Van Maeseyck.”

„Wat heb je gezegd?”

„Niet veel. Dat ik medelijden had met hun vrouwen en kinderen. Dát kan niemand ten kwade duiden.”

„Nee.”

„Hij vroeg, of hij jou met een kennis kon gezien hebben,” zei ze, haar man vól aankijkend.

Die legde het stuk brood, dat hij juist naar de mond bracht, neer. „Zou hij . . . ?”

„Ik dènk het. — Ik heb gezegd, dat je zo váák met een kennis gezien kon worden: hier in de stad kennen we elkaar immers allemaal.”

„Wat zei hij?”

„Hij meesmulde wat. Zei: ‚n Schipperskennis was het.’ Of hij Luyt herkend heeft . . . ?”

„Dirck en ik hebben elkaar nooit mogen lijden,” zei Luyt. „Als hij me gezien heeft . . . .”

„Je gaat zodra mogelijk wèg. Je boodschap heb je hier verricht — langer blijven is niet nodig,” zei Tieleman.

„Is misschien gevaarlijk,” vond de vrouw. „Gerúst ben ik er niet op.”

„Niet eens veilig in je eigen stad!” barstte Luyt uit, bitter. Het viel in énen òp hem: hoe alléén hij stond, hoe hij nergens een tehuis had — een zwèrver was hij, een bedelaar . . . .

De vrouw zag hem aan — hij wàs nog zo jong!

Moederlijk legde ze haar hand op zijn schouders.

„Ik begrijp je, jongen. Het is hard. — En ik weet geen andere troost dan deze: je lijdt om Christus’ wil. Omdat je, als je vader, als wij, Hem dienen wilt naar Zijn Woord.”

De jongen keek vóór zich — z’n gelaat ontspande.

„Als dát ook niet was . . . .,” zei hij.

De maaltijd liep zwijgend af . . . .

De dag lichtte ternauwernood, toen Luyt al buiten de stad was. Hij keek om: dáár lag ze, binnen haar muren, zijn geboorteplaats.

Hij zag de torens, die van afstand tot afstand de muur versterkten — daken van huizen, die daar bovenuit kwamen — de hoge St. Jan, die ver over land en rivier heen-blikte . . . . De poorten waren nog gesloten — niét door een poort was hij buiten gekomen! Hij glimlachte . . . . Als 'n dief, als 'n bedelaar, als 'n geus was hij weggelopen. 'n Geus! Ja, dát was hij, dát wilde hij zijn.

„Vive les geulx!”

Hij stapte stevig aan nu — de stad achter zich.

Het geld, dat Tieleman hem had meegegeven, droeg hij in een gordel bij zich. Véél was het niet, als je het grote doel beschouwde, waarvoor het dienen zou — véél was het wèl voor een jongen als hij om bij zich te hebben en verantwoordelijk voor te zijn.

Hij volgde de Merwedijk in de richting van Herwijnen. Hij keek de rivier over, als zocht hij de tjalk van Matthijsse.

Die was er niet — Vanuit de wal roeide een visserman naar het midden van het water; achter in zijn bootje zag Luyt de netten liggen. Dáár had je de stompe toren van Woudrichem — er tegenover lag Loevestein. Met Spáanse bezetting — natuurlijk met Spaanse bezetting! Zouden er soldaten van Loevestein gestaan hebben om het schavot op de Grootte Markt?

Vader!

Gelukkig, dat vader gevlucht was. — Dat was door broeder Antonius gekomen. Och, lang niet alle Roomsers waren het met de vervolging eens, lang niet! Zèlfs Geerte-meu niet meer, dacht Luyt, en even vloog een lachje over zijn gelaat.

„Zo, jonge borst!” begroette hem een boer, die vanuit een zijweg de dijk bereikte. „Waarheen?”

„M'n neus achteraan,” zei Luyt. De huisman grinnikte: „'n Goeie grap! Die kant moet ik óók op, dan lopen we samen.”

„Best.”

Ze liepen samen.

„Uit deze streek?” informeerde de boer.

„Jawel.”

„Ik ken je anders niet — of —” Hij aarzelde een oogenblik; keek nog eens scherp Luyt aan, ging toen door: „Of je moest de zoon van smid Lievensz wezen. Daar liet ik vroeger wel eens m'n paarden beslaan en zo.”

„Die ben ik,” erkende Luyt.

„Ben je dan schipper tegenwoordig?” vroeg de ander, met een blik naar Luyts kleding.

„Och — zo 't valt, hè.”

„Je vader is gevlucht, dat weet ik. En jullie huis en have is gestolen door den koning.”

Luyt keek op — was die man Geus?

„Hoe heet je dan?” vroeg hij. „Als je bij ons wel in de smederij kwam, heb ik je naam licht eens gehoord.”

„Barteld Meeuwsen.”

„Dan heb je land liggen onder Spijk?” vroeg Luyt.

„'n Kamp weiland, ja. Hoe wéét je dat?”

„Gehoord hè . . . .”

Luyt herinnerde zich de naam nièt uit de smederij, maar van Geerte-meu. Diè had wel eens over Meeuwsen gesproken, en erg goèd was de man er dan bij haar nooit afgekomen.

„Wèl Rooms, maar niet fèl genoeg tegen de ketters,” was haar oordeel geweest. En ze leek gelijk te hebben; wat het láátste betrof zéker.

„Gisteren in Gorcum geweest?” Meeuwsen keek z'n metgezel van terzijde aan. Die knikte:

„Ja.”

„Ik ook. Vréselijk was het . . . .”

'n Heel eindweegs vergezelde de boer den smidszoon — toen hij afscheid nam, drukte hij hem stevig de hand.

„Vaarwèl, jonkman. De heiligen mogen je beschermen.”
Toen vervolgde Luyt zijn weg alléén . . . .

HOOFDSTUK XIV. ONDER BOEREN

Luyt had kans gezien z'n schippersdracht te verwisselen voor de kledij van een gewoon poorter. En dat niet alleen: hij had ook een nieuwe voorraad liedjes kunnen kopen.

In een herberg in een van de dorpen, die hij doortrok, zong hij ze.

Een gezelschap boeren zat er bij de bierbank, en uit een paar opmerkingen, die gemaakt werden, had Luyt begrepen, dat het niet àl te gevaarlijk zou zijn hier te zingen. Hij mòest zingen. Allereerst, om z'n buidel te vullen, want van het geld, dat hij overbrengen moest, wilde hij niets voor zichzelf gebruiken — dan óók om door zijn liederen de mensen wakker te schudden . . . Hij was op een ton gesprongen.

„Een lied, mannen!” riep hij. „Wie wil het horen?”

En zonder antwoord af te wachten begon de zanger:

„Slaet op den Trommele van dirredomdeine,
Slaet op den Trommele van dirredomdoes:
Slaet op den Trommele van dirredomdeine,
Vive le Geux, is nu de Loes¹⁾).

De Spaense Inquisitie voor Godt malitie²⁾,
De Spaense Inquisitie als Draecx bloet fel
De Spaense Inquisitie ghevoelt punitie³⁾
De Spaense Inquisitie ontvalt haer spel.

Vive le Geus, wilt Christelick leven,
Vive le Geus, houdt fraye moet:
Vive le Geus, Godt behoed U voor sneven,
Vive le Geus, edel Christen bloet.”

¹⁾ leus.

²⁾ boosheid.

³⁾ wordt gestraft.

„Een fors lied, en fors gezongen!” schreeuwde een der boeren, toen Luyt van de ton sprong, waarop hij gestaan had.

„Een dapper lied!” riep een ander.

„Van een dapper man!” zei een derde. En tot Luyt: „Zelf gemaakt, Sinjeur?”

Luyt schudde het hoofd.

Nee, zèlf had hij het niet gemaakt, maar hij wist wèl, wie de dichter was. Een pastoor — een pastoor uit De Lier, die de nieuwe leer was toegedaan en de zaak van de vrijheid. Arent Dircxz. Vos heette hij.

„Pastoor? De Lier?” vroeg een der boeren ongelovig.

„Niet meer,” vertelde Luyt. „Verleden jaar is hij gevangen genomen — nõg zit hij op de Voorpoorte in Den Haag.”

„Op den dood, zeker?”

„Wie zal het zeggen? De vonnissen zijn gestreng”¹⁾.

„Als de Prins in het land komt!” hoopte een der boeren. „Dan houdt de vervolging op — dan worden de tyrannen verjaagd.”

Hij haalde een papier te voorschijn.

„Hier moet het instaan,” zei hij. „Ik kreeg het vandaag van Jurjen-marskramer. Zelf kan ik niet lezen — toch heb ik het aangepakt. Kan jij lezen, sinjeur?”

„Jawel,” zei Luyt. „Geef maar hier.”

De mannen drongen om hem heen — een paar, die meer de kroes dan de vrijheid minden, bleven achter hun bierkruikzitten.

„Wij, Willem, bij Gods genade prins van Oranje, allen getrouwen onderdanen van Zijne allerchristelijkste Majesteits salut.

Slechts weinigen is het onbekend dat lange tijd reeds de Spanjaarden hebben getracht te regeren naar hun welgevallen. Misbruik makende van de goedheid van Zijne Majesteit hebben zij hem overreed de Inquisitie in de Nederlanden in te voeren . . . Wij hadden gehoopt, dat Zijne Majesteit zijn erflanden hiervoor zou hebben bewaard . . . Wij nemen de wapenen op om ons te stellen tegen de gruwelijke onderdrukking door de Spanjaarden met de hulpe van dien barmhartigen God, die alle bloeddorst haat.

¹⁾ Vos is — met drie andere pastoors — 30 Mei 1570 in Den Haag verbrand.

Gewillig en bereid om ons leven en al ons werelds bezit, wagen voor deze rechtvaardige zaak hebben wij nu — dan, zij God — een uitstekend leger van ruitery, voetvolk en geschut, alles op onze eigen kosten, op de been gebracht.

Wij roepen alle eerlijke ingezetenen der Nederlanden op ons te komen helpen. Laat ons bedenken de uiterste nood van deze landen, het gevaar van eeuwig-durende slavernij voor hen en hun kinderen en van de algehele onderdrukking van de evangelische religie . . . .”

Met spanning hadden ze geluisterd — Luyt vouwde het papier op en gaf het den eigenaar weer.

„Nu gaat het er dus op los!”

„Als het maar beter afloopt dan met graaf Lodewijk!”

„Hij roept alle ingezetenen op!”

„Alle éerlijke ingezetenen!” spotte een van de mannen, die bij het bier waren gebleven en schijnbaar niet luisterden.

„Dus jou nièt, Gerrit-buur!”

Gelach. Gerrits werd rood — maar hij bedwong zich.

„Als dan de eerlijke lui maar gaan; of de lui, die zichzelf voor eerlijk houden . . . .” gaf hij terug.

„Bedoel je soms, dat ik niet een eerlijk man zou zijn?”

De man stond op, kwam dreigend op Gerrits toegelopen.

„Het mes!” schreeuwde er een, zich verheugend op een messengevecht tussen de beide mannen, van wie het bekend was, dat ze elkaar niet konden lijden. „Vooruit, Japik!” Japiks hand greep naar het korte mes, dat hem in een leren schede op de zijde hing . . . .

Maar anderen kwamen tussenbeide: Luyt voorop.

„Géén gevecht, mannen! Over een enkel woord!”

„Voor wie vechten wil, is er wel een betere gelegenheid,” riep Luyt. Zijn stem klonk uit boven het verward rumoer der twistende en kalmerende boeren.

„Ik gà nièt met den Prins!” schreeuwde Japik. „’n Aarts-ketter — ’n rebel! Ik hou het met Zijne Katholieke Majesteit!”

„Dat doen we allemaal immers!” riep een ander. „De Prins van Oranje vecht tegen Alva — niet tegen den koning!”

Een gelach ging op: „Nièt tegen den koning!”

Maar de man, die het papier had meegebracht, hield dat vól. Jurjen-marskramer had het hem zélf verteld, en als de sinjeur, die gelezen had, het nog eens lezen wou . . . .

„Laat horen!”

Japik drong tot vlak bij de tafel, waar Luyt stond. „Laat horen, sinjeur!”

„Goed. Een amerijtje geduld, huisman — ik moet even zoeken . . . .”

„Hij vindt het nièt,” beweerde Gerrits, maar een ander: „Toch wèl. Ik heb het hem daareven horen lezen. Is 't jullie ontgaan?”

„Hier!”

Luyt richtte zich recht, las: „Wij zijn niet langer in staat, uit hoofde van de trouwe diensten, die wij Zijne Majesteit schuldig zijn, en van ons oprechte medegevoel met zijn getrouwe onderdanen, nog langer rustig toe te zien bij deze moorden, roverijen, kwellerijen en angst. Wij zijn, bovendien, zeker, dat Zijne Majesteit slecht is ingelicht betreffende de zaken der Nederlanden. Wij nemen daarom de wapenen op om ons te stellen tegen de gruwelijke onderdrukking . . . .”

„Zie je wel!” triomfeerde de boer. „Zie je wel!”

„Huichelarij!” schreeuwde Japik „'n Verrader en 'n aarts-ketter is de Prins.”

„Hawaar! Vóór den Prins!” Met één sprong was Gerrits bij zijn tegenstander, trof hem met de volle vuist in het gelaat.

Tumult — schreeuwen — messen vlogen uit de scheden . . .

Maar een paar van de meest bezonnen wierpen zich tussen de vechters; wisten den aanvaller in een hoek te dringen, Japik in bedwang te houden . . . .

„Dat zal je duur te staan komen, kettervriend!” bulderde die. „De baljuw . . . .!”

„Wát baljuw! — Verrader! Verklikker!”

Het lawaai zwol — met moeite bedwongen de mannen de woedende vijanden.

„Lang een kruik bier, kastelein!” riep iemand. „Dan drinken we de twist af!”

„Nooit!” Japik was paars van drift — hij worstelde om los te komen. Dat lukte niet. „Laat me!” schreeuwde hij.

„Als je niet vecht, dan,” zei een der boeren, die hem aan de arm vasthield. „We zaten hier zo rustig, en nu . . . .”

„Het is de schuld van die liedjes!” riep er één.

„Van dat papier, dat Govert had,” beweerde een ander.

„Mannen, luister!” Een zware stem was het; een stem, die stilte verkreeg.

Wouter Gysken was een gezeten boer, zijn woord gold in het dorp. De mannen luisterden.

„De liedjes, of het papier, of wat Japik zei — dat doet er niet toe. Laat ieder doen en denken, zoals hij wil. Vóór den Prins of tegen den Prins. Ik weet wel, ik blijf rustig op m'n hoeve en moei me nergens mee . . . .”

„Da's verstandig gesproken,” vond de kastelein.

„Kom mannen, nog een kroes gedronken.”

Verscheidenen gingen weer zitten — de waard trad op Luyt toe.

„Ik weet niet, Sinjeur, maar je doet beter verder te trekken. Je liedjes monden ons niet —”

„De vrijheid mondt jullie niet,” gaf Luyt scherp terug. „'n Mooie taveerne, waar voor den reizenden man geen plaats is!”

„Mooi of niet mooi — plááts is er niet voor jou en jouws-gelijken.”

„Meen je mij daarmee, Hein Cremer?” vroeg Gerrits, maar de kastelein deed, of hij die vraag niet hoorde.

„Ik gà,” zei Luyt, en stond op. „Maar als we terug-komen . . . .”

„We? We? Wie? Jij en je ketterprins? Man, dat duurt nog lang genoeg!” hoonde de waard. „Alva is er óók nog!”

„Dat weet ik — en ik hoop voor jullie, dat je het niet merken zal, zoals ze het in Gorcum gemerkt hebben! Al verdiende je dat wèl . . . .”

De borst stapte naar buiten — de koele lucht was verfrissend voor zijn verhit gelaat.

Hij stampte op de harde weg. Voor zülke lui waagde de Prins lijf en goed, waagden ballingen en burgers leven en have . . . .

Hij keek om — kwam er nòg iemand de taveerne uit? Het was Gerrits.

„Waarheen man?” vroeg die, zodra hij Luyt had ingehaald.

„Verderop. Ga je mee?”

„Ik wil wel. Want Japik . . . . Maar vooruit, dat loopt misschien zo'n vaart niet. Er wordt wel méér iets gezegd onder het gelag . . . .”

„Die ander gaat je verklikken.”

„Nee — dat doet ie-niet. Dáárvor ken ik hem wel.”

„Ben je vóór den Prins? Voor de vrijheid?”

„Ik wil met rust en vrede gelaten worden.”

„Dat dòet Alva niet!”

„Ik heb m'n boerderij — m'n gezin. Die kàn ik niet achterlaten . . . .”

De smidszoon bleef staan. Deze huisman had nog àlles: familie, bezit — en hij? Van alles beroofd! Zwerver! Opgejaagde! Hij werd bitter.

Deed dan niemand wat voor de grote zaak? Blevén ze dan àllen achter: de een uit vrees, de ander om bezit?

„Pas maar op, dat de Spanjolen je niet dwingen tot achterlaten,” snauwde hij.

De ander keek verbaasd. Hij begreep de plotselinge omslag niet in de stemming van den zanger — hij vond het vanzelfsprekend, dat je je boel niet in de steek liet, niet offerde, als de barre nood niet dwong . . . .

„Daar komt de Prins immers voor zorgen,” zei hij.

„Dat heb ik tenminste begrepen uit wat ik je hoorde voorlezen.”

„Ja.” Met een bruske beweging keerde Luyt zich af. „Ik groet je, huisman.”

En met forse stappen ging hij weg.

Bah! Voor zülke lui vocht de Prins, voor zülke lui zwierf je rond, verzamelde je geld, liep je gevaar . . . . Voor zülke lui!

Toen bedaarden zijn wilde gedachten . . . .

Ging het dan om de mēnsen?

Vader — Brouwer — Matthijsse, die hadden anders gesproken. Die hadden hem gezegd, dat het om vrijheid ging, om vrijheid van geweten, om God te dienen en te eren naar Zijn Wil en Woord.

Moesten nog länger de martelaars ten vure gaan of gedolven¹⁾ worden, als weerloze slachtschapen?

Neen, zó werd de strijd toch anders dan! hij in zijn bitterheid had gedacht — zó móest die strijd worden volgehouden, ondanks alle laksheid en onverschilligheid en tegenwerking van velen . . . . Volgehouden — tot . . . .?

Tot het einde — het bittere einde?

Hij dacht aan de preek op de Uylswaard: de dwalingen der Roomse Kerk deden te kort aan de hoge waarde van het offer van Christus — en zou dan een koning mogen dwingen in die dwalingen te volharden?

Zou Tieleman het dan tóch goed zien, als hij beweerde, dat de landzaten nièt zouden toestromen onder de vaandels van Oranje; dat zelfs ze niet komen zouden — een verdwijnend klein getal uitgezonderd?

O! het moèst, het móest!

Een geweldig groot leger moest Oranje krijgen — een leger, waarmee hij de Spanjaarden uit het land wègvagen kon, den landvoogd en de troepen, de Bloedraad en de Inquisitie — alles, alles . . . .

En dan de ballingen teruggekeerd, onverlet en onbedreigd! Géén vervolging meer — weer het vredige leven van vóorheen, in de steden en op het land . . . .

In de oude Smidse, als vroeger, met vader en . . . .

Moeder! Moeder!

---

¹⁾ levend begraven.

HOOFDSTUK XIV. NAAR HET KAMP

Luyt had het Limburgse bereikt.

Nu eens te voet, dan weer een eindweegs meegenomen door een vriendelijken voerman, die hem een plaats op zijn wagen had ingeruimd, was hij naar het Zuiden getrokken — onderweg zijn liederen aan den man brengend en de stemming onder het volk daardoor vóór den Prins trachtende te bewerken.

Het land was in spanning.

Wie hij ook sprak op zijn tocht: iedereen had het over de veldtocht, die komen ging. De dolste dingen werden verteld.

Dat Alva met zijn leger van geoefende en geduchte Spaanse soldeniers den Prins zou aanvallen en vernietigen, zoals hij Graaf Lodewijk verslagen had bij Jemmingen; dat de Prins regelrecht op Luik of op Brussel zou lostrekken, om die steden te nemen en daar een andere regering te vestigen dan die van den tyran; dat vanuit Frankrijk een Huguenotenleger kwam aanrukken, om Oranje te helpen; dat de huurlingen van het bevrijdingsleger reeds onderling twist en kraakeel hadden gehad . . . .

Het was onmogelijk uit al die verhalen en geruchten de juiste toedracht der dingen, het juiste verloop van de veldtocht op te maken.

Alleen kon hij met zekerheid gewaarworden, dat het leger uit het Trierse was opgebroken — door Keuls en Guliks gebied was getogen — en ergens in het heuvelland van Limburg een kampement had betrokken.

De landvoogd was eveneens in het veld. Zijn troepen lagen aan de Maas, bij Haren.

„Een groot kamp,” verzekerde de Limburger, die hem

dat laatste vertelde. „Een groot kamp, en dicht bij Maastricht en Roermond. Als de Prins van Oranje één van die steden aanvallen wil, is de hertog onmiddellijk bij de hand.”

„Heeft hij een groot leger?” vroeg Luyt.

„Kleiner dan dat van Oranje, zeggen ze. 24.000 man. Als je het zien wilt — je bent er nog maar een paar uur van verwijderd.”

Maar Luyt was niet van zins het Spaanse kamp te bezoeken. Dat was tè gevaarlijk — dat was onnodig ook!

Hij zei dat nièt aan z'n metgezel — vroeg wèl nauwkeurig de weg er heen. Om het te kunnen vermijden!

Toch . . . .

Hij was weer alleen — de Limburger had de hoeve bereikt, waar hij wezen moest, en met een gulhartige groet had de man afscheid genomen.

De weg lag eenzaam vóór den liedjeszanger. Een smalle weg was het, tussen de heuvels door.

De bladeren van de bomen waren reeds lang verdord, — begonnen af te vallen. De wind dreef er zijn spel mede: ze warrelden en dwarrelden langs de grond, verzamelden zich hier en daar tegen de wegberm in grote hopen . . . . Een haas joeg met wijde sprongen vóór den voetganger uit — bleef een ogenblik midden op de weg zitten, de lepels koddig bewegend, verdween toen tussen laag kreupelhout.

Een plek hei bloeide nog paars — een wezel schoot er onder vandaan, gevolgd door een stuk of wat jongen . . . .

De weg begon te stijgen.

„Klimmen,” mompelde Luyt bij zichzelf, terwijl hij met het oog de hoogte van de heuvel mat.

Aan de andere kant daarvan hoorde hij zweepgeknal, luid roepen, hinniken van een paard.

Zouden dat . . . . ?

Hij trad naar de kant van de weg, waar wat struikgewas en een paar bomen stonden. Als eens . . . .

Maar voor hij een besluit had kunnen nemen over wat hem te doen stond, zag hij boven de heuvelkam een lanspunt ver-

schijnen, een helm . . . . Met een sprong wilde hij zich verbergen tussen het hout: te laat!

De ruiter had zijn gestalte zien verdwijnen — Hij wendde zich om en schreeuwde iets; toen zette hij zijn paard aan en

NU KWAM EEN OPEN PLEK — HIJ JOEG DIE OVER

rende naar beneden. Luyt hoorde het roepen, hoorde het daverende hoefgeklop . . . .

Hij rende weg, voorovergebogen, met de handen het getak vóór zich uitéén-buigend. Maar het struikgewas belette hem snel te gaan: de twijgen sloegen hem in het gelaat, blemmerden zijn benen in hun gang! Voorwaarts toch!

Nu kwam een open plek — hij jòeg die over!

„'n Geus!” hoorde hij roepen achter zich. —

Niet omkijken — al wàs de stem bekend! Het hoefgeklop

had opgehouden — blijkbaar hadden de struiken ook het paard belemmerd.

'n Knal! 'n Musketkogel floot langs hem heen — Daar begon het bos weer: Luyt haastte zich tussen de stammen, die hem voor schoten enigszins beveiligden. Maar hij struikelde over een boomwortel — sloeg voorover — het hoofd bonsde tegen een knoest . . . .

Toen wist hij niets meer . . . .

Hijgend bleef Stoffer Gerritsz staan bij het roerloze lichaam van den liedjeszanger.

Ha! Nu had hij dat ventje! Nu had hij dien Geus!

Hij bukte zich en de Spaanse soldaten, die met hem jacht hadden gemaakt op den vluchteling, keken toe, hoe hij de stille gestalte omkeerde.

'n Bloedstraaltje liep uit een wond op het voorhoofd — de ogen waren gesloten — de kleur uit het gelaat trok weg.

„Da's goed angekommen,” zei er een.

„'n Geuzenkop is hard!” vond een ander.

„Als 't een Geus is,” kwam de eerste weer.

„Daar weten we nog niets van!”

„Of het er een is, Pedro Sanchez,” zei de voerman, terwijl hij opkeek. „Geloof dat van mij. Ik ken dezen kerel al lang.”

„Zo!” Pedro floot tussen de tanden en trad een stap achteruit. In de grond van zijn hart mocht hij den voerman niet lijden. Die deed zijn best voor de zaak van den koning en de moederkerk, goed en wel — maar om tegen je eigen landgenoten zó fel op te treden, om het zó prachtig te vinden, als een Hollander werd gevangen genomen of werd veroordeeld . . . ! Pedro was een soldaat — en teerhartig was hij niet; maar lui, die de eigen taal spraken als je zelf, behandelde je toch anders dan lui, die heel en al vreemd waren . . . . 'n Verrader kon je Stoffer Gerritsz niet noemen, natuurlijk niet — maar evenmin kon je een gevoel van afkeer tegen den vent overwinnen.

„Wat moeten we met den Geus?” vroeg een van Pedro's makkers.

„Meenemen naar het kamp,” zei een ander.

„Hoe?”

„Wel — in de wagen. Daar dragen we hem heen.”

„Goed. Vooruit dan.”

Twee mannen namen Luyt tamelijk onzacht op en begonnen hem te dragen in de richting van de hoeve, waar ze hun huifkar hadden staan. De jongen sloeg even de ogen op — sloot ze onmiddellijk weer. In die korte seconde had hij den voerman herkend . . . .

Gevangen! Hij trachtte helder te blijven —

Z'n hoofd bonsde en brandde. Hij wilde denken — het kon niet! Het moest!

Hij sloeg opnieuw de ogen op — wat langer nu.

Drie Spaanse soldaten, Stoffer Gerritsz.

Alléén tegen vier man! Dat was hopeloos. Waar zouden ze hem heen brengen?

Hij hoorde, hoe Gerritsz over hem vertelde aan de soldatiërs. „'n Ketterzoon — z'n vader gevlucht en verbannen — in Den Bosch me ontsnapt — oproerige liedjes . . . .”

Liedjes! Die had hij bij zich! Als ze die vonden! Als ze zijn gèld vonden! Met een plotselinge ruk trachtte Luyt zich te bevrijden — z'n ene been kwam vrij, viel naar beneden . . . .

„Ho!” lachte een Spanjaard — steviger grepen ze hem vast. Nee, ontsnappen zou de Geus niet; geen denken aan!

„Nog een klein eindje, mannen.”

„Gelukkig. Het begint me knap te vervelen!”

„Zo'n ketter is zwaar.”

„Hij geeft niets mee.” En, zich over den gewonde bukkend, voegde de spreker er bij: „Hij is weer buiten westen, geloof ik.”

Zo was het: Luyt had opnieuw het bewustzijn verloren.

Hij bemerkte niet, dat men bij de huifkar aankwam. — Een stuk of wat soldatiërs, die niet aan de jacht hadden deelgenomen, kwamen toegelopen, nieuwsgierig.

„'n Gevaarlijke Geus,” vertelde Sanchez, „tenminste volgens onzen voerman hier.”

„'t Is zo,” zei die. Hij meende spot, hij meende minachting te horen in de toon, waarop de Spanjaard sprak.

„Leg hem in de wagen,” beval de vaandrig, die er bij was gekomen. Het bevel werd opgevolgd.

Stoffer Gerritsz klauterde zelf op de huifkar, om een paar uitrustingsstukken, die daarin geborgen waren, opzij te leggen en zo ruimte te maken voor den gevangene. Toen werd Luyt neergelegd.

„Binden,” zei Gerritsz.

„Ga je gang,” spotte Pedro Sanchez. „Wij gaan es kijken of de boer van de hoeve hier niet nog een kruik of wat bier heeft staan . . . .”

Hij liep weg; 'n paar van z'n makkers gingen met hem mee. De voerman keek hen na — toen zocht hij touw, en bond armen en benen van zijn gevangene . . . .

Onder Luyts wambuis ontdekte hij een dikke bundel — hij haalde die te voorschijn. Papier!

Aha! de liedjes, die de jongen overal zong! 'n Goede vondst! Nu zouden de soldeniers wel moeten geloven, dat hij gelijk had met z'n beweringen over den gevangene! Die papieren kreeg de vaandrig te zien! Vast en zeker! Dadelijk!

In z'n haast om de gewichtige vondst aan den aanvoerder te tonen vergat hij zijn gevangene nauwkeuriger te onderzoeken . . . .

De huifkar hotsbotste over de weg, toen Luyt uit z'n verdoving wakker werd. Het duurde even, vóór hij zich het gebeurde herinnerde — toen trachtte hij zichzelf half op te richten. Het lukte niet.

Het was donker onder de huif — tegen het avondlicht, dat door de half-ovale opening vóór aan de wagen binnendrong, tekende zich zwart de gestalte van den voerman af.

„Stoffer Gerritsz is bij de tros van Alva's leger gekomen,” herinnerde de jonge Geus zich, dat Tieleman had verteld — en die herinnering bracht hem tot het vermoeden, dat het kamp van den landvoogd weleens het doel van de tocht kon zijn.

En dan . . . ! Luyt maakte zich in het minst geen illusies omtrent wat hem daar zou te wachten staan! Zanger van oproerige liederen — in het bezit van veel geld — zoon van een ketter . . .

Hij bewoog de handen: het touw zat er strak omgesnoerd en schrijnde zijn huid, zodra hij zich los wilde wringen. De benen dan — dat bleek even onmogelijk . . . De jonge man bewoog zich — de voerman merkte het. Die keerde zich half om: „Wakker?”

Geen antwoord.

„Zing es! Zoals toen in Den Bosch!” sarde de man verder.

Geen antwoord.

„Je hebt anders een hele voorraad Geuzendeunen. — Ik heb ze zolang genomen en bewaar ze voor je. In 't kamp krijg je ze misschien wel terug — als de hopman ze je geven wil!”

't Kamp! Dus dat had hij goed geraden!

„Kom, zeg je niets?”

„Fielt.”

„Nou nou — vriendelijk ben je niet! Hoe vin'je het anders, dat wij elkaar zo ver van huis ontmoeten? Onverwacht, hè?”

Luyt beet zich op de lippen — wilde niet antwoorden. O! als hij had gekund! Hij wrong en trok — de touwen bleven vast . . .

De voerman begon te fluiten — een spottend wijsje. Luyt luisterde er naar; luisterde óók naar het tegen-elkaar-schuren van het tuig der paarden, naar het lichte gerinkel en gekletter van de wapens der begeleidende soldeniers. Hoeveel wagens zouden er zijn in dit konvooi?

Ineens brak het fluiten af — klonk geschreeuw: „Vive le geus!”

„San Jago! Spanje! Spanje!”

Kreten — schoten — rumoer.

Gerritsz was van zijn voermansbank opgerezen — sloeg met de zweep wild los op de paarden. De wagen begon

sneller te rijden — botste ook heviger over keien en door gaten van de weg . . . .

„Vive le geus!”

Een aanval! Een aanval van prinses-soldaten!

Nu moesten ze vlakbij zijn — Luyt hoorde het slaan der zwaarden, het schreeuwen der vechtenden . . . . Een lansstoot scheurde de huid open.

„Ho!” — een schok — de wagen stònd . . . .

De voerman sprong van de bok.

Luyt riep — maar zijn stem ging in het lawaai verloren. Hij wentelde zich òm op de vloer van de kar — wentelde en rukte met handen en voeten — Bons! De wagen werd opzij gegooid! Sprong er een paard tegen aan?

„San Jago! Spanje!”

„Oranje! Oranje! Vive le geus!”

Schoten knalden — lichamen vielen . . . . Toen begon het rumoer te verzwakken.

Weer riep Luyt.

Nu werd hij gehoord. Een man — een lantaarn in de hand — klauterde op de kar — zag den gebundene . . . .

„Kom hier, makker.”

Een mes bevrijdde Luyt van de touwen — hij richtte zich op — rekte zich uit. Toen klom hij naar buiten . . . .

In de verte vluchtten — vaag nog zichtbaar — ruiters . . . . òm de kar stonden krijgslieden, 'n paar gevangenen in hun midden. Op de grond enkele bewegingloze gestalten . . . .

„Wie ben je?” vroeg hem iemand.

„Luyt Lievensz., de liedjeszanger.”

„Vóór den Prins?”

„Vóór den Prins.”

„Gevangen?”

„Ja. Overvallen — daarstraks. De voerman hitste de Spanjaarden achter me aan.”

„Zo — de voerman. Die hebben we — daar staat hij.”

Tussen de gevangenen ontdekte Luyt zijn oude kennis.

Die stond met gebogen hoofd — een paar gewapende geuzen hielden hem en de anderen scherp in het oog.

„Vooruit mannen!” klonk een bevel. „Haastig verder — we zijn dicht in de buurt van Alva's kamp. Dat is gevaarlijk.”

Snel werd de kolonne gevormd. Drie wagens waren buitgemaakt — op een daarvan werden de gevangenen geplaatst — ruiters omringden die. Luyt kreeg een plekje op de voermansbank van een tweede wagen.

„Voorwaarts!”

Door de avond, door de nacht ging de tocht. Tegen de morgen bereikten ze de Maas — trokken die over.

Zo kwam Luyt in het kamp van den Prins.

HOOFDSTUK XV. IN HET KAMP

„Je geld is even nódig als wèlkom, jonge man,” had de hopman gezegd, aan wien Luyt vertelde, dat hij geld bij zich had, door medestanders in Holland voor den Prins verzameld.

Hij had het zèlf mogen afleveren: in de tent, waarboven de standaard van den opperbevelhebber woei.

Achter een eenvoudige tafel had de Prins gezeten, gekleed in een wambuis van buffelleer.

Héél anders dan de smidszoon het zich had voorgesteld.

De Prins van Oranje! Een van de machtigste heren onder de leden van den hogen adel — de man, die een paleis in Brussel bezat, een kasteel in Breda, de grote goederen van de graven van Buren onder Leerdam, bij Gorcum in de buurt . . . . Hoe rijk en schitterend moest diè wel niet gekleed zijn, als je dacht, dat de gewòne edelen in kleurige gewaden of glanzende wapenrustingen gingen . . . .

Natuurlijk: Oranje had moeten vluchten, en Oranje's goederen waren verbeurd verklaard. Dat wist Luyt wel — maar hij had gemeend, dat er bij zo een hoge heer dan nog wel genoeg overschoot . . . . En: dat prinsdom Oranje, daar ver weg in Frankrijk, dat hem behoorde, had Alva toch nièt kunnen confiskeren¹⁾).

Nee, Luyt had verwacht, dat de Prins en de omgeving van den Prins veel rijker, veel prachtiger er uit zouden zien.

Maar hij had niet lang tijd gehad voor zijn verwondering.

„Uit Holland gekomen?” had de man achter de tafel gevraagd, en de jonge geus had geantwoord:

„Jawel, Prins. Uit Gorcum.”

¹⁾ verbeurd verklaren.

„Met geld?”

„Jawel, edele heer. Tieleman heeft het me gegeven.”

Een glimlach vloog over het gelaat van den aanvoerder.

„Goed. Geef het maar af aan den heer Van Wesembeke,”
en hij wees op een man, die eveneens in de tent aanwezig was.

Luyt maakte zijn gordel los — begon het geld daaruit te halen.

Toen vroeg de Prins:

„Ben je een poorterszoon uit Gorcum?”

„Jawel, edele heer. Luyt Lievensz heet ik — mijn vader . . .”

„Is Lievensz, de smid? Die in mijn dienst is gekomen?”

„Jawel, Prins. Ik hoop mijn vader in het leger te vinden.”

„Dat kan. Hij is kort geleden teruggekomen uit de Palts.”

De Prins wendde zich om, wenkte een der wachthebbende hellebaardiers en fluisterde dien een bevel toe. Dan richtte hij zich weer tot Luyt:

„Er zijn meer Gorcumers onder mijn mannen. Ken je burgemeester Van den Hoevel?”

„Jawel, Excellentie — die is óók gevlucht. En Wensel Berchmans en . . .”

„Het bedrag komt overeen met de bijgevoegde opgave, Uwe Excellentie,” zei Van Wesembeke.

Hij had het geld nageteld en het totaal vergeleken met het eindcijfer van een briefje, dat Tieleman er bij had gedaan.

„Goed. Dan dank ik je voor de betoonde ijver en trouw, Lievensz. — Wat was je verder voornemens te doen?”

„Blijven, Uwe Excellentie. Dienst nemen onder Uw vaandel.”

„Mijnheer Van Wesembeke, wilt U zorgen, dat aan die wens wordt voldaan? Hij moet bij hetzelfde vendel als zijn vader.”

Van Wesembeke boog — tegelijk kwam de hellebaardier terug.

„En?” richtte Oranje zich tot hem.

„De man is er, Uwe Excellentie.”

„Laat hem binnenkomen.”

De hellebaardier trad naar buiten — bracht even later een man binnen.

„Hier is . . . .” begon de Prins, maar hij behoefde niet uit te spreken.

„Vader!”

„Luyt! Mijn jongen!”

Ze zagen niemand anders dan elkaar — tot de Prins, in ontroering glimlachend, zei:

„Ga nu maar samen naar buiten — samen alleen . . . .”

Toen gingen ze.

Buiten het kamp, door de muur van een Limburgse boerderij beschut tegen de wind, waren ze gaan zitten: de vader en de zoon. Hadden ze gesproken . . . .

Zó lang was het geleden, dat ze elkaar hadden gezien, zó lang . . . .

Wéér had die avond hun voor de geest gestaan, toen broeder Antonius was komen waarschuwen, was komen aandringen op vlucht . . . . De morgen, die het gezin had uit elkaar gescheurd . . . . Daarna . . . .

Luyt vertelde. Van de dagen nà vaders vertrek, toen hij en moeder alleen waren achtergebleven — van moeders angst, van moeders spanning — van haar zwakker worden — van haar sterven . . . .

En de vader luisterde. Somber staarde hij voor zich neer: de smartelijke herinnering werd sterker, nu zijn jongen, zijn eigen jongen, daar naast hem zat en vertelde . . . .

„Moeder ging naar haar Heiland,” hoorde hij de jonge stem, „dat heeft ze getuigd . . . .”

En dat was troost, grote troost . . . .

Na een poos zwijgens vroeg Lievensz:

„En jij — wat moest jij na . . . . moeders . . . . dood?”

„Teunis-oom en Geerte-meu namen me op. Daar bleef ik, totdat . . . .” en hij vertelde van zijn ontmoeting met Brouwer, van het gebroken-heiligen-beeld, van zijn vlucht . . . .

„Je was te gauw beraden, jongen — meue is niet zo kwaad als ze soms schijnt. Je was tot dankbaarheid verplicht . . . .”

„Jawel, vader — maar dag aan dag verweet ze me onze ketterij; moest ik horen, dat ik genadebrood at — En dan: ik wilde méé doen, méé helpen . . . . Ik wilde naar U.”

„Wist je waar ik zijn kon?”

„Zo wat. Wensel Berchmans had me over U verteld.”

Het werd een lang gesprek: niet alleen Luyt had veel door-gemaakt, ook zijn vader had heel wat beleefd . . . . En nú waren ze beiden in het leger, dat de Nederlanden bevrijden wilde.

„Er zijn hier meer Gorcumers,” vertelde Lievensz. „Wensel Berchmans bijvoorbeeld. Maar die is heftig, die zoekt wraak. O, ik kan dat wel begrijpen. — Soms komt datzelfde gevoel bij mij op. Als ik denk aan alles, wat die Spaanse beulen ons hebben aangedaan; aan ons gezin, dat ze hebben verwoest; aan moeder, die ze hebben doen sterven . . . . Maar het måg niet de overhand krijgen, dat zoeken van wraak. Om vrijheid gaat het — om de vrijheid, God te mogen dienen en eren naar Zijn Woord . . . .”

Het was donker, toen ze terugliepen naar het kamp — beiden vervuld van droeve gedachten; beiden verheugd, nu ze elkáár wéérvinden mochten . . . .

Wensel Berchmans leunde tegen een wagenwiel.

Hij had de vorige avond gehoord, dat Luyt was gekomen, maar hij had den jongen niet te zien gekregen. Dat was te begrijpen geweest: natuurlijk wilden de smid en zijn zoon rustig met elkáár zijn, zonder een derde.

Maar nú was het ochtend — het leven in het kamp was ontwaakt.

Tussen de tenten liepen soldeniers — bij de marketenster zaten al manschappen achter het bier; op een trommel werd met dobbelstenen geworpen . . . .

Een troep ruiters maakte zich gereed voor een verkennings-tocht in de omtrek. Wensel keek er naar — Daar kwam de

aanvoerder aangereden; een ridderlijke figuur, hóóg te paard: Lodewijk van Nassau, de broer van Oranje. De held van Heiligerlee — de verslagen veldheer van Jemmingen! Hij stelde zich aan het hoofd van zijn mannen; een kort bevel — de troep reed weg.

Een trosknaap kwam langs. Wensel riep hem aan, maar de jongen liep door. Hoorde hem blijkbaar niet.

Waar zou die Luyt Lievensz zitten? Berchmans was brandend nieuwsgierig naar tijding uit Gorcum. Die zou Luyt wel hebben.

Ha! daar kwam hij. Mèt z'n vader!

„Goede morgen!” groette Wensel. Hij richtte zich op uit zijn leunende houding en liep de twee tegemoet.

„Berchmans!” Luyt stak hem de hand toe — vond het prettig, hem weer te zien.

„Hoe gaat het?”

„Goed — voor zoover het een balling goed kan gaan.” De toon was bitter.

„In allen gevalle ben je nog een vrij man,” zei Luyt — hij herinnerde zich het lot van Rutgersz. en Van Maeseck.

„Vertel! Hoe hebben ze die vermoord?”

Onder het verhaal werd Berchmans wit van woede — zijn tanden knarsten op elkaar.

„Die beulen! Die Paapse moordenaars!” barstte hij los. Maar de smid legde hem de hand op de arm.

„Zo zijn ze niet allemaal, Wensel,” zei hij. „Denk eens aan broeder Antonius en aan . . . .”

„Bah! Vertrouw een paap — dan zie je, wat er van komt. Als Rutgersz naar mij had geluisterd en óók was gevluht, dan leefde de man nog. Maar hij vertrouwde, dat het wel goed zou gaan, dat ze hem wel met rust zouden laten! Nu zie je!”

Hij balde de vuist. „O als ik ooit kàn — als ik ooit wraak kan nemen! Oog om oog, tand om tand!”

De smid schudde het hoofd.

„Jouw dorst naar wraak en hún dorst naar bloed — zou daar véél verschil tussen zijn, Wensel?” vroeg hij.

De ander zag hem aan. „Als ik niet wist, smid, dat jijzelf zwaar hebt geleden door die beulen, zou ik je néerslaan kunnen. Maar je probeert te doèn, naar wat je zegt. — Ik kan dat niet en ik wil dat niet. Ik wil wraák.”

Met grote stappen schreed hij weg — verdween om de hoek van de tentenstraat. Lievensz staarde hem zwijgend na . . .

„Zouden we gauw oprukken, vader?”

Luyt had gedacht, dat de veldtocht veel sneller zou verlopen — nu was hij al een paar dagen in het kampement, en het scheen hem, dat er niets werd gedaan. Ja, af en toe een verkenningstocht — af en toe een kleine schermutseling tussen uitgezwermdde voorposten — af en toe een overval op een konvooi — maar de opmars van het gehele leger, het begin van de eigenlijke bevrijdingstocht liet op zich wachten.

„Ik weet niet, Luyt. Er zijn voortdurend moeilijkheden . . . De huurtroepen . . .”

Die huurtroepen — het over-, over-grote deel van de manschap — maakten er de kracht en de zwakheid van uit.

De kracht: door hun aantal en hun mindere of meerdere geoefendheid; de zwakheid: door hun eisen van soldij, optijd-uitbetaalde soldij . . . Die eis was billijk: ze wilden voor hun werk betaald worden; maar die eis was onvervulbaar, want de gelden van den Prins begonnen schrikbarend te minderen en de beloofde bijdragen uit de gewesten kwamen langzaam en maar zeer ten dele binnen . . . Dat maakte uitbetalen onmogelijk — en daardoor kwam er een geest van ontevredenheid, van miltzucht onder de manschappen.

Half September was er groot tumult in het leger geweest. Hoe het precies gekomen was, wist Luyts' vader niet te vertellen — al was er wel te voren iets van onenigheid te bespeuren.

Tussen de Walen en de Duitsers ging het.

Ze hadden zich wel allebei laten aanwerven onder het Prinsenvaandel, maar daarom konden ze het nog niet altijd even goed met elkaar vinden. Gedurig had je van kleine twisten gehoord, van scheldpartijtjes en gevechten . . .

Tot op eens! Het hele kamp was in rep en roer geweest.

De Waalse vendels stonden bijengeschoold — morrend, schreeuwend, dreigend . . . . Tegenover hen de Duitsers — 'n schot viel. —

Méér schoten! Heftige kreten klonken — zwaarden blikkerden, sloegen — bloed vloeide . . . .

Een slag in eigen kamp, tussen eigen troepen!

De opperbevelhebber was komen aangalopperen — de breedgerande hoed met de wapperende veer was afgewaaid — z'n olijfbruin gelaat gloeide. — Naast hem reden edelen — onderbevelhebbers.

Tot midden tussen de tierende en vechtende bende dreef Oranje zijn ros — toen hief hij zich hoog in de stijgbeugels en wenkte om stilte.

Het hielp niet! Het schreeuwen en vechten duurde voort!

Toen sloeg één van de edelen, die naast den Prins reden, met het plat van zijn zwaard naar een Waal, die met een hellebaard dreigde.

Een gehuil was het antwoord — musketten knalden.

Naast Oranje zonk Nicolaas de Hames van het paard, de wapenheraut van het Gulden Vlies. Lodewijk van Nassau zag hem vallen — den vriend, met wien hij had samengewerkt in het Verbond der edelen. Hij drukte zijn paard de sporen in de zijde — met een geweldige sprong stoof het dier vooruit, midden onder de tierende soldeniers, die verschrikt uitéén stoven. Weer knalden schoten — een kogel doorboorde de wapenrok van den Prins, sloeg hem het zwaard van de zijde weg . . . .

De Prins riep. —

Niemand verstond hem, maar de dichtstbijzijnden werden stil. Ze wilden luisteren. Tegelijk drong een troep gewapenden zich om den opperbevelhebber heen: uitgewekenen, ballingen, die streden nièt om soldij, maar voor de grote zaak . . . . Hun lichamen waren een bescherming om hun aanvoerder . . .

Het rumoer verzwakte — nu klonk de stem van Oranje.

DE OPPERBEVELHEBBER WAS KOMEN AANGALOPPEREN

Nu werd die stem verstaan. De mannen luisterden — hun wapens staken ze op . . . .

Ze gehoorzaamden, toen hun bevolen werd naar hun tenten te gaan, vrede te bewaren onder elkaar . . . .

Ze gehoorzaamden — voor hoelang?

Het was goed gegaan sedert dien — en nu was het begin October. Maar het steeds dreigend gebrek aan geld voor soldij kon elk oogenblik een muiterij, een weigering om te vechten, veroorzaken . . . .

„We moeten opbreken,” zei Lievensz, „we moeten slag leveren. Dat zegt iedereen, die je er over hoort. Van den Hoevel zei het gisteren nog, en de hopman en de vaandrig, ieder . . . . Want een overwinning geeft vertrouwen — geeft buit — geeft hulp — Die hebben we alle drie hard nodig.”

„En als het geen overwinning wordt?”

„Dan — dan moge God onze arme landen genadig zijn . . .”

Lievensz en Luyt waren opgekommandeerd. Mèt enkele anderen — 'n twaalf man in 't geheel.

Ze moesten zich als huislieden kleden, was hun gezegd, en de wapens, die ze meenamen, moesten goed worden verborgen.

Dáár zorgden ze voor. In hun wijde hozen staken ze elk een paar ruiterspistolen — in de schacht van de laars zat een dolk. Het mes in leren schede kon aan de gordel blijven — dát zou geen argwaan opwekken.

Aan de grens van het kamp vonden ze hun makkers — allen gekleed als zij. De hopman van hun vendel was er bij; de smid herkende hem.

„Waarheen, hopman?“ vroeg hij, doch de aangesprokene antwoordde niet op die vraag.

„We wachten nog iemand,“ zei hij alleen. Van tussen de tenten kwam een eenzame ruiter aan — 'n boer. Maar het paard, waarop hij reed, was geen boerenpaard, en zijn houding was die van een krijgsman.

Nu was hij vlak bij . . .

„De Prins!“ zei Luyt. Hij had den opperbevelhebber herkend. De anderen keken verrast op — groetten eerbiedig.

„In orde, mannen. Denk er om, verder ben ik géén Prins, maar een gewone boer, net als jullie.“

„Jawel, Excellentie,“ zei er een.

„'n Boer — dus géén Excellentie,“ herhaalde de Prins zijn mededeling nog eens. „We moeten naar de Maas — 'n plaats zoeken, die ondiep genoeg is om er over te trekken.“

„En dan?“ vroeg Lievensz in spanning. Hij meende te begripen, wat er verder gebeuren zou.

„Dan gaan we naar het leger terug en wachten daar op

verdere bevelen van den opperbevelhebber," antwoordde Oranje fijntjes. De ander begreep — en zweeg.
„Voorwaarts, mannen."

VAN TUSSEN DE TENTEN KWAM EEN EENZAME RUITER AAN

Ze reden weg — door het Limburgse land naar het Westen, naar de Maas.

De bomen waren bladerloos geworden; de wind was koud. Aan de lucht dreven dreigende regenwolken — grote, grauwe gevaarten. Het zand van de weg was vochtig — dof ploften de paardenhoeven op het mulle pad. Eén der ruiters was een

Limburger, die de streek goed kende. Hij reed naast den Prins, gaf op diens vragen inlichtingen.

Ja, waar ze nu reden, dat was de Graadheide — Wijd en vlak strekte die zich uit — een enkele terreingolving onderbrak de eentonigheid.

'n Paar hazen, opgejaagd uit hun leger, galoppeerden in grote sprongen weg; 'n koppel patrijzen, met korte wiekslag, vloog op en viel een eind verder weer neer tussen het heidekruid; hoog in de lucht zeilde een havik . . . .

Daar aan de heiderand die bomen, dat heette het Limbrichter Bosch. De weg, die ze nu volgden, leidde naar Obbicht, vlak bij de rivier.

Stockem lag daar tegenover . . . .

De Prins luisterde — onderwijl scherp uitkijkend, en weg en omgeving goed opnemend.

„Hoe ver het nog wàs naar de Maas?”

„'n Goed uur rijden, misschien.”

„Of er doorwaadbare plekken waren?”

„Dat wel — al was het water in dit jaargetijde juist erg hoog.”

„Dan zoeken we — tot we vinden.”

Dat werd gemakkelijker gezegd dan volbracht.

Want het kon niet al te openlijk gebeuren; dat zou argwaan wekken: een troep bereden boeren, die naar een voorde zochten!

Een tijd reden ze door, zonder gesprek. De heide was overgestoken — nu kon het tot de Maas niet ver meer zijn.

„Een liedekje, mannen!” zei de aanvoerder. „Wie heeft er een leutig liedekje?”

„Lievensz!” riep er een.

Luyt liet zich niet lang bidden — hij begon een oud ruiterslied:

Het¹⁾ quamen drie ruyters gelooopen

Soo verre uit duytsche lant

Met netten ende met knooopen²⁾, ja knooopen,

Het waren die beste, diemen vant³⁾.

¹⁾ Er.

²⁾ met netten ende met knooopen: heel armoedig gekleed.

³⁾ die men vond.

Si quamen voor eender waerdinnen huys¹⁾,
Al daer men tapte den wijn.

„Waerdinne! wi droncken so gaerne, ja gaerne,
Wi en hebben gheen gheldekijn²⁾”.

„Waer op soude ick u borghen?
Ghi coemt uut vreemde landen,
U kleederkens die zijn dinne, ja dinne
Ghi en hebbet ghelt noch panden³⁾”.

Een paar van de ruiters, die de woorden kenden, stemden mee in, en luid klonk hun gezang over het land.

„Wèl gezongen!” prees Oranje, toen het lied uit was. „Een aardige voys⁴⁾”.

Tegelijk zette Luyt opnieuw in: het vers van Hansken, den boerenknaap, die de hoeve van vader en moeder verliet om onder het krijgsvolk te gaan, maar wien de moed in de schoenen zakte, zodra hij met het ruwe en gevaarlijke leven der soldeniers kennis maakte:

„Doen Hansken over dat water quam,
Een scam in sinen beck vernam⁵⁾.
Doen wast hem seer berouwen: ⁶⁾
Hadde ick den ploechsteert metter hant,
Mijns vaders acker soude ick wel bouwen.”⁷⁾

„Een geschikt lied voor een gezelschap boeren,” meende de hopman, en anderen vielen hem bij.

Het zingen had de weg gekort — dáár lag de Maas voor hen.

Ze was breder nú dan toen Luyt in de zomer aan haar oever

---

¹⁾ voor het huis van een waardin.

²⁾ geld.

³⁾ dingen van waarde.

⁴⁾ wijs.

⁵⁾ kreeg (hij) een snee in zijn gezicht.

⁶⁾ toen kreeg hij erge spijt.

⁷⁾ bebouwen.

had gezeten, zag de jonge man dadelijk. Een overtocht scheen zeer moeilijk.

De mannen stegen af — een paar, de Prins onder hen, liepen naar de oever. Daar lag een bootje —

„Van 'n visser,” zei de Limburger. „'n Kwartier uurs verderop staat z'n hut — een eind van de rivier af.”

„Stap in, mannen.”

Drie man stapten in — één van hen nam een lang touw mee, dat aan zijn zadel had gehangen.

Ze stootten af — roeiden langzaam naar het midden van de stroom — peilden . . . kwamen terug.

Te diep . . . .

Vèrder dan.

Een paar maal werd zo naar een ondiepte gezocht — géén werd gevonden.

„Zijn er toch voordén hier?” vroeg de Prins.

„Jawel, Excellentie.”

„Goed. Vannacht proberen we te paard.”

Ze vònden die nacht ondiepe plaatsen — hun paarden kwamen niet veel verder dan tot de buik in het water. Maar dan trapte er een in een voetangel — en nòg een . . . .

Overal, waar de mogelijkheid van overtocht bestond, had Alva voetangels in de stroom laten werpen: dáár was doortocht met een leger tè gevaarlijk, zo niet onmogelijk.

Toch bleven ze zoeken.

Want ze móesten vinden. Een langer werkeloos blijven van het leger was onnut, was gevaarlijk. Alleen een slag, alleen een overwinning kon redding brengen. En om die slag te kunnen leveren, om die overwinning te kunnen behalen moest de rivier worden overgetrokken, die als een brede hindernis lag tussen het leger van den Prins en dat van Alva . . . .

Eindelijk!

Diep gingen ruiters en rossen door het water, maar: ze gingen er door.

Moeilijk zou de overtocht zijn — maar: ze scheen mogelijk.

Hier, tegenover Stockern. De verkenningsstocht was geslaagd!
In de prille morgen reed de troep terug naar het kamp.

Het leger stond marsvaardig.

In de koude October-namiddag wachtte het het sein tot vertrek.

„Voorwaarts!”

De tocht begon.

Voorop de verkenner — niet langer in boerenkledij nu, maar duidelijk kenbaar als soldaten van het Prinsenleger. Oranje-zelf reed bij hen — omringd door zijn bevelhebbers: Lodewijk van Nassau; de graaf van Hoogstraten; de graaf Van der Marck . . . .

Luyt keek naar die groep hoge edelen; Lodewijk van Nassau bewonderde hij bijna evenzeer als zijn prinselijken broeder. En graaf Hoogstraten! Een nobel heer — een minzaam heer! Een wonderlijk verhaal over hem ging in het kamp: hoe hij door een ongeluk was ontsnapt aan de Bloedraad; was ontkomen aan het schavot, waarop Egmond en Hoorne het leven hadden gelaten. Hij was op weg geweest naar Brussel om Alva te gaan begroeten, toen die nog pas in het land was. Nòg was er geen sprake van een Raad van Beroerten, nòg scheen de landvoogd den hogen heren niet ongunstig gezind . . . .

Op die tocht naar Brussel had Hoogstraten zich — onvoorzichtig — met zijn eigen pistool aan de hand gewond. Die wond had zijn reis vertraagd — zó lang vertraagd, dat de gevangenneming van Egmond en Hoorne gebeurd en bekend was, éér Hoogstraten de hoofdstad bereikte . . . . Toen had hij zijn paard gewend en was het land uitgereden, naar zijn boezemvriend, naar Oranje . . . .

Nu reed hij met dien sámen de slag en de krijg tegemoet!

Naast hem was Lumey, graaf van der Marck. 'n Ruwe kerel — woest en dapper. Ruig zijn baard, onverzorgd zijn hele uiterlijk. Bemind onder zijn manschappen was hij niet, „Langnagel”. Wèl bekend om zijn wilde moed; om zijn

zware eed, haar noch nagels te laten knippen, éér de dood van Egmond was gewroken. 'n Barse krijger . . . .

In bevolen zwijgen ging de tocht verder. Alleen de onvermijdelijke geluiden klonken: de stap der soldaten, de hoefklop der paarden, het knarsen der wagenwielen: een dof, zwaar geheel van geluiden, vreesaanjagerend in de nacht . . . . Als een somber leger der vergelding was deze krijgsmacht . . . .

Luyt herkende de weg: hier de Graadheide, daar het Limbrichter Bosch. Spookachtig-zwart dreigde dat in de donkerete . . .

Nu moesten ze bijna de overtochtsplaats bereikt hebben. De maan kwam op — het werd lichter.

Ja! Dicht bij de oever was een hoogte, dáár bleef de groep der aanvoerders staan. Het leger hield halt.

De graaf van Hoogstraten kwam naar een afdeling ruitery toegerezen: duizend man. Die moest het eerst oversteken.

'n Kort bevel: de ruiters daalden de oever af en begaven zich te water.

Verschrikte vogels vlogen krijsend op — kreten klonken, geroep.

Het glad-zilveren oppervlak der rivier werd gebroken; als een donkere massa bewoog de ruitery zich voorwaarts. Steeds dieper gingen de paarden het water in. Dáár klonken kreten — hulpgeroep!

Het scheurde door de nacht, schilde uit bóven alle andere geluiden.

„Daar verdrinken er!” hoorde Luyt naast zich zijn vader zeggen, en hij rilde.

Het was niet licht genoeg, om duidelijk te onderscheiden wat daar ginds gebeurde — wèl zagen de mannen aan de oever donkere dingen, die van de hoofdtroep weggeslagen schenen — ze bewogen, verdwenen, kwamen weer boven — dan zonken ze weg . . . .

De mannen van Van Hoogstraten hadden de overkant bereikt — posteerden zich daar, om, àls Alva een aanval mocht wagen om de overtocht te beletten, die aanval op te vangen.

Weer ruiters.

Ze dreven hun paarden het koude nat in — maar de wal aan de overzijde beklommen ze niet. Ze bleven in de rivier staan — tot de zware lijven hunner paarden een dam vormden, die de kracht van de stroom brak en daardoor aan het voetvolk gelegenheid gaf over te trekken. Tot aan de hals toe ging het door het water: de bandeliers, waaraan de kruitmaatjes hingen, hieven de mannen boven het hoofd, om hun kruit droog te houden — de brandende lonten eveneens . . . Ieder ogenblik konden die immers nodig zijn!

Het geschut! Tien stukken veldgeschut bezat het leger — met zweepgeknal en luid geroep werden de paarden aangedreven, die ze trokken. Munitie-karren en tros-wagens volgden.

„Help even!” schreeuwde een trosknecht. Hij kon zijn span paarden niet meester blijven. Luyt schoot toe — pakte een der dieren bij het bit.

„Mooi, kameraad! Vooruit!”

Bij de kop van het paard liep Luyt de Maas in. Hij rilde, toen het water al hoger kwam, maar de zorg voor het dier eiste al zijn aandacht . . . Ai! de wagen schokte. Een kuil in het stroombed! Ze kantelde — viel niet. — Met een bons en een plof stond ze weer recht.

„Vooruit!”

Luyt trok aan de teugel — de zweep knalde. De bodem begon te stijgen; het moeilijkste was voorbij.

„Huup! Huu-uu!! Huup!”

Een aanvurend roepen van den voerman; de paarden spannen hun krachten in. In een korte aanloop trokken ze de wagen tegen de wal op.

Luyt zag om.

Nog stond de massa ruitery in de vloed, die glansde in het licht van de maan. Harnassen en helmen blonken met nat-zilveren plekken.

Achter die zware dam plasten en plonsden voetknechten en wagens. Boven de mannen gloeiden als ontelbare punten de lonten. En ginds, aan de verlaten oever, stond nog de ruitertroep op de heuvel. De Prins!

Luyt voelde een grote bewondering voor zijn aanvoerder — voelde óók grote dankbaarheid voor hem. Want deze veldtocht, daarvoor gaf Oranje zijn bezit en zijn persoon. Om de onderdrukten te helpen. „O God, gedenk ons en zegen hem.”

De ruitertroep daalde de heuvel af, en aan het hoofd van het laatste vendel paardenvolk trokken de aanvoerders de rivier over. Toen nog voetsoldaten . . .

Als allerlaatste kwamen de manschappen, die de dam hadden gevormd.

„Nu op Alva los,” zei Wensel Berchmans. Hij rilde van de kou in zijn natte kleren, maar zijn begeerte naar strijd maakte, dat hij daar geen acht op sloeg. Hij stampte met de voeten om warm te worden — wrong zijn hozen uit.

„Mijn kruid is droog, en mijn zwaard is scherp,” zei hij weer. „Waarom gaan we nu niet?”

Rusten!

Wensel wilde het niet geloven — tòch was dat het bevel. Rusten!

De Prins waagde het niet, met een leger, dat vermoeid was door een nachtelijke mars en een gevaarlijke overtocht, den hertog aan te vallen, wiens troepen nog vers waren.

„Stòm is dat!” barstte Wensel uit. „Nù kunnen we die Spekken nog verrassen — morgen . . .” En hij haalde de schouders op in minachting voor een dergelijk gebrek aan inzicht. Maar er was weinig aan te doen; hier en daar werden tenten opgeslagen; de mannen probeerden zo goed mogelijk hun kleren te drogen; trachtten de slaap te vinden . . .

Een boerenhoeve stond in de buurt — een paar Walen gingen er heen, in de hoop daar vuur, en voedsel, en leger te vinden. Ze klopten aan de deur — geen antwoord. Toen sloegen ze die in met de kolven van hun musketten.

Donker in huis.

„Kom te voorschijn!” schreeuwde een der soldeniers, „anders zetten we de roeie haan op het dak!”

Geen antwoord.

Een der soldaten sloeg vuur — hij vond een eindje kaars en stak dat aan.

Niemand was er in het vertrek buiten de indringers — wèl waren er sporen van een overijlde vlucht. 'n Huik lag in een hoek neergeworpen, in de haast als vergeten; 'n kast stond open, waaruit blijkbaar dingen waren meegepakt; uit de bedstede hingen dekens naar buiten . . . .

„Ze zijn op de loop gegaan!” merkte de man, die vuur geslagen had, aan.

„Naar Maastricht misschien,” veronderstelde een ander.
„Of naar Alva — om hem te waarschuwen.”

„Kan wel. Lâten ze waarschuwen! Ik heb meer trek in 'n bed en 'n stevige slaap dan in een vechterij met deze natte kleren aan.”

„We moesten eigenlijk den hopman waarschuwen.”

„Dat diè hier komt, en òns op z'n mooist in een tèt stopt? Nee, dank je!”

Hij liep naar de haard en rakelde het vuur onder de as op. Er glommen nog een paar kolen.

„Prachtig! Dat geeft 'n goede vlam. Wacht maar!”

Er lag hout in een hoek van het vertrek — dun, droog rijshout. De Waal gooide wat takjes op de haardplaat en begon de gloeiende kolen aan te blazen.

Terwijl hij daarmee bezig was, kwamen méér mannen het huis in: Berchmans, Luyt, Van den Hoevel . . . .

„Is er nog ruimte, kameraad?” vroeg Berchmans.

En Van den Hoevel: „Waar zijn de bewoners?”

„Gevlucht!” gaf een der Walen ten antwoord. „Uit angst voor het bevrijdingsleger!”

Hij lachte — hij wist wel, dat er onder de trappen van den Prins maar àl te veel elementen scholen, die de landbevolking beroofden en bestalen.

„Waarheen?”

„Weet ik het? Naar Alva misschien!”

Van den Hoevel gaf geen antwoord; trad naar buiten, door Luyt en Berchmans gevolgd. Daar zei hij: „Als dat wâar is,

neemt de landvoogd maatregelen! De Prins moet gewaar-
schuwd!"

„Goed,” zei Berchmans. „En ik wil weten wat Alva doet.
Ga mee, Luyt.”

Terwijl Van den Hoevel den opperbevelhebber opzocht,
gingen Berchmans en Luyt naar de paarden. Ze bestegen er
elk een en reden het oosten in, naar waar ze wisten, dat het
Spaanse leger lag.

De nacht was licht, het kostte hun niet veel moeite hun
weg te vinden. Na een scherpe rit zagen ze in de aanbreekende
morgen de vijandelijke tenten en hoorden ze het geluid van
drukke arbeid. Bij wat struikgewas stegen ze af, bonden hun
paarden vast en gingen te voet verder.

„Verrassen kunnen we de Spekken niet meer,” bromde
Wensel. Hij kon het nog niet verkroppen, dat het leger rust
had moeten nemen in plaats van onmiddellijk op te rukken
en aan te vallen.

„Ze zijn druk in de weer,” zei Luyt. „Wat zouden ze doen?”

„Dat zien we dadelijk — eerst nog wat dichterbij.”

Voorzichtig slopen ze nader: toen zagen ze.

Met koortsachtige haast waren soldaten en schansgravers
aan het werk. Om de tenten werd een wal opgeworpen, en zo
het onbeschermd kamp veranderd in een schans, die be-
schutting bood tegen aanval.

„Zie je wel!” Berchmans werd nijdig. „Dat hadden we
moeten voorkomen!”

Ze bleven een ogenblik kijken — toen gingen ze terug naar
hun paarden. Die stonden nog rustig op de plek, waar de
mannen hen hadden achtergelaten.

„Opstijgen!”

Nauwelijks zàten de ruiters goed en wel in het zadel, of ze
spoorden hun dieren aan tot de snelste galop. Geén oog had-
den ze voor iets om zich heen; alleen de wèg zagen ze . . . .

Toen ze het leger bereikten, was dat marsvaardig. De banie-
ren waren ontplooid, de trommen roffelden, de trompetten
schalden.

„Waar is de Prins?”

Wensel behoefde geen antwoord te wachten op zijn geschreeuwde vraag: de standaard van Oranje wees hem de weg. Hóóg boven de hoofden werd die gedragen door 's Prinsen vaandrig, en dáár was ook Oranje-zèlf.

Met een ruk aan de teugels deed Wensel zijn paard stilstaan; Luyt toomde eveneens zijn dier in.

Hun komst had een lichte opschudding verwekt — de edelen òm den Prins keken verrast op; Lodewijk van Nassau tastte naar zijn zwaard. Maar de Prins herkende hen:

„Luyt Lievensz. Wat is er?”

Wensel drong vóór Luyt.

„Die bloedhond heeft zijn kamp versterkt!” hijgde hij.

„De hertog van Alva?”

„Jawel, Excellentie. Hij moet gewaarschuwd zijn.”

„De heer Van den Hoevel sprak mij vannacht over iets dergelijks,” gaf de Prins toe. Lumey viel uit: „Waren we maar dadelijk opgerukt!”

„Hij heeft een aarden wal om z'n kamp opgeworpen. Luyt en ik hebben het gezien,” ging Wensel door. „Ik weet niet . . . .”

Oranje liet hem niet uitspreken.

„We trekken op. Voeg je bij je vendel.”

Geen woord van dank — van waardering. Zwijgend gehoorzaamden de twee; Wensel boos en verstoord.

Door de jonge ochtend trok het leger op. De wind woei om de vanen, waarop in gouden letters de leus geborduurd was: „Pro Lege, Rege, Grege.” „Voor de wet, den koning en het volk”; om de banieren, waarop de pelikaan stond afgebeeld, die haar jongen spijs met haar hartebloed, deed de princevlag wapperen, het oranje-wit-en-blauw . . . . De trompetters bliezen lustig, de trommels roffelden, de stap der krijgers dreunde . . . .

En toch was de stemming in het oprukkende leger dof, gedrukt . . . . De kans op verrassing was verspeeld!

Tot op een klein uur afstands van de Spaanse legerplaats trok de Prins. Hij stelde zijn vendels in slagorde — uitdagend klonk zijn krijgsmuziek. Hij wachtte . . . . Maar geen Spanjaard verscheen buiten het kamp.

Oranje wenkte een ruiter.

„Rijd naar de vijand — en stel uit mijn naam aan den hertog voor, de gevangenen, die wederzijds zullen worden gemaakt, niet te doden, maar uit te wisselen.”

De ruiter boog — wendde zijn paard — reed heen.

Zijn makkers, zijn bevelhebbers volgden hem met de oger. Hij naderde de Spaanse legerplaats — werd binnengelaten . . .

Een korte poos daarna zagen de wachtenden hem weer: boven de pas-opgeworpen wal werd hij gehangen aan de galg. Dát was Alva's antwoord — dreigend en schrikwekkend.

Een kreet van woede ontsnapte velen.

Weer schalden de trompetten . . . .

Maar geen antwoord kwam.

En — áánvallen waagde Oranje niet. Dáárvoor lag de vijand te sterk verschanst . . . .

Toen moest de terugtocht worden geblazen . . . . Morrend, ontevreden gehoorzaamden de huurlingen; somber, vol zorgen, reed Oranje Brabant in.

HOOFDSTUK XVII. „NIEUW CHRISTELICK LIEDT”

De koude zette vroeg in.

Gierende winden over de barre heidevlakten van Brabant, die striemende hagelbuien voor zich uit joegen — kletterende hagelkorrels, die sloegen en beten in handen en gelaat, die het onmogelijk maakten haast om op te zien — vries-koude nachten, waarin de tenten geen voldoende beschutting boden: ze teisterden het trekkende leger . . . .

En de steden hielden de poorten gesloten. En de landzaten waagden het niet, zich te scharen onder de vanen van hun bevrijder.

De vrees, de huiverende vrees voor Alva en zijn wraak weerhield hen. Want die wraak was bedreigd tegen ieder en elk, die de rebellen ook maar in het minst helpen zou . . . .

Het voedsel werd schaars. De hertog liet overal de spullen wegnemen uit de molens, de molenstenen stukslaan en verbrijzelen — dan kon geen graan worden gemalen en dus geen brood worden gebakken . . . .

En andere levensmiddelen?

De huisluiden waren gevlucht uit hun dorpen, om schuts te zoeken binnen de poorten der steden: wat ze aan levensmiddelen hadden kunnen meenemen, dat hadden ze meegenomen!

De soldaten mopperden, werden opstandig.

Warmte moesten ze hebben, en voedsel: soldij eisten ze . . . .

Het was er niet.

Het gemopper werd muiten — dag aan dag was er twist en oproerigheid in het leger.

De soldaten bestálen elkáár . . . . En met zo'n verwilderende bende moest Oranje de veldtocht voeren.

O! als er maar een slag, een overwinning kwam!

Maar Alva ontweek de slag. Hij volgde met zijn troepen Oranje als een schaduw — soms stonden de vijandelijke legers op geen uur afstands van elkaar.

„Alva week de slag uit.

Want: een slag kòn nederlaag betekenen. En waarom zou hij die kans lopen? Als de krijgskas van Oranje uitgeput was — en dat kòn nooit lang meer duren — moest die oproerige prins, die ketter, immers noodgedwongen zijn troepen af-danken? Dan zou Alva onbetwist heer zijn in de Nederlanden — niemand zou hem meer kunnen weerstreven . . . . De overwinning was zéker voor hem, als hij *niet* streed . . . .

„Was er maar geld!” Luyt keek over het doodse landschap — de ontbladerde bomen bogen in de wind; de grond was hard en koud van de vorst.

„Als uit de verschillende gewesten maar gestuurd werd, wat beloofd is!” meende zijn vader. „Dan kon de Prins weer voor weken betalen.”

Wensel Berchmans, die naast hen liep, mopperde: „Belóven kunnen ze — maar bij hun knappende haardvuur vergeten ze hun beloften te vervullen. Ze moèsten eens door de kou marcheren als wij, met halfgevulde magen!”

„Gisteren was er weer een opstootje onder de Duitse vendels,” vertelde Luyt. „De marketentster . . . .”

Wensel haalde de schouders op. Voor wat de marketentster zei, had hij weinig eerbied — en wat die Duitsers betrof . . . . Die vchten om geld, het was hun handwerk, hun stiel . . . .

„Dat is zo, Berchmans,” zei de smid. „En — als wij niet stredden uit een andere beweegreden, om een hoger doel, wèl, dan deden we misschien net als zij . . . .”

„Best mogelijk,” bromde de ander. „Brrr, 'k wou, dat we ergens behoorlijk kampeerden; die kou en die ellende máken de lui rebels!”

Tongeren ¹⁾ bezet!

Dat gaf verademing, dat gaf enige moed! Als nu de burge-

---

¹⁾ een stad in de Zuidelijke Nederlanden.

rijen van andere steden zich verklaarden vóór den Prins!
Velen in het leger hoopten het . . . .

Lievensz en Berchmans en Luyt hadden kwartier gevonden
in een taveerne in een der achterstraten van de stad.

Het was er druk.

Mannen van verschillende regimenten liep in en uit — op
de straat was het een geloop en gedraaf, gerij en geros van
mensen en paarden en wagens . . . .

Een boer kwam, tussen de drukte dóór, de straat in. Hij
dreef een koe voor zich uit; waarschijnlijk een beest, dat hij
gered had van zijn hoeve, toen die — wie weet door wiens
manschappen! — was geplunderd. Een paar Walen ver-
sperden hem de weg.

„Ho, huisman! Waar moet dat heen met je beest?”

„Laat me door!” gaf de boer ten antwoord, en hij trachtte
voorbij te komen. Dat lukte niet.

Ruw stootte een der kerels hem tegen de borst, wilde hem
het koptouw uit de hand nemen. Maar de boer gaf geen kamp;
hij hield het stevig vast en schreeuwde: „Uit de weg, rabaut ¹⁾.
Dit beest is voor den heer Van Schaersbergen!”

„Gekheid!” riep de ander. „De heren hebben genoeg — wij
willen vlees!”

Z'n makkers ondersteunden hem — drongen op. De huis-
man kon geen stap verzetten, in de nauwe straat werd hem
het verder gaan onmogelijk gemaakt.

„Ze nemen hem zijn beest af!” zei Lievensz. Hij had door
de kleine ruitjes van de taveerne het toneel gadeslagen . . . .

„We moeten hem helpen!”

„Waarom?” vroeg Berchmans. „'t Zal wel een paapse boer
wezen.”

„Wat zou dat?”

„Wat bruit ons een paap? Wie hebben ons alles afge-
nomen?”

Voor Lievensz antwoorden kon, was buiten de toestand

---

¹⁾ schelm.

veranderd. Woedend om het opdringen der soldaten, — bevreemd zijn laatste eigendom te zullen verliezen, — had de boer een der soldeniers op zij willen stoten . . . . Dat had een vechtpartij ten gevolge gehad. Een zwaard flikkerde — de boer ontweek de dreigende slag. Maar een forse vuiststoot deed hem wankelen. Eensklaps, van achter een wagen, die tussen de hoge huizen langzaam voorthotste, sprong een man te voorschijn. Hij wierp de soldaten opzij, en schaarde zich naast den aangevallen landman.

„Brouwer!”

Luyt had zijn makker uit Gorcum herkend! „Dien moeten we helpen!” Hij stormde de straat op — zijn vader achter hem aan. Meer mannen volgden.

Zonder te begrijpen, waarom de liedjeszanger de partij koos van den vreemde, sprongen ze hem bij.

Die Wálen! De schande van het leger waren ze immers, met hun plunderingen en roverijen! En als die éne 'n kennis was van hun makker!

Een kort gevecht — de Walen weken . . . .

De boer was met zijn koebeest al lang weer verder op weg naar den heer Van Schaersbergen, en de Gorcumer Geuzen zaten in hun taveerne-kwartier aan de bierbank, met als nieuw bijgekome ne Brouwer.

De smid en Berchmans kenden hem wel — ze verwonderden er zich achteraf over, dat Luyt alléén had gezien, *wie* zo onverwacht den boer te hulp kwam. Maar wie had hem nu ook zo plotseling in Tongeren verwacht?

„Ik moest in het leger zijn,” vertelde Brouwer. „M'n opdrachten waren uitgevoerd — daarvan moest ik verslag uitbrengen.”

„Den Prins gezien en gesproken?”

„Nee — die heeft het overstelpend druk. Toen ik kwam, was er net een Frans edelman, een boodschapper van den sieur De Genlis, die ons met Hugenootse troepen te hulp zal komen.”

„Ja, daar heb ik al meer over horen praten in het kamp. Zijn de Hugenoten al dicht in de buurt?” zei Wensel.

Brouwer haalde de schouders op: „Dat weet ik niet. De boodschapper was aan den Prins gestuurd, zie je — niet aan mij. Ik werd te woord gestaan door den heer van Wesembeke.”

„Die heeft mijn gelden óók in ontvangst genomen,” viel Luyt in.

„Zo. Hij gaf mij een nieuw lied — dat was pas vervaardigd door een van de mannen uit de omgeving van den Prins. Hier is het.”

Brouwer haalde het nieuwe Geuzenlied te voorschijn — tegelijk herinnerde hij zich het zingen van Luyt.

„Heb jij nog veel liedjes onder het volk gebracht?” vroeg hij hem.

„Ja,” zei Luyt. „Ik heb ze gezongen en ik heb ze verkocht.”

„In Den Bosch laten drukken?”

„Ja. — Maar een déél van m'n blaadjes is achtergebleven in de schuit van Matthijssse . . .” en Luyt vertelde van z'n tocht naar Tiel en naar Gorcum.

„Weet je de naam van dien Tielsen boer?” vroeg Brouwer, en Luyt antwoordde: „Geurt Dingemanse.”

„Juist — dan is het dezelfde. Die is veroordeeld tot een boete van honderd carolusguldens.”

„Plunderaars zijn het — die Spaanse en Spaansgezinde rechters!” schreeuwde Wensel. Hij sloeg met de vuist op tafel, dat de kroezen rammelden.

„Gèld — gèld! Ze veroordelen de lui ter dood, alleen om hun geld en goed te kunnen verbeurd-verklaren!”

„Dingemanse is er beter afgekomen,” zei Brouwer. „Al is het onrecht — we hadden veel èrger vonnis gevreesd.”

„Hij is dan toch maar z'n carolusguldens kwijt!” hield Berchmans vol.

„Net als Stoffter Gerritsz!” lachte Lievensz. — maar Wensel nam zijn woorden in ernst.

„Dat geld was bestemd voor een goede zaak!“ zei hij. Dat was zo. Gerritsz was tegen een losgeld van driehonderd carolusguldens vrij gelaten, en die som was gestort in de krijgskas van het leger. Dat wisten ze allemaal: Luyt had het wel jammer gevonden, dat de voerman vrij was gekomen, en Wensel had gezegd, dat het glad verkeerd was. Ophangen, zo'n geniepige verklikker, zo'n Spanjaardenvriend, zo'n zevenstuiversman!

En de overwegingen, dat het geld zo bitter nodig was en dat gevangenen niet dag aan dag konden worden meegevoerd, hadden weinig indruk op hem gemaakt. Wat de eerste betreft, ja, daar had hij wel iets voor gevoeld — de tweede zou geen zwaarigheid behoeven te zijn, als zijn — Wensels — zin werd gevolgd! Maar dat was niet gedaan en Stoffer was weggetrokken: arm — maar vrij. Waarheen wist niemand met zekerheid . . . .

„Naar Gorcum misschien . . . .“ veronderstelde Luyt.

„Of naar Alva — Hij was immers bij de legertros van de Spekken!“ zei de smid.

„Laat mij dat lied eens lezen, Brouwer,“ verzocht Luyt, de hand uitstekend naar het papier, dat nog steeds voor deze op de tafel lag. De Geus schoof het hem toe.

„EEN NIEUW CHRISTELICK LIED GEMAECT TER EEREN DES DOORLUCHTICHSTEN HEEREN, HEERE WILHELM PRINCE VAN ORAENGIEN“, las Luyt. En dan:

„Na de wijze van *Chartres*“.

Dat „*Chartres*“, kenden ze wel, de mannen; het was een Frans ruiterslied, dat ze al vaak in het leger hadden horen zingen en hadden meegezongen.

'n Bekende wijs.

Luyt las de eerste strofen — hij vond ze prachtig!

Dat was een lied!

„Luister, mannen!“

Hij stond recht, begon.

Ze luisterden, die Geuzen, die ballingen, die strijders voor

de vrijheid van geweten, die mannen van Wilhelm, Prince van Oraengien!

„Wilhelmus van Nassouwe
Ben ick van Duytschen bloet,
Den Vaderlandt ghetrouwe
Blijf ick tot inden doet:
Een Prince van Oraengien
Ben ick vrij onverveert
Den Coninck van Hispaengien
Heb ick altijd gheëert.”

Luyt werd meegesleept door de woorden van het lied; hij geraakte in vuur; zijn stem schalde!

Van alle tafels in de gelagkamer kwamen de mannen toegelopen — ze dromden om hem heen . . . . Ogen schitterden, handen werden geheven

„Den Vaderlandt ghetrouwe
Blijf ick tot inden doet . . . .”

„Nog eens!” riep een vaandrig, die kan en kroes in de steek gelaten had en onder de luisterenden zich had geschaard. „Nog eens, zanger!”

En Luyt hervatte:

„Wilhelmus van Nassouwe
Ben ick van Duytschen bloet . . . .”

Hier en daar werd meegezongen — woorden, regels, die de mannen onthouden hadden van zo-even.

„In Godes vrees te leven
Heb ick altijd betracht,
Daerom ben ick verdreven
Om landt, om luyd' ghebracht . . . .”

Smid Lievensz hoorde de stem van zijn zoon; hoorde de woorden van het vers . . . .

Ja, verdreven! Omdat ze getracht hadden te leven in Godes vrees. De Prins van Oranje — maar óók de talrijke anderen, die huis en have hadden moeten verlaten, die balling 's lands

EN LUYT HERVATTE :
„WILHELMUS VAN NASSOUWE, BEN ICK VAN DUITSCHEN BLOET”

waren geworden: hijzèlf, Luyt, Berchmans, Brouwer, Van den Hoevel — en tallozen . . . .

Naast hem zong de frisse stem voort:

„Maar Godt sal mij regeeren . . . .”

Dàt gaf kracht — dàt gaf troost: Gòd zal mij regeren . . . .

De vader, verloren in eigen mijmeringen, verstond het verdere zingen niet meer. Des te beter deden dat de anderen — eeri schóón lied!

Ze wilden het kennen, het lied van hun Prince, het lied van Oranje! Van wien was het?

Luyt wees op Brouwer: van hem had hij het blad met de verzen gekregen. En Brouwer vertelde, hoe hij er aan gekomen was . . . .

„Heeft die heer Van Wesembeke het gemaakt?” vroeg er een.

Brouwer haalde de schouders op. „Dat weet ik niet; daar heb ik niet naar gevraagd. Maar doet het er veel toe, wie het gemaakt heeft? Het is een goèd lied; een lied, dat het hart sterkt . . . .”

„Dát is zo,” bevestigde Lievensz. En tot Luyt: „Zing dit lied véél . . . .”

„Best, vader!”

De jongen lachte — stapte naar buiten. In de smalle straat was het nog éven druk als straks: hij stoorde er zich niet aan, bleef tussen de huizen staan en begon te zingen. Luid klonk zijn stem — aldra had zich een groep luisteraars om hem verzameld.

„Is dat lied te koop, mèester?” vroeg een beenhouwer, tussen de mensen door zich tot vlak bij Luyt dringend.

„Morgen of overmorgen,” zei die. „Ik moet er nog laten drukken.”

„Goed. Dan vind ik je wel ergens in de stad, als je zingt . . .”

„Ja,” zei Luyt.

Dat „ja” kon hij niet houden — want reeds de volgende ochtend marcheerde hij, met zijn vendel, met het leger, de Tongerense poort uit: op zoek naar Alva, op zoek naar de slag . . . .

En: de komende helpers, de Hugonoten onder De Genlis, tegemoet.

HOOFDSTUK XVIII. IN BRABANT EN DUITSLAND

Het liep mis met het leger en met de veldtocht van den Prins. Na Tongeren was het weer het oude spel geworden: de landvoogd met zijn troepen steeds in de nabijheid, maar: géén slag. Kleine schermutselingen af en toe, onbetekenende gevechten, maar géén strijd tussen de hoofdmachten.

Eéns scheen het er toe te zullen komen. Oranje was dieper Brabant ingerukt, naar de kant van Frankrijk, vanwaar De Genlis verwacht werd. Die was de Maas overgetrokken bij Dinant — rukte Noordwaarts. Konden de beide legers tégen Alva zich verenigen, dan . . . .

Bij de Geete, een kleine rivier in het Brabantse land, was het tot een treffen gekomen. Om de overtocht van zijn leger te dekken had Prins Willem aan de linkeroever op een heuvel een corps van 3000 man geposteerd onder den Graaf van Hoogestraten. En toen de overtocht van de Prinsensoldaten bijna was volbracht, was plotseling Don Frederik verschenen, Alva's zoon, aan het hoofd van 4000 „barbes noires.”

Een hevig gevecht was gevolgd — een gevecht, dat ont-aardde in een moordpartij. Slechts een verdwijnend klein getal mannen was aan het zwaard der Spanjaarden ontkomen; met hun zwaar gewonden aanvoerder hadden ze het hoofd-leger kunnen bereiken . . . . Maar de meesten, o, verreweg de meesten der 3000 waren gedood . . . .

Wensel Berchmans en Luyt waren bij het gevecht geweest. Vlâk naast den Graaf van Hoogestraten hadden ze gestreden, en toen deze, aan de voet gewond, van zijn paard was gezonken, hadden ze met behulp van een paar kameraads kans gezien, zich door het strijdgewoel héén te slaan en hun bevelhebber in veiligheid te brengen . . . .

Achter hen woedde het gevecht . . . .

Luid klonken de overwinningskreten der Spanjolen — fel en hees het veldgeschreeuw der Oranje-soldaten, die nederlaag en dood voor ogen zagen . . . .

Een paar honderd van hen verschansten zich in een boerderij: Wensel en Luyt zagen, hoe de Spanjaarden de gebouwen, de hoeve, de schuren omringden; hoe ze die in brand staken . . . .

Hoog laaiden de vlammen op — en niemand ontkwam uit het rosse vuur . . . .

Maar een gróte aanval, een aanval van Alva met ál zijn macht op de troepen van Oranje volgde niet . . . . De veldheer van Philips bleef zijn tactiek trouw: uitputten, de krachten en de geldmiddelen van zijn tegenstander uitputten . . . .

Twee dagen later verenigden de Hugenootse hulpbenden zich met het hoofdleger.

Luyt stond te kijken, toen ze het kamp binnentrokken, en zijn vader stond naast hem.

Waren dat de helpers?

Die 800 ruiters en 1500 voetknechten?

Haveloos en verwilderd zagen ze er uit — onordelijk trokken ze voorbij. En ná hen kwam de tros: een bandeloze troep! Op talrijke wagens werden vrouwen en kinderen meegevoerd; tussen en naast de karren liepen halfgewapende mannen.

„Fraaie hulp!” vond Luyt, en z'n vader schudde het hoofd.

„Die geven ons meer zorg dan steun,” zei hij. „Al die vrouwen en kinderen belemmeren de bewegingen van het leger — en wáár vinden we voedsel?”

Het voedsel wás al schaars — dank zij de maatregelen van Alva. Hoe moest eten gevonden worden voor deze nieuwgekomenen?

„De Nederlanden-zélf hadden mannen moeten leveren,” zei Brouwer, die bij hen stond. „Maar dat is niet gebeurd . . .”

„Ze dúrven niet!” schimpte Berchmans. Hij was hoe langer hoe meer verbitterd geworden gedurende deze troosteloze

veldtocht tegen een steeds wijkende vijand in een vroege, barre winter. „Ze durven niet!”

„De wraak van Alva zal ook vréselijk zijn!” voerde Lievensz aan — maar Wensel stooft op: „De wraak van Alva! ? Als ze allemaal meehielpen, joegen we den beul het land uit — dan was er geen kans op wraak.”

Joegen we dien beul het land uit! Jawel — zeker met een morrend en muitend leger, met Walen en Duitsers, die dag aan dag uit de band sprongen, twistten, vochten, roofden . . . . Er wàren vendels onder, die het land afstroopten op een manier, dat de bewoners niet wisten wat erger was: een bezoek van de onderdrukkers of van de bevrijders . . . .

En Oranje had zijn mannen niet meer voldoende onder tucht.

Hij wilde een poging doen, de stad Luik te nemen — maar de bisschop, die daar regeerde, weigerde de poorten voor hem te openen en riep Alva te hulp . . . .

Alva, met zijn prachtig gedisciplineerd leger kwam aanrukken — en een stad belegeren, terwijl het ontzettingsleger reeds in aantocht was, dũrfde en kòn Oranje niet met zijn verwilderende vendels . . . .

Soldij! Soldij!

De soldaten eisten — maar er wàs geen geld . . . .

Ze bedreigden het leven van hun aanvoorders, ze waren de ellende, de ontbering, het trekken door het verwoeste land meer dan moe . . . . Van een bevrijding der Nederlanden kwam tòch niets — hun opperbevelhebber wàs geen veldheer . . . . Kon die een veldtocht leiden? Het léék er niet naar!

Ja, dat trekken over de Maas, dàt was een kranig stuk werk geweest, maar verder . . . . De prachtige kans om Alva te overrompelen had hij laten voorbijgaan; steden had hij zo goed als géén kunnen nemen — waarom nog langer onder hem gediend? Dan konden ze beter onder een ander overste dienst nemen: in Duitsland of Hongarije of wie weet waar . . . .

Zo trok het leger Zuidwaarts — een morrende, wanordelijke troep.

En Alva volgde . . . .

Luyt marcheerde in de achterhoede.

Hij had het lied van Wilhelmus van Nassouwe gezongen, vaak en veel — na Tongeren. Ook nu weer.

Tot een nijdige Waal hem had toegesnauwd, dat hij z'n mond moest houden, als hij niets anders kende!

De jonge man had toch willen doorgaan — maar zijn vader had hem gewenkt te zwijgen. Er was al twist genoeg in het leger . . . .

Toen had een ander het lied van Hansken ingezet, en daarna het lied van de drie ruitertjes:

„Ic stond op hoghen berghen
Ic sach ter seewaart in,
Ic sach een scheepken drijven,
Daer waren drie ruiters in . . . .”

Luyt had meegezongen; zijn ontstemming was geweken en lustig klonk het lied . . . . Lustig — al was het dan maar een ogenblik!

Ze trokken door de heuvels van de Ardennen — een wild landschap. De weg tussen de rotsen was nauw; tegen de berg-hellingen op groeide dennenbos, en de wind deed de kale takken bewegen. Een beek bruiste naar beneden: ze was vol door de regens van de laatste dagen en onstuimig stortte ze zich tussen de kantige keien en rotspunten door, dat ze schuimde en spatte.

De hoofdmacht was een heel eind vooruit — de mannen van de achterhoede hadden de zorg voor de karren en wagens van de tros, en die bonkten en botsten over de ongelijke weg maar langzaam voorwaarts.

Heil daar stootte een wagenwiel tegen een boomwortel, die boven de weg uitkromde — de wagen werd aan de ene zijde opgetild, viel toen met kracht weer terug . . . . De schok was tè fors — krakend brak een as . . . . Dat gaf verwarring, dat gaf oponthoud.

'n Paar mannen sprongen toe om te helpen — op de smalle weg vormde de groep een onoverkomelijke hindernis. De karren, die achteraan kwamen, reden eerst door — de voerlui wisten niet wat er aan de hand was — toen moesten ze stoppen . . . .

Geroep — geschreeuw.

Plotseling de overvall!

Waar de Spanjaarden vandaan gekomen waren, wie wist het? Maar ze waren er: op de hellingen aan weers-kanten, op de weg, achter . . . .

Een fel gevecht! Luyt was vooraan — naast hem vocht Brouwer.

„Leve de Geuzen!” schreeuwde die, en drong voorwaarts.

„Oranje! Oranje!”

„Voor de kerk en den koning! Alva! Alva!”

Maar de Spanjaarden verloren — na een korte strijd moesten ze terugtrekken, een paar doden en gewonden achterlatend . . . .

„Lievensz!”

Zwak was de stem, die het riep — toch hoorde Luyt. Hij keek. — Half-zittend tegen de heuvelhelling zag hij . . . . Stoffer Gerritsz! Een brede wond liep over zijn schedel — het gelaat was rood van bloed . . . .

Maar vóór Luyt bij den gewonde kon zijn, was daar al een ander: Berchmans.

„Ha! schurk!” dreigde die, zijn zwaard heffend.

De gewonde kromp ineen — het zwaard sloeg . . . .

„Zó niet!” Smid Lievensz had de arm gegrepen, de slag verhinderd — tegelijk was Luyt naast hem.

„Los!” schreeuwde Wensel. „Doodslaan zal ik hem, den verrader!” Hij worstelde. Maar de smid was sterker.

„Géén gewonde doden, Wensel,” zei hij fors, nog steeds de arm in zijn sterke greep houdend. „Geen gewonde — en dan uit je eigen stad.”

„'n Verrader is hij!” Berchmans was woest. De hopman kwam aangelopen — beval bars, de twist te staken. Er was

wel wat anders te doen! Wèg moesten ze, éér de Spanjaarden terug kwamen — met groter aantal misschien.

„Dit is een gemene verrader! Dóód moet hij!” en weer wilde de woedende Gortumer op den gewonde los.

Toen wierp Luyt zich er tussen.

„Hij is mijn gevangene — hij heeft zich aan mij overgegeven.”

„Niet waar!”

Maar de hopman maakte er een eind aan — „Legt hem in een der wagens — vanavond, als we kamperen, zullen we verder zien. Vooruit, opschieten!”

Luyt nam den gewonde onder de armen, Brouwer droeg de voeten — zó voldeden ze aan de last van den hopman.

„Naar Alva is hij teruggedaan, de schelm,” mopperde Berchmans tegen een kameraad, die naast hem stond. „Naar Alva! Zo'n beulenknecht!”

„Misschien betaalt de kerel 'n goed losgeld,” veronderstelde de ander. „Daar heb je méér aan dan aan doodsteken. Vooral, nu we in geen weken soldij hebben gezien . . . .”

Maar Stoffer Gerritsz betaalde geen losgeld meer. Vóór de achterhoede met de tros die avond in het kamp was aangekomen, was de voerman aan zijn wonden overleden . . . .

Door Henegouwen heen had het leger Frans grondgebied bereikt — dáár was het in veiligheid.

Dáár mocht Alva niet aanvallen . . . . En over het gebied van den Fransen koning, door Champagne en Lotharingen, voerde de Prins van Oranje het tuchteloos overschot naar Straatsburg . . . .

Dáár wilde hij het ontbinden.

Maar: geld! eisten de mannen, geld!

Hun achterstallige soldij moest betaald!

En ze kwamen: de geldschieters, de opkopers!

Wat Oranje nog bezat: zijn geschut, zijn zilveren serviezen

en bekers, zijn sieraden en gobelins ¹⁾ — het ging alles in hun handen over . . . .

Luyt en zijn vader stonden voor het huis, waar de onderhandelingen plaats hadden. Ze zagen de kooplui, met een slimme glimlach op het gelaat, naar binnen gaan . . . . Die maakten goede zaken!

Ze zagen graaf Lodewijk aankomen — hij werd met roepen en schreeuwen ontvangen door een paar Walen, die gèld wilden hebben. De graaf van Nassau keek niet naar de schreeuwers om, maar zijn voorhoofd fronste zich. Toen verdween hij in de deur.

„Zou de Prins binnen zijn, Vader?” vroeg Luyt.

„Ja.”

Lievensz had niet veel woorden. Dat òldt nu het einde moest zijn van de grote onderneming; van de onderneming, waarvoor zo lãng was gewerkt, waarvoor zovéél was gewaagd, waarop zo vélen hadden gehoopt . . . .

Alva in de Nederlanden machtiger dan ooit — de dreiging van Inquisitie en Bloedraad schrikwekkender dan te voren . . . En de bevrijders: verslagen hun leger, berooid hun aanvoerder . . . .

Ballingen wãren ze — ballingen bléven ze: de honderden, die gevlucht waren; die gehoopt hadden op wederkeer . . . .

In zijn hart was diepe droefheid; was óók grote liefde voor den Prins, die zichzelf had gegeven, die zijn bezit had geofferd: voor de zaak der Nederlanden, voor de zaak van vrijheid van geweten, van godsdienst . . . .

„O Heere, waarom? Waarom?”

Onder de troepen in Straatsburg verspreidde zich de tijding, dat het geld, door Oranje bijeengehaald, niet voldoende was om alle soldij uit te betalen.

De aanvoeders der troepen, de onderbevelhebbers van den Prins, drongen áãn op gehele voldoening van wat het leger nog te eisen had. Ze werden onstuimiger — ze begonnen dreigementen te uiten.

¹⁾ kostbare wandtapijten, met opgewerkte figuren.

Hun manschappen, nu al dagen en dagen zonder voldoende voedsel zelfs, waren niet meer te beteugelen. Van hèn, van hun officieren, eisten die geld. De hopman en de vaandrig, de overste en de luitenant: dat waren de personen, die de soldij moesten uitbetalen — en deden ze het niet, dan . . .

Die moesten maar zorgen, dat die Oranje, die Prins van mooie woorden klinkende munt verschaften . . .

Naar Frankrijk wilde hij, om daar de Hugenoten te helpen in hun strijd tegen de Katholieken.

Goed, best! In plaats van dat de Hugenoten hèm hadden geholpen, moest hij nu hèn bijspringen! Afijn, dat was zijn zaak — maar éérst betalen! Verkopen, wat er te verkopen was, — een eerlijk soldaat had recht op zijn soldij!

Er wàs niets meer te verkopen, verklaarde de Prins van Oranje aan de bevelhebbers, die op dreigende toon geld eisten.

„Dan maar schuldbekentenissen!” vergden ze. Zwart op wit. En als de Prins dan ooit zijn bezittingen terugkreeg van Alva en Philips, dan kon hij betalen!

Ze lachten er zèlf om, grimmig en ongelovig; na déze veldtocht was de kans daarop al heel gering! Maar van die geringe kans wilden ze dan toch het mogelijke voordeel zich niet laten ontglippen . . .

Oranje tekende — schuldbekentenissen voor hoge sommen! Geen leger, geen geld, geen bezit meer . . .

Zorg en moeite en gevaar.

Hij tekende.

En de huurlingen waren nièt tevreden.

Troepen schoolden samen tussen de hoge huizen in de straat, waar Oranje woonde — ze joelden en schreeuwden. Verwensingen klonken, schimpscheuten!

Gevangen nemen moesten ze dien Prins, mèt z'n broers, z'n vrienden. Gijzelen! Vasthouden tot alles betaald was.

Een hopman, in borstharnas, verscheen aan een venster. Hij wenkte om stilte. Het rumoer hield aan . . .

„Geld! Geld!”

'n Trompetter, naast den officier, blies een schel signaal. Dat hielp — Stil werd het niet, maar de stem van den hopman was hoorbaar. De mannen begonnen te luisteren, hun getier en gescheld zweeg . . . .

„. . . heeft onze opperbevelhebber beloofd, nà zijn terugkomst uit Frankrijk, waarheen hij zich verbonden heeft te trekken ter hulp van onze Hugenootse bondgenoten, zijn persoon vrijwillig in gijzeling te zullen geven ter verzekering, dat alle achterstallige soldij zal worden betaald!”

„Geld!” schreeuwde er een, maar anderen overstemden die kreet: „Goed — tot zó lang wachten wel!”

„Leve de Prins!” klonk het uit een groep. Dat waren balingen. „Leve de Prins! De held van de Maas!”

De roep werd overgenomen. Ja! Oranje hād hen over de Maas gebracht — Oranje hād Alva slag geboden, hād Tongeren genomen . . . . Tegen kou en honger en een wijkenden vijand wàs niet te vechten . . . . En hij hād verkocht wat te verkopen was; hij deed, wat hij kon . . . .

„Leve de Prins!”

Luyt en Berchmans en Lievensz en Brouwer en veel, veel anderen riepen en juichten — riepen en juichten om de ontevreden te overstemmen, om de grote hoop mee te krijgen . . . . Het lukte! Het lukte!

Lodewijk van Nassau kwam naar buiten, en met hem zijn broer Hendrik en heer Marnix van St. Aldegonde.

„Hóóg Graaf Lodewijk! Hoog Graaf Hendrik! Leve de Prins!”

Door de juichende soldaten-massa schreden de heren heen. Lodewijks scherpe blik zag toch menig ontevreden gelaat, menig somber oog . . . . Hij begreep, dat een ommekeer in de stemming der mannen wéér even snel zou kunnen plaats hebben . . . . Dat de ontevredenheid niet was verdwenen . . . .

„Beloften geven niets,” hoorde hij een musketier zeggen en een landsknecht antwoordde: „Naar Frankrijk moeten we hem niet laten gaan.”

Vlakbij ontdekte de Graaf Lievensz. Hij wenkte hem.

„Wat denk je van dit?“ en met een wuivende handbeweging duidde hij op de Walen en de Duitsers, die langzaam begonnen weg te gaan.

„Voor vandaag hebben we rust, Uwe Genade,“ antwoordde de smid.

„En verder?“

„Verder —“ Lievensz haalde haast onmerkbaar de schouders op — „Morgen aan de dag beginnen ze wéér . . . .“

„Dat verwacht ik óók . . . .“

Lievensz dempte zijn stem:

„De mannen zijn verbitterd. Er is gesproken over gevangen nemen, over doden van Zijne Excellentie . . . .“

Graaf Lodewijk maakte een gebaar van verrassing — heer Marnix trad een stap dichterbij.

„Dan moet . . . .“ begon hij.

Maar de Graaf viel hem in de rede:

„Kom vanavond aan mijn kwartier, Lievensz.“

Die boog — de heren liepen verder.

De straat werd leger, de mannen verstrooiden zich naar hun verblijven. De Gorcumer vertelde aan zijn makkers het onderhoud met den Graaf van Nassau . . . .

Het was uitgekomen, zoals de balling had vermoed: de ontevredenheid was opnieuw uitgebarsten en het scheen, dat nu niets meer de manschappen zou kunnen in toom houden....

De bevelhebbers hadden het laatste restje van gezag over de ruwe bende verloren, tenzij ze met hun mannen gemene zaak maakten in hun muiten en morren tegen den Prins....

De toestand was dreigender dan ooit eerder....

Aan de kade te Straatsburg lag een zeilschip. De schipper stond bij de grote mast — de knecht was op de voorstevan bezig. Méér mannen waren aan boord — uit het vooronder kwam er een opduiken, en in de kajuit waren er....

Bij de plank, die naar de wal voerde, stond een forse kerel.

Hij keek uit....

Blijkbaar werd er op iemand gewacht.

„Het duurt lang!” zei de schipper, en de knecht, die bij hem was komen staan, zeide: „Dat duurt het, vader.”

Lievensz lachte.

„Nu is het toch maar goed, dat ik aan boord bij kapitein Ruychaver iets van de schipperij heb geleerd!” zei hij.

„Klaas moest mij eens zien als schippersknecht,” vond Luyt.

„Als de Prins nu maar op tijd komt....”

Er klonk onrust in de toon, waarop Lievensz dat zeide.

Hij keek naar de lucht: grauw was die, met wolken bedekt. Er dreigde sneeuw.

„Koud weer,” vond Luyt.

Zijn vader ging op die opmerking niet in. „Als ze nu gàuw komen,” mompelde hij. „’t Is nu nog vroeg op de dag; er loopt nog weinig volk.”

Daar kwam een boer aan — hij liep moe. Naast hem een paar andere mannen, huislieden als hij.

De wachter bij de loopplank richtte zich recht; Lievensz zei: „Gelukkig!”

Hij had Oranje herkend . . . .

Oranje, als boer verkleed.

De gedachten van Luyt vlogen naar de Octoberdagen, toen de Prins óók als huisman vermomd was geweest: op die tocht, toen ze een doorwaadbare plek in de Maas gingen zoeken . . . .

Nu . . . . Vluchten moest hij voor zijn eigen troepen, voor zijn mannen, die het hem zó lastig maakten, dat hij bijna gek werd.

De boeren kwamen de plank over — één van hen vroeg aan den schipper: „Alles in orde, Lievensz?”

„Jawel, genadige heer.”

„Goed. Dan varen — op Gods genade.”

Graaf Lodewijk daalde het trapje naar de kajuit af — Prins Willem volgde hem zwijgend.

Op het dek klonken bevelen.

Brouwer, als laatste aan boord gekomen, haalde de loopplank in; het anker werd gelicht; de zeilen rezen aan de mast. 'n Paar kijkers op de wal bleven staan; zagen, hoe de schuit het midden der rivier won en langzaam noordwaarts begon te varen.

Maar de wind en de stroom hielpen: de vaart versnelde — en weldra lag Straatsburg een eind achter.

De Prins was aan dek gekomen.

Hij ademde verlicht, nu hij zich weer een ogenblik vrij man voelde, verlost van de drukken dreiging der oproerige soldateska¹⁾; nu een ogenblik “de last der zorgen verlicht leek . . . .

---

¹⁾ ruwe soldatenbende.

„Zo, mijn zanger!” zei hij minzaam, op Luyt toetredend. Die haastte zich, de muts af te nemen.

„Laat maar, ik ben immers een boer!” schertste Oranje. „Ken je het lied nog van Hansken, en van de drie ruiters?”

„Jawel, Excellentie. En van Graaf Egmond en . . . .”

„Zing eens, mijn maat.”

Wonderlijk — nu scheen het, alsof Luyt niet zingen kon. Hij begon, stotterde, stokte . . . .

Dan vermande hij zich — koos het lied, dat hij van Brouwer gekregen had.

Oranje luisterde — zijn gelaat werd ernstig, zijn ogen vochtig:

Lijf, goet en al te samen
Heb ick u niet verschoont,
Mijn broeders, hooch van namen
Hebbent u oock vertoont:
Graaf Adolf is ghebleven
in Frieslandt in den slach,
Zijn Siel, int eeuwich Leven
Verwacht den jongsten dag . . . .”

Graaf Adolf! De Prins keek naar Lodewijk, die met Adolf in de slag gereden was — die daar te Heiligerlee gestaan had bij het dode lichaam van den broeder . . . .

„Sijn Siel, int eeuwich Leven,
Verwacht den jongsten dag . . . .”

Lodewijk greep Willems hand — als een zwijgende belofte van trouw was die greep . . . .

Tegen de boeg bruisde het water, de golven klotsten tegen de scheepswanden; ver van de lage landen bij de zee zwierven de strijders voor vrijheid en voor recht.

„Soo het de wil des Heeren
Op die tijdt¹⁾ had gheweest,
Had ick gheern willen keeren
Van u dit swaer tempeest:²⁾
Maar d' Heere van hier boven
Die alle dinck regeert,
Diemen altijd moet loven
En heeftet niet begheert . . . .”

De zanger zweeg — een beweging van den Prins deed hem afbreken.

„Dank je, Lievensz,” zei hij. „Zo is het:

d' Heere van hier boven
en heeftet niet begheert.

Maar dat belooft ik, plechtig en vast: dit werk van de bevrijding der Nederlanden zal ik niet laten rusten. Als God mij de kracht geeft, zal ik opnieuw beginnen en volhouden, tot Zijn kerk in die landen onverhinderd en vrij zich kan uitbreiden . . . .”

„God zegene Uwe Excellentie daartoe,” zei Lievensz ontroerd.

De dag was gedaald.

De schuit naderde, gestuurd door den schipper, de oever. Vêr genoeg waren de mannen van Straatsburg verwijderd — nu zou de tocht naar Heidelberg door Oranje en zijn metgezellen verder te paard worden afgelegd.

De plank werd gelegd — de Prins stapte naar de wal. Zijn gezellen volgden: de Graven Lodewijk en Hendrik, enkele heren.

„Als mijn broeder wêér roept . . . .” zei Graaf Lodewijk.

¹⁾ in deze veldtocht van 1568.

²⁾ storm; de onderdrukking door Alva.

„Dan kómen wij, Uwe Genade,” antwoordde Lievensz.
„Vast . . . .”

„En nu? Binnenkort trekken we naar Frankrijk.”

Maar de smid schudde het hoofd.

„Nee, heer Graaf, naar Frankrijk leidt mijn weg niet. Luyt en ik gaan naar de Geuzen, naar mijn ouden kapitein.”

„En ik ga met hen mee,” voegde Berchmans er bij. „Ik wil vechten tegen de Spèkken — nièt tegen de Fransen . . . .”

Brouwer bleef bij den Prins — zijn bodediensten zouden nodig zijn. Want de verbindingen met de medestanders in de Nederlandse gewesten mochten in geen geval worden verwaarloosd.

Zo scheidden ze . . . .

„Naar Emden,” had Lievensz besloten. Dàt was de haven der Watergeuzen, dáár zou hij Ruychaver vinden, of horen waar Ruychaver te vinden wàs.

En dan: onder de vlag van de Geuzen, onder de Princevlag, varen en vechten, hopen op bevrijding, op wederkeer . . . .

Ze zaten in de kajuit: Luyt en z'n vader en Wensel Berchmans. Het schip gleed stroomaf, bestuurd door een paar van de makkers . . . .

„Mislukt!” zei Wensel.

Ze hadden over de veldtocht gesproken, en over den Prins. Als zó váák al.

„Mislukt! Alva overwinnaar — en géén mogelijkheid, hem te verdrijven . . . .”

„Nee, geen mogelijkheid,” herhaalde Berchmans, toen de anderen zwegen. „Of dacht jullie van wel?”

En zonder op antwoord te wachten ging hij voort: „Dat hebben we de laatste tijd in Straatsburg gezien! Wat 'n leger! Die nemen geen dienst meer onder Oranje! 'n Veldheer, die nièt betaalt; die z'n veldtocht verspeelt . . . . En als Oranje nièt kan, wie moet dan helpen?”

„Oranje kàn het, Oranje zàl het,” zei Lievensz. „Denk,

aan wat hij aan boord heeft gezegd! Maar niet Oranje in de eerste plaats. Dat weet de Prins zèlf ook. — Wat staat er in zijn lied?

Oorlof mijn arme schapen
Die zijt in grooten noot.
U Herder sal niet slapen
Al zijt ghij nu verstroyt:
Tot Godt wilt u begheven . . . .”

„Gòd zal ons niet verlaten. — Hij zal Zijn kerk, Zijn kinderen helpen . . . . Dóór Oranje . . . .”

Van het dek klonken geluiden — een ogenblik hoorden de drie in de kajuit er naar.

Toen zei Luyt — en het klonk als een gebed —:

„Mijn Schilt ende betrouwen
Sijt ghij, o Godt mijn Heer,
Op u soo wil ick bouwen . . . .”

INHOUD.

Hoofdst.	Blz.
I. Eenzaam.	7
II. Naar stad	14
III. Dreigend nieuws	22
IV. Een vileyne deun.	27
V. De vlucht	36
VI. Aan boord.	45
VII. In Den Bosch	52
VIII. Een opdracht	63
IX. Trekkend	69
X. Op kondschap	82
XI. „Metten Zwaerde”	91
XII. Zwerver	99
XIII. Onder boeren	110
XIV. Naar het kamp.	117
XV. In het kamp.	126
XVI. „Voorwaarts”	135
XVII. „Nieuw Christelick liedt”	148
XVIII. In Brabant en Duitsland	157
XIX. Het einde . . . . .?	167